

Det aztekiske imperiets politiske bruk av religiøse steder

En sammenligning av: Templo Mayor i Tenochtitlan, Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan og Tlachihualtepetl i Cholula

Adéle Heiberg

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

12. mai 2017

© Adéle Heiberg

2017

Det aztekiske imperiets politiske bruk av religiøse steder. En sammenligning av: Templo Mayor i Tenochtitlan, Sol- og Månepiramiden i Teotihuacan og Tlachihualtepetl i Cholula.

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop

Det aztekiske imperiets politiske bruk av religiøse steder

En sammenligning av: Templo Mayor i Tenochtitlan, Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan og Tlachihualtepetl i Cholula

Masteroppgave i historie

Universitetet i Oslo

Mai 2017

Sammendrag

Oppgaven handler om aztekernes imperium. Aztekerne kom til Mexico på midten av 1200-tallet og opprettet hovedstaden sin Tenochtitlan i 1325. Fra starten av 1400-tallet dannet de et imperium som fortsatte å vokse i utstrekning og makt helt frem til Hernán Cortés og europeerne erobret Tenochtitlan i 1521.

Oppgaven handler om hvordan aztekerne bevisst brukte gamle myter, guddommer, ritualer og pyramider fra Mesoamerika og inkorporerte de i sitt eget religiøse system for å legitimere sin politiske og militære makt.

De viktigste guddommene og mytene de brukte for å skape denne legitimiteten var Huitzilopochtli og myten om hans fødsel, og hvordan Huitzilopochtli ledet aztekerne gjennom mange vanskeligheter fra de mytiske opprinnelsesstedene deres Aztlan/Chicomoztoc og frem mot grunnleggelsen av hovedstaden Tenochtitlan. Tenochtitlan (som er dagens Mexico by) var den viktigste byen i det aztekiske imperiet. Deres viktigste pyramide var dobbeltpyramiden Templo Mayor som hadde et tempel til deres skytsguddom Huitzilopochtli og et til den gamle guddommen Tlaloc. Tlaloc hadde vært en viktig guddom i Teotihuacan på Solpyramiden og Månepyramiden. I Teotihuacan var det også en pyramide til guddommen Quetzalcoatl som var skytsguddom for byen Cholula. Her hadde Quetzalcoatl et tempel på toppen av pyramiden Tlachihualtepetl.

Teotihuacan ble av aztekerne brukt som byen hvor guddommene skapte verden (selv om byen var forlatt da aztekerne fant den, og vi ikke vet hva pyramidene og byen egentlig ble brukt som). Aztekerne rekonstruerte denne myten hvert 52. år i ritualet ny-ild seremonien hvor aztekerne ble de som gjenskapte verden og solen.

Altså brukte aztekerne flere gamle mesoamerikanske myter, steder og guddommer i sitt religiøse system for å kunne legitimere sin egen makt og imperium.

Forord

Jeg vil takke alle som har gjort det mulig for meg å skrive denne oppgaven.

Jeg vil takke veilederen min Lars Kirkhusmo Pharo for gode tilbakemeldinger.

Jeg vil takke pauserommet for gode sosiale pauser.

Jeg vil takke mamma, pappa, Tove, Hannah, Anette og resten av familien for at dere hele veien har latt meg ha mine egne interesser og støttet meg i valg om utdanning og «sære interesser». Takk for alle gangene jeg har fått lov til å være en «besserwisser» og fortalt dere ting. Takk for at dere pushet og oppfordret meg til å dra alene til Mexico selv om både dere og jeg syntes det var litt skummelt.

Sist vil jeg takke Sigurd. For all støtte og all tålmodighet du har med meg. Takk for alle timene du har lagt ned i å holde motet og humøret mitt oppe når jeg er drittlei. Takk for at du fysisk holder meg oppe når jeg er nede. Takk for alle gangene du har lest om aztekerne selv om du ikke egentlig hadde lyst, og takk for alle ekstra ord og setninger du har måttet slettet gjennom disse to årene.

Takk til studenttilværelsen og lånekassa som har gjort det mulig å tilrettelegge dagene slik at jeg har fått fullført denne oppgaven.

Adéle Heiberg

Oslo, mai 2017

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Mesoamerika som geografisk og kulturelt område	2
1.2	Tematisk og tidsmessig avgrensning	4
1.3	De tre hovedbyene	5
1.4	Begrepsdefinisjoner	6
1.4.1	Begrepet azteker	6
1.4.2	Navn på steder, pyramider og guddommer	7
1.4.3	Sentrale begreper	8
1.5	Kort introduksjon til uttale av nahuatl	9
1.6	Oppsummering av kapittelet	10
2	Historiografi og kildegransking	11
2.1	Kildegransking	11
2.1.1	Teoretisk om kildegransking	12
2.1.2	Historie vs. myte	13
2.1.3	Tidfesting	14
2.1.4	Nedtegnelser av kristne europeere	16
2.2	Skriftlige kilder	20
2.2.1	Ikonografiske- og piktografiske kilder	20
2.2.2	Sekundærlitteratur	21
2.3	Arkeologiske kilder	36
2.4	Antropologi	38
2.5	Oppsummering av kapittelet	39
3	Bakgrunn	41
3.1	Historisk oversikt over kilder og ikonografi etter europeernes erobring	41
3.2	Mesoamerika og tidligere befolkningsgrupper	42
3.3	De nye nahuatl-talende befolkningsgruppene	44
3.4	Aztekernes vei til imperium	47
3.5	Teotihuacan, Cholula og Tenochtitlan: byenes historie og plassering	53
3.5.1	Teotihuacan	53
3.5.2	Cholula	55
3.5.3	Tenochtitlan	58

3.6	Europeernes erobring av Tenochtitlan.....	60
3.7	Oppsummering av kapittelet.....	63
4	Det aztekiske imperiets politiske bruk av det religiøse systemet.....	65
4.1	Gamle og nye trekk.....	65
4.2	Guddommer og kjennetegn	67
4.2.1	Generelt om aztekiske guddommer.....	67
4.2.2	Huitzilopochtli i Tenochtitlan	69
4.2.3	Tlaloc i Teotihuacan og Tenochtitlan.....	70
4.2.4	Quetzalcoatl i Teotihuacan og Cholula	72
4.3	Kalendere.....	73
4.3.1	Den 260-dagers rituelle kalenderen.....	74
4.3.2	Den 365-dagers solkalenderen	75
4.3.3	Den sammenvevde 52-års kalenderen.....	76
4.4	Religiøse spesialister	77
4.5	Hulrom, menneskeskapt fjell og rekonstruksjon av kosmos	78
4.5.1	Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan	79
4.5.2	Tlachihualtepetl i Cholula	82
4.5.3	Templo Mayor i Tenochtitlan	83
4.6	Templer, ritualer og myter.....	84
4.6.1	Skapelsen av den femte solen/verden i Teotihuacan.....	84
4.6.2	Myten om reisen fra Aztlan/Chicomoztoc	90
4.6.3	Grunnleggelsen av Tenochtitlan.....	92
4.6.4	Huitzilopochtli og myten om hans fødsel på Coatepetl	93
4.6.5	Menneskeofring og selvoofring på Templo Mayor.....	95
4.6.6	Ny-ild seremonien og 52-års ritualet.....	99
4.7	Oppsummering av kapittelet.....	102
5	Konklusjon	103
	Litteraturliste	105
	Tillegg	110

Bilder og kart

Figur 1 Kart over Mesoamerikas geografiske utstrekning med det aztekiske imperiets grenser ved europeernes ankomst i Mesoamerika (merket i gult).	3
Figur 2 Kart over Mexicodalen slik den så ut da europeerne kom til Mesoamerika.	47
Figur 3 Myten om grunnleggelsen av Tenochtitlan er avbildet i Mendozakodeksen.....	49
Figur 4 Rekonstruksjon av Teotihuacan med bebyggelse. Den horisontale linjen er Dødens-Aveny, pyramiden ved den venstre enden er Månepyramiden, den største pyramiden er Solpyramiden og området til høyre er La ciudadela og pyramiden til Quetzalcoatl. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).	53
Figur 5 Rekonstruksjon av pyramiden Tlachihualtepetl i Cholula som viser dagens arkeologiske utgravninger. Bilde av undertegnede (Museo de la Ciudad de Cholula).....	55
Figur 6 Rekonstruksjon av det hellige området i Tenochtitlan. Den store dobbeltpyramiden i midten av bildet er aztekernes hovedpyramide:Templo Mayor. Bakerst på bildet henger et bilde av Tenochtitlan hvor den åpne plassen midt på øya er det hellige området som er rekonstruert under. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by)..	58
Figur 7 Rekonstruksjon av Templo Mayor som viser de syv ulike stadiene av byggingen. Bilde av undertegnede (Museo de Templo Mayor Mexico by).	59
Figur 8 Solpyramiden og Dødens-Aveny i Teotihuacan tatt fra Månepyramiden. Legg merke til at Solpyramiden har samme form som fjellet bak. Bilde av undertegnede.	78
Figur 9 Detaljer fra Quetzalcoatls pyramide i Teotihuacan. Pyramiden inneholdt 365 dekorerte hoder av guddommene Quetzalcoatl og Tlaloc. Bilde av undertegnede.	81
Figur 10 Rekonstruksjon av detalj fra Quetzalcoatls pyramide i Teotihuacan. Her hode av Tlaloc i farger. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).	82
Figur 11 Rekonstruksjon av detalj fra Quetzalcoatls pyramide i Teotihuacan. Her hode av Quetzalcoatl i farger. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).	82

1 Introduksjon

Denne masteroppgaven har tittelen Det aztekiske imperiets politiske bruk av religiøse steder. En sammenligning av: Templo Mayor i Tenochtitlan, Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan og Tlachihualtepetl i Cholula. Hovedproblemstillingen i oppgaven vil være: Hva betydde aztekernes bruk og inkorporering av de religiøse stedene for deres politiske og militaristiske imperiebygging?

Oppgaven vil ta for seg det geografiske og kulturelle området Mesoamerika, med fokus på Sentral-Mexico og det aztekiske imperiets religiøse system før europeernes erobring 1521. Hovedvekten av oppgaven vil være på byen Tenochtitlan, men den vil også ta for seg byene Teotihuacan og Cholula. Tenochtitlan var aztekernes hovedstad og ligger begravet under dagens Mexico by. De to andre byene ligger i utkanten av Mexico by og var viktige byer både før og under aztekernes styre.

Pyramidene, guddommene og ritualene jeg skal fokusere på er Templo Mayor med guddommene Huitzilopochtli og Tlaloc, Sol- og Månepyramiden med guddommene Tlaloc og Quetzalcoatl, og Tlachihualtepetl med guddommen Quetzalcoatl.¹

Oppgaven vil ta for seg ord og begreper fra både spansk og nahuatl (aztekernes språk). Jeg kommer til å gi en kort avgrensning for hvilke ord og begreper jeg kommer til å bruke. Hovedsakelig kommer jeg til å bruke begrepene på nahuatl, men der hvor de spanske begrepene har blitt en del av dagligtalen og/eller faglitteraturen vil jeg bruke de. Første gang begrepene brukes kommer den norske oversettelsen av ordet til å stå kursivert i parentes. Hvis det er det spanske begrepet som er gjeldende vil parentesene også inneholde begrepet på nahuatl.

¹ Pyramide viser til selve byggverket, mens tempel viser til helligdommen som gjerne var plassert på toppen av pyramiden.

Det finnes mange kilder til aztekernes historie men jeg vil legge hovedvekten i oppgaven på de europeiske misjonærene Bernardino de Sahagúns verk *Historia de general de las cosas de Nueva España* og *Primeros memoriales*, samt Diego Duráns verk *Historia de las indias de Nueva España e islas de tierra firme* og *Historia de las indias y relación de su idolatría y religión antigua con su calendario* da disse verkene er noen av de mest omfattende om aztekernes historie, religion og kultur.²

1.1 Mesoamerika som geografisk og kulturelt område

Geografisk vil oppgaven avgrenses til de mesoamerikanske områdene hvor aztekerne og de andre nahuatl-talende befolkningsgruppene dominerte. Begrepet *Mesoamerika* ble første gang brukt i 1943.³ Dette skulle da brukes i stedet for tidligere begreper som *Mellom-Amerika*, *nuclear America*, samt dagens statsnavn for lettere å kunne skille ut det kulturelle og geografiske området som fantes på den tiden man forsket på.⁴ Mesoamerika refererer grovt sett til området mellom det nordlige/-sentrale Mexico til Stillehavs-Costa Rica. Den nordlige grensen går i det nordlige Sentral-Mexico hvor klimaet er distinkt annerledes med ørkenlandskap, og hvor befolkningsgruppene levde nomadiske liv. Videre sørover omfatter Mesoamerika store deler av Mexico, hele Guatemala, Belize og El Salvador, samt deler av Honduras, Nicaragua og Costa Rica.⁵

² Sahagúns bok (ofte forkortet til *Historia general*) er også kjent som *Florentinerkodeksen* og *The general history of the things of New Spain*. Duráns bøker (ofte forkortet til *Historia* og *Ritos y fiestas*) er også kjent som *The history of the indies of New Spain* og *Book of the gods and rites and ancient calendar*.

³ Nahuatl kan oversettes til *noen som snakker godt eller sitt eget språk*.

⁴ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 202.

⁵ Carrasco, "Preface", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*. Den geografiske avgrensningen kan avvike noe utfra forskjellige tidsperioder.

Figur 1 Kart over Mesoamerikas geografiske utstrekning med det aztekiske imperiets grenser ved europeernes ankomst i Mesoamerika (merket i gult).

Mesoamerika skilte seg ikke bare geografisk fra områdene rundt, men også kulturelt, teknisk og religiøst. Den meksikansk-amerikanske religionshistorikeren David Carrasco er en av de mest fremtredende forskerne på Mesoamerika, han skriver at befolkningsgruppene i Mesoamerika:

Within this vast interaction sphere, human beings developed and shared a set of cultural and technological traits and patterns which, in obvious and subtle ways, set Mesoamerica off from contiguous culture areas. [These] shared traits, according to Kirchhoff, included certain languages, pottery crafts, intensive agriculture or *chinampas*, obsidian edged tools and weapons, writing, solar calendars, long-distance trade, ritualized human sacrifice, stepped pyramids, and bark paper.⁶

Flere av språkene i Mesoamerika stammer fra de samme språkfamiliene, ved hjelp av langdistansehandel delte de visse likhetstrekk innen blant annet keramikk, jordbruk, verktøy og våpen, skriftsystemer, kalendere og pyramider.

Mesoamerika er et av syv kulturelle steder i verden hvor mennesker har klart å gå fra landsbyliv til et komplekst sosialt/urbant sentrum, uten å ha hatt kontakt med omverdenen.

⁶ Carrasco, "Mesoamerica: An overview", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 213.

De andre seks kulturelle områdene er: Nordlige Kina, Egypt, Mesopotamia, Indusdalen, Nigeria og Peru.⁷

1.2 Tematisk og tidsmessig avgrensning

Tematisk altså vil oppgaven i all hovedsak dreie seg om det aztekiske imperiets politiske bruk av religiøse steder. Hvordan aztekerne brukte disse religiøse stedene i sin imperiebygging. Hovedfokuset ligger på pyramiden Templo Mayor i hovedstaden Tenochtitlan. Men skal også ta for seg Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan og Tlachihualtepetl i Cholula. Jeg kommer til å gå inn på pyramidene og se på templene, mytene og ritualene som aztekerne brukte i sitt religiøse system, samt se på hvilke guddommer som ble tilbedt der.

Tidsmessig avgrensning for oppgaven vil være fra aztekernes ankomst i Mesoamerika (fra tidlig 1200-tall evt.), opprettelsen av hovedstaden Tenochtitlan i 1325, gjennom deres politiske imperium (fra 1428), frem til europeernes ankomst i Mesoamerika i 1519 og erobringen av Tenochtitlan i 1521. Selv om det er aztekerne og deres religiøse system som vil være tema for min oppgave bygde aztekerne mye av sin kultur på andre mesoamerikanske kulturers institusjoner, trosforestillinger og ritualer. Derfor vil jeg også ta for meg noe om Teotihuacan og Cholulas opprinnelse.

Selv om store deler av Mesoamerika hadde samme kalendersystem kunne de forskjellige stedene i Mesoamerika foregå noe annerledes. Blant annet mellom for eksempel aztekerne og mayaene. «Klassisk tid» i Lavlands-maya er ikke nødvendigvis den samme som «klassisk tid» i Teotihuacan eller «klassisk tid» i Tenochtitlan. Forandringer skjer på forskjellige steder til forskjellige tider og i forskjellig tempo. Allikevel vil jeg gi en kort oversikt over den mest brukte kronologien for Mesoamerika som helhet for å gi et innblikk. De tidligste bosetningene, den perioden som ofte blir kalt arkaisk periode, er perioden før år 2000 fvt. Den formative eller pre-klassiske perioden er ca. mellom år 2000 fvt. og 250 evt., klassisk periode regnes grovt sett ofte for å være mellom 250 evt. og 900 evt. og post-klassisk er ca. 900 evt. til 1521 evt. Fra europeerne fikk full kontroll over Mesoamerika i 1521 og til meksikanernes løsrivelse

⁷ Carrasco, "Mesoamerica: An overview", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

fra Spania i 1821 kalles koloniperioden.⁸ Jeg vil bruke så konkrete årstall som mulig og ikke sette det inn i konkrete tidsperioder siden de kan variere fra sted til sted.

1.3 De tre hovedbyene

I oppgaven skal jeg ta for meg tre byer. Hovedvekten vil være på Tenochtitlan. Både fordi dette var det aztekiske imperiets hovedstad, men også fordi det er denne byen vi har mest informasjon om. De to andre er som sagt Teotihuacan og Cholula. Jeg vil en kort innføring i de viktigste historiske hendelsene for disse byene nå, før jeg går mer inn i dybden på byenes og pyramidenes betydning for det aztekiske imperiet i kapittel 4.

Den første og viktigste byen er Tenochtitlan (*kaktusens sted*).⁹ Dette er aztekernes egen by, som de i 1325 grunnla på en øy i Texcocosjøen (alternativ skrivemåte: Tetzucoco/Tezcoco) i Mexicodalen og oppnevnte som hovedstad i imperiet sitt. I 1428 gikk tre av de største nahuatl-talende befolkningsgruppene sammen og dannet en økonomisk- og militær allianse, den aztekiske trippelalliansen. Aztekerne fikk en stadig større rolle i alliansen og imperiet fortsatte å vokse helt til Hernán Cortés og europeerne erobret Tenochtitlan i 1521. Den største og viktigste pyramidene i Tenochtitlan var Templo Mayor.¹⁰ Dette var en dobbeltpyramide med to templer på toppen. Disse var til guddommene Huitzilopochtli (*kolibri fra sør*) og Tlaloc.¹¹ Byggingen av tempelet begynte en gang etter 1325, men før 1390. Det syvende og siste stadiet av pyramidene ble bygget en gang mellom 1500 og 1521. Da målte pyramidene rundt 100 meter ganger 80 meter, og var 45 meter høy.¹²

Den andre byen er Teotihuacan (*stedet hvor gudene ble skapt*). Byen var aktiv fra rundt 100 fvt. til 300 evt. som en av de store sentraene i Sentral-Mexico. Byen er blant annet kjent for templene til solen, månen og guden Quetzalcoatl (*den fjærkledd slangen*). Jeg kommer til å fokusere på Solpyramiden og Månepyramiden. Byen ble ødelagt av brann rundt 725 evt. og

⁸ Carrasco, "Preface", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Carrasco, "Mesoamerica: An overview", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁹ Tenoch er betegnelsen på en spesiell type kaktus i Mexico.

¹⁰ Spansk for det store tempelet, nahuatl: Huey Teocalli, oversatt: det store huset til guden/gudene.

¹¹ Tlaloc har ingen anerkjent oversettelse fra nahuatl til spansk/engelsk, og dermed heller ikke på norsk. Han er guddom for vann og regn. Karttunen, *Dictionary of nahuatl*, 276.

¹² Moctezuma, "Tenochtitlan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Moctezuma, "Templo Mayor", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Smith, *The aztecs*, 45-59.

den ble etter hvert forlatt. Selv om byen var ubebodd da aztekerne kom til makten i Mesoamerika, var den også for de en hellig by og ble regnet som byen hvor verden ble skapt. Vi vet ikke hvem som bodde i Teotihuacan da byen var aktiv, dermed vet vi heller ikke hva de selv kalte hverken byen eller pyramidene sine. Navnene vi bruker er navnene aztekerne gav dem.¹³

Den siste byen jeg skal ta for meg er Cholula. Denne byen var en av de eldste byene i Mesoamerika og den var både et merkantilt og religiøst sentrum med mange handelsreisende og pilegrimer både før og under aztekernes styre. Byen blir ofte knyttet til toltekerne og det sies at det var guden Quetzalcoatl som grunnla den. Derfor er også denne guden spesielt viktig i Cholula og var en skytsgud for byen. Den store pyramidene som stod i Cholula ble kalt Tlachihualtepetl (*det menneskeskapt fjellet*) og var den største pyramidene i volum i hele verden. Pyramidens fundament kan dateres tilbake til ca. år 100 evt. Cholula var en viktig by samtidig med Teotihuacan, men den var også en sterk motpart til den aztekiske hovedstaden Tenochtitlan da europeerne kom.¹⁴

1.4 Begrepsdefinisjoner

En kort redegjørelse av forskjellige begrepsdefinisjoner som blir brukt i oppgaven.

1.4.1 Begrepet *azteker*

Begrepet *azteker* er ikke et begrep som aztekerne selv brukte. De brukte ordet *mexica* om seg selv som befolkningsgruppe. Begrepet *azteker* kommer fra nahuatl og betyr *menneske/mennesker fra Aztlan*. Aztlan (*hegvenes/hvithetens sted*) skal nemlig være det mytologiske stedet aztekerne mener de stammer fra. Grunnen til at jeg bruker begrepet *azteker* i min oppgave er fordi dette begrepet er brukt i litteratur og populærkultur. Det er fra aztekernes ord for seg selv, *mexica*, hvor landet Mexico har sitt navn. Bruken av ordet *azteker*

¹³ Manzanilla, "Teotihuacan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 18-19.

¹⁴ McCafferty, "Cholula", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 133-140.

fremfor *mexica* kommer fra den tyske naturvitenskapsmannen Alexander von Humboldt som på starten av 1800-tallet la grunnlaget for bruken av begrepet.¹⁵

Aztekerne kan bli brukt som en samlebetegnelse på det som kalles den aztekiske trippelalliansen eller det aztekiske imperiet. Ordet *azteker* kan i noen sammenhenger bli brukt om bare en eller to av gruppene, men kan også bli brukt for alle befolkningsgruppene som kom under det aztekiske styret eller de som var nahuatl-talende. Jeg vil være så konkret som mulig og bruke navnene på de forskjellige befolkningsgruppene/byene de kom fra og det aztekiske imperiet etter at aztekerne tar over størstedelen av makten i trippelalliansen.¹⁶

Etter europeernes erobring av aztekernes hovedstad og slutten på det aztekiske imperiet kommer jeg til å bruke ordet *nahua/nahuaer* om de gjenlevende aztekerne og deres etterkommere. *Nahuaer* blir også brukt om de som den dag i dag til en viss grad stammer fra aztekerne og andre nahuatl-talende befolkningsgruppene fra Mesoamerika.

1.4.2 Navn på steder, pyramider og guddommer

Det finnes flere varianter av samme navn på blant annet steder, pyramider og guddommer. Det varierer også i faglitteraturen hvilke begreper som blir brukt. Jeg vil her gjøre rede for de viktigste begrepene jeg kommer til å anvende. Stavemåter på nahuatl-navn vil komme løpende i teksten for øvrig med alternative skrivemåter og e.v.t. oversettelse til norsk i parentes.

Jeg kommer til å bruke *Tenochtitlan* for byen aztekerne grunnla i stedet for det post-europeiske Mexico by. Derimot vil jeg bruke det spanske navnet *Templo Mayor* for pyramiden i *Tenochtitlan* over aztekernes navn, *Huey Teocalli*, rett og slett fordi *Templo Mayor* har blitt et inkorporert begrep både i dagligtalen, og i faglitteraturen.

Jeg kommer ikke til å bruke spanske aksenttegn, som for eksempel *Teotihuacán*. Her kommer jeg til å holde meg til den pre-europeiske skrivemåten, *Teotihuacan*. Dette gjelder ikke når det er snakk om navn på spanske personer og/eller steder, som for eksempel *Sahagún* og *Durán*. For pyramidene jeg vil legge hovedvekt på i *Teotihuacan* kommer jeg til å bruke *Solpyramiden*

¹⁵ Austin, "Aztec", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

¹⁶ Smith, *The aztecs*, 3-5.

og Månepyramiden for henholdsvis den største og nest største pyramiden. I litteraturen (på engelsk) står de med engelske navn og da blir det naturlig å oversette disse rett til norsk.

Jeg kommer til å bruke Cholula (post-europeisk) over Chollan/Cholollan/Tollan-Cholollan (pre-europeisk) da det er dette (Cholula) som er mest brukt i faglitteraturen. For pyramiden i Cholula vil jeg bruke nahuatl navnet, Tlachihualtepetl, over den store pyramiden i Cholula.

Jeg vil ikke bruke ordet indianer da dette kun refererer til innfødte folkegrupper på begge de amerikanske kontinentene da europeerne kom, uten noen mer karakteristik.

Jeg vil unngå å bruke ordene conquistadorer eller spanjoler, men heller samlebetegnelsen *europere* da ikke alle nødvendigvis var spanjoler, men kun arbeidet for den spanske kronen, var kristne (katolske) «lykkejegere» eller misjonærer. Det samme gjelder da bruken av begrepet *pre-europeisk* over *pre-spansk* og det enda vagere *pre-kolumbisk* (da jeg vil påstå at dette refererer til Columbus' oppdagelse av Amerika i 1492, mens Mexico ikke hadde kontakt med europeere før i 1519).

1.4.3 Sentrale begreper

Noen sentrale begreper i oppgaven vil være: religion, myte, historie, politikk og imperium. Med religion mener jeg ritualer, forestillinger og praksis hvor menneskenes liv og verdenssyn blir påvirket av noe overnaturlig. Aztekerne hadde selv ingen distinksjon mellom begrepene myte og historie og for dem var myter kun historie som var langt tilbake i tid. Mytene var reelle forklaringer på hvorfor ting var som de var. Allikevel kommer jeg til å kalle dette myte for å kunne skille på det som er religiøst forklart og det som er historisk forklart, selv om det noen ganger kan være vanskelig å sette et distinktivt skille mellom de to.

Politikk blir i oppgaven brukt som den underliggende grunnen og ønsket aztekerne (og andre) hadde for å utøve kontroll og makt over andre mennesker og steder. Imperium blir brukt om det/de området/områdene hvor aztekerne utøvet og håndhevet sin politikk ved hjelp av makt, allianser og tributt/skatt.

1.5 Kort introduksjon til uttale av nahuatl

Det finnes flere regler og unntak, men her er de mest grunnleggende reglene for uttale av nahuatl: Generelt uttales konsonantene slik de gjøres på engelsk, mens vokalene uttales slik de gjøres på spansk. Mer konkret uttales *h*, *hw*; *qua/quo* uttales *kwa/kwo*; *que/qui* uttales *ke/ki*; *tl* uttales (som på norsk); *x* uttales *sh*. Eksempler blir da *Huitzilopochtli* uttales *Hwitsiloposhtli*; *quachtli* uttales *kwashtli*; *Quetzalcoatl* uttales *Ketsalkoatl* og *mexica* uttales *meshika*.¹⁷

¹⁷ Introduksjon i Karttunen, *Dictionary of nahuatl*, xvii-xxxiv.

1.6 Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har jeg gitt en introduksjon til hvilken avgrensning jeg kommer til å bruke i oppgaven. Både geografisk (Mesoamerika med hovedvekt på Sentral-Mexico hvor Mexicodalen og de omkringliggende dalene er de viktigste), tidsmessig (fra aztekernes ankomst i Mesoamerika på 1200-tallet og frem til europeernes erobring av Tenochtitlan i 1521), kulturelt og tematisk (det aztekiske imperiets bruk av religiøse steder. Med fokus på: Templo Mayor i Tenochtitlan, Tlachihualtepetl i Cholula og Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan. De viktigste guddommene er Huitzilopochtli (på Templo Mayor), Tlaloc (på Templo Mayor og i Teotihuacan) og Quetzalcoatl (i Cholula og Teotihuacan)).

Jeg har også gjort rede for hvilke kilder jeg kommer til å legge hovedvekten på, Sahagún og Durán, som skrev noen av de mest omfattende skriftlige kildene om aztekernes historie og religion på midten av 1500-tallet. Begge var spanske munk og misjonærer, bodde i Mexico over en lengre periode og snakket nahuatl, aztekernes språk.

Jeg har gitt begrepsdefinisjoner på sentrale begreper i oppgaven, både for aztekere (gruppen som kalte seg mexica), byer (Tenochtitlan over Mexico by, Cholula over Chollolan og Teotihuacan), befolkningsgrupper (aztekere, trippelalliansen, aztekiske imperium, europeere), pyramider (Templo Mayor over Huey Teocalli, Tlachihualtepetl over den store pyramiden, Sol- og Månepyramiden over engelske begreper) og guddommer (Huitzilopochtli, Tlaloc og Quetzalcoatl). Jeg har også skrevet hvordan jeg i oppgaven velger å definere begreper som religion, myte, historie, politikk og imperium.

2 Historiografi og kildegransking

I dette kapittelet ønsker jeg å se på flere forskjellige typer kilder. Vi har få litterære kilder fra tiden før europeernes ankomst. Grunnen til dette er blant annet at den aztekiske *tlatoani* (herskeren, flertall *tlatoque*, oversatt: *den som taler/den som har ordets makt*) Itzcoatl (regjeringstid 1426—1440) brente mange av de tidligere aztekiske historiebøkene. Det samme gjorde flere av de første europeerne som kom til Mesoamerika. Mine viktigste kilder vil være litterære tekster nedtegnet rett etter europeernes ankomst, og som bygget på tidligere aztekiske skrifter eller brukte gjenlevende aztekere som kilder.

De skriftlige kildene som er skrevet rett etter europeernes ankomst er skrevet av forskjellige grupper og er ment for forskjellige publikum. Noen av kildene er skrevet av europeiske munk og misjonærer (for eksempel Sahagún og Durán), andre er skrevet av aztekerne/nahuaer (for eksempel *Mendozakodeksen*), atter andre er skrevet av europeiske conquistadorer/soldater (for eksempel Hernán Cortés og Bernal Díaz del Castillo).

Jeg kommer først til å ta for meg noe av problematikken med bruk av sekundærkilder generelt over primærkilder, samt bruken av annenhåndskilder vs. førstehåndskilder. Jeg vil ta for meg problematikken med kilder nedtegnet av kristne europeere og hvilke problemer vi møter på ved å bruke disse kildene som hovedkilder til aztekerne. Videre kommer jeg til å gå inn på de forskjellige typer kilder vi har, både skriftlige kilder, hvor jeg vil se på både aztekiske piktografiske kilder samt diverse sekundærkilder, arkeologiske kilder samt antropologiske kilder.

Jeg vil i hovedsak bruke kildene som beretninger til aztekernes historie. Altså bruke kildene for å forstå den historien som beskrives i kildene. Alle sekundærkilder blir brukt fra engelske oversettelser.

2.1 Kildegransking

Vi bruker kildegransking eller kildekritikk for å avgjøre hvilke kilder som er gode, mindre gode, og for å avgjøre hvordan vi kan bruke kildene best. Kildegransking har de siste årene blitt sett

på som et bedre begrep enn kildekritikk, da målet ikke er å kritisere kildene og «dømme dem», men å granske de og finne kildenes styrker og svakheter.

2.1.1 Teoretisk om kildegransking

Rent teoretisk vil den beste kilden man kan ha være en førstehånds primærkilde.¹⁸ Dette vil være en kilde som skriver om noe han/hun selv har opplevd (førstehånds) og det er den kilden som er nærmest i tid til hendelsen. Altså ikke en kilde som baserer seg på andre kilder. Et eksempel på førstehåndskilde er Castillo. Hans bok er en førstehåndskilde fordi han skriver om det han har opplevd, men han skrev den 30 år etter hendelsene og baserte seg blant annet på Cortes' brev. Dermed er ikke denne kilden en primærkilde, men en sekundærkilde. Cortes' brev derimot vil være en førstehånds primærkilde.

Teoretisk vil den dårligste kilden være en annenhånds sekundærkilde. En kilde som ikke skriver om selvopplevde hendelser og som baserer seg på andre kilder som er nærmere i tid til hendelsen. Både Sahagún og Durán er slike annenhånds sekundærkilder, da de ikke beskriver hendelser de selv har opplevd, samt baserer seg på andre kilder som ligger nærmere aztekernes historie i tid.

Det er også forskjell på *hvem* som har skrevet kildene, hvordan vi har fått *overlevert* kildene, hva *målet* med å skrive kildene var, *hvem* de var skrevet for, *når* de ble skrevet, *hvordan* og med hvilke *midler* de ble skrevet. Alt dette må tas i betraktning når man leser og bruker kildene. Ingen av *hvem*, *hva* og *hvordan'ene* vil gjøre én kildene bedre enn de andre, men flere av de i samspill vil avgjøre hvilke av kildene vi har tilgjengelige som er best egnet. Det aller beste er å kunne bruke en stor variasjon av kilder for å få et så bredt informasjonsspekter som mulig.

Som historikere er vi opptatt av det som kalles den hermeneutiske løsningen. Det å kunne forstå fortidens mennesker, som en verdi i seg selv. Ikke dømme de for deres tro, men forstå deres handlinger utfra deres ståsted og verdensbilde. Ifølge den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer og hermeneutikken kan vi ikke være helt objektive, selv om vi kanskje skulle ønske

¹⁸ For teoretisk om kildegransking er følgende bøker brukt: Andresen, *Å gripe fortida*; Myhre, *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*, spesielt innledning, kapittel 1, 2 og 4 ; Iggers, *Historiography in the twentieth century*, spesielt kapittel 1 og 2.

det: «Vi går alle til et materiale med for-dommer. Vi finner ikke noe hvis vi ikke leter etter noe, og vi har ofte til en viss grad bestemt oss for hva vi leter etter».¹⁹ For mange av europeerne som skrev om aztekernes religion og historie var for-dommene og de de lette etter «bevis» på at aztekerne var hedninger og tilbad djevelen.

Anakronismer kan være en fallgrube for kristne nedtegninger av aztekernes historie og kultur. Eksempler på dette i mine kilder vil for eksempel være å kalle *tlatoani* for *konge* (hersker er mer riktig enn det europeiske begrepet konge) eller kalle de religiøse spesialistene for *prester*. Noen av de gamle aztekiske guddommene ble i *Historia general* sammenlignet med greske og romerske guddommer. Men dette er i den spanske delen av boken hvor Sahagún har tolket svarene til nahuaene og selv sammenlignet dem med de europeiske guddommene. Altså er det ikke nahuaene som har en formening om hvilke guddommer som kan sammenlignes, men Sahagún som har sammenlignet slik at europeerne og misjonærene skulle vite og forstå de forskjellige aztekiske guddommene.²⁰

Når man gransker kilder bør man også være obs på at i motsetning til det kristne verdensbildet, som er lineært, hvor Kristus blir født og dommedag kommer, var tiden og verdensbildet for aztekerne syklisk. Eksempler på dette vil for eksempel være deres bruk av 52-års kalenderen, hvor hvert år kommer igjen i sykluser på 52 år, samt tanken om at verden var blitt skapt og ødelagt fire ganger tidligere.²¹

2.1.2 Historie vs. myte

Som nevnt i 1.4.3 hadde ikke aztekerne selv en distinksjon mellom begrepene myte og historie. For dem var mytene reelle forklaringer på hvorfor ting var som de var.

Selv om vi i dag gjerne klassifiserer myte som «falsk» og historie som «ekte» er det ikke alltid det er så svart/hvitt som vi tenker det er. Selv om mytene gjerne er basert på religion og overtro betyr ikke det at det ikke finnes noen sannhet i dem. Nedtegnet «historie» kan også

¹⁹ Myhre, *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*, 25.

²⁰ Myhre, *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*, 80-81.

²¹ Myhre, *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*, 81-82.

være «falsk» ved at den er nedtegnet i en spesifikk setting og kultur. Som for eksempel «historien» som de kristne europeerne nedtegnet om erobringen av Mexico.²²

Den amerikanske kunsthistorikeren Emily Umberger skriver i sin artikkel *The structure of aztec history* at for flere av de viktigste historiske hendelser er datoen eller året det skjer ikke *kun* historie *eller* myte. Hun skriver: «the total meaning [av den historiske hendelsen] actually combines interrelated mythical, historical, and ritual references».²³ Aztekerne la vekt på datoer og år i 52-års kalenderen. (Se 4.3 for aztekernes kalendersystem.) For visse datoer kunne man referere både til historiske nåtidige hendelser, og mytiske/religiøse hendelser samtidig. På denne måten kunne de bruke det religiøse i den politiske samtiden ved å gi hendelser ekstra mening. Dermed kan det være enda vanskeligere å sette konkrete skiller mellom historie og myte.²⁴

2.1.3 Tidfesting

Problematikken med kildene er ikke bare om det som er nedtegnet er «ekte» eller «falskt». Den kan også være problemer med tidfestingen av hendelser. Hvor aztekerne *bevisst* endret på hendelser og/eller datoer for at det bedre skulle passe inn i deres religiøse og politiske system. Aztekerne gav gjerne en spesiell dato flere betydninger i både nåtid, fortid og myter for å gi den nåtidige hendelsen ekstra mening. Et slikt eksempel finner vi i det aztekiske året *Ce Tecpatl* (1 flint). Det fortelles at dette året (*Ce Tecpatl*, men usikker i hvilken syklus dette refereres til) var året aztekerne forlot deres mytiske opphavssted Aztlan og satte ut på den lange vandringen mot Mexicodalen. Det fortelles også at det var i *Ce Tecpatl* (i 1428) at aztekerne gjorde slutt på herredømmet til tepanekerne og startet veien mot sitt eget imperium. *Ce Tecpatl* var også den rituelle dagen og kalendernavnet for aztekernes egen skytsgud Huitzilopochtli. I både fortellingen om aztekernes vandring fra Aztlan og deres kamp for selvstendighet fra tepanekerne var det Huitzilopochtli som ledet dem til imperium.²⁵

Det ble sagt at Tenochtitlan ble grunnlagt i år *Ome Calli* (2 hus), men det sies ikke i hvilken kalender-runde/syklus det er i. Altså kunne byen blitt grunnlagt i for eksempel 1273, 1325 eller

²² Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 154.

²³ Umberger, "The structure of aztec history", 11.

²⁴ Umberger, "The structure of aztec history", 10-17.

²⁵ Umberger, "The structure of aztec history", 10-13.

1357 (det er konsensus blant forskere på 1325). Da må man sette hendelsen sammen med andre hendelser som man vet skjedde før eller etter.²⁶

Et annet eksempel om tidfesting av Tenochtitlans grunnleggelse er at det i 1325 var et år hvor en solformørkelse fant sted. Det kan derfor ha vært et taktisk valg av aztekerne å velge dette året som hovedstaden ble grunnlagt. Solen har en viktig rolle i det religiøse systemet, og solformørkelse symboliserer spesielt kampen mellom solen og månen, mellom daglige og nattlige krefter og mellom det gode og det onde. Dermed kan aztekerne ha lagt en viktig religiøs begrunnelse eller «forklaring» på sin politiske makt i Mesoamerika.²⁷

Det fortelles at Motecuhzoma Xocoyotzin (regjeringstid 1502—1520) bestemte seg for å flytte ny-ild seremonien fra *Ce Tochtli* (1 kanin, refererer her til år 1506) til *Ome Acatl* (2 siv, refererer her til år 1507) fordi det hadde vært hungersnød de siste 200 årene i *Ce Tochtli*.²⁸ Dermed ble seremonien flyttet ett år, og i historiebøkene ble *alle* ny-ild seremonier flyttet fra *Ce Tochtli* til *Ome Acatl*. Det samme skjer med flere andre årstall/datoer. Den samme datoen blir gitt flere viktige betydninger for å knytte mer mening og forklaring til aztekernes overherredømme over andre befolkningsgrupper. Aztekernes historier kan derfor være vanskelig å stole på da man ved konkrete tilfeller har sett at historien i ettertid har vært tilpasset deres samtid.²⁹

Ett problem med tidfesting av mesoamerikanske hendelser er derfor at aztekernes år-telling var syklisk og det samme året ble gjentatt hvert 52. år. For å avgjøre hvilket *europaisk* år en hendelse korresponderer med kan man gjøre to ting:

1. Hvis året er en del av en ubrutt år-annal i sammenheng med et annet kjent år, som for eksempel europeernes ankomst, kan man finne ut av hvilket år det er ved å regne seg tilbake.³⁰
2. Den andre måten, som er den mest vanlige, er hvis den ikke er en del av en ubrutt år-telling/annal må man gjøre en komparativ analyse av flere kilder for å finne ut hva som skjedde før/etter den aktuelle hendelsen.³¹

²⁶ Smith, *The aztecs*, 254-255.

²⁷ Moctezuma, "Tenochtitlan", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

²⁸ Motecuhzoma Xocoyotzin (den yngre), også kjent som Motecuhzoma II. Alternative skrivemåter: Moctezuma/Montezuma.

²⁹ Umberger, "The structure of aztec history", 14,16.

³⁰ År-annal er billedlige kilder som inneholder en ubrutt sekvens av år som følger den mesoamerikanske 52-års kalenderen, gjerne fra en *tlatoani* regjeringstid.

³¹ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 166-167.

Et annet problem med tidfesting av konkrete hendelser er at flere av befolkningsgruppene i Mesoamerika hadde forskjellig begynnelse på 52-års kalenderen. Dermed fantes det forskjellige år, i ulike bystater samtidig. Den mest brukte 52-års kalenderen var «Tenochca year-count» (altså aztekernes år-telling) hvor år *Ce Acatl (1 siv)* korresponderer med året 1519. Men vi vet at minst fire andre år-tellinger var i bruk på samme tiden (et eksempel på dette er aztekernes tidligere overherrer i Culhuacan, hvor året *Ce Acatl* korresponderer med året 1539). Dette er viktig å være klar over når man skal sammenligne flere kilder. Ikke bare er det forskjeller i årstall *mellom* kilder, det er også i noen tilfeller et problem *innenfor* den enkelte kilde. Dette kommer av at de som nedtegnet muntlig eller skriftlig informasjon ikke var klar over de ovennevnte problemene. Årstallene gitt på nahuatl kan være riktige men de korresponderende *europiske* årstallene stemmer ikke. Dermed er det mange forskere som mener at starten- til midten av 1500-tallet er grensen for hvor vi kan «stole» på årstallene eller ikke. Uansett jo lenger unna 1521 man kommer, både fremover og bakover i tid, jo vanskeligere er det å si at årstallene er riktige eller ikke.³²

2.1.4 Nedtegnelser av kristne europeere

Det finnes flere svakheter med kildene vi har til aztekernes historie, og som man må være klar over når man bruker de. De tidligste kildene vi har til aztekernes historie er piktografiske kodekser som aztekerne selv skrev i tiden før europeernes ankomst. Disse vil da være førstehånds primærkilder til aztekernes eget syn på historien, men dessverre har både aztekerne selv og europeerne ødelagt mange av disse kodeksene slik at vår informasjon om de kun er annenhåndsberetninger, om vi i det hele tatt har noe informasjon igjen av dem.

Mange av de viktigste kildene vi har er skrevet av kristne europeiske misjonærer i tiden etter europeernes erobring av Mexico og mange av de er skrevet med et europeisk publikum i bakhodet. For de europeiske kristne misjonærene var meningen med de skriftlige kildene å bruke de i misjoneringen, og den gjennomgående dype skildringen av aztekernes kultur og religion var for å bedre kunne forstå hvordan man skulle utslette den og innføre kristent verdensbilde. Som kilder ville disse vært best som levninger til tiden for eksempel Sahagún og Durán levde i. På den måten hadde kildene vært førstehåndsberetninger og primærkilder til

³² Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 166-167.

tiden de levde i, mens de som beretning aldri vil kunne måle seg helt opp som gode kilder da de er sekundærkilder og annenhånds skildringer av aztekernes tidligere historie.

Den amerikanske arkeologen Michael E. Smith skriver kort om hvordan europeernes informasjon om aztekisk kultur og religion ble samlet og nedtegnet:

Unfortunately their information on religion came not from the experts – Aztec priests – but from laymen. In fact, no Aztec priest ever explained his or her religion to a Spanish chronicler. For these and other reasons the religion of the Aztecs was complex, dynamic, and confusing, and today we can only claim a very partial and incomplete understanding of it.³³

Selv om vi har en del opplysninger om aztekernes religion og historie er denne informasjonen gitt av vanlige menn, ikke de religiøse spesialistene som utførte og levde av religionen. Med en komplisert og dynamisk religion er det ikke sikkert vanlige mennesker forstod alt innenfor religionen selv, og i alle fall ikke europeerne som skulle prøve å oversette dette til et europeisk verdensbilde.

I tillegg til at europeerne kanskje ikke forstod alt innenfor religionen og historien har man også det faktum at de nedtegnet religionen og historien slik at de lettere skulle vite hvordan de kunne ødelegge den aztekiske religionen, konvertere og kolonisere Mexico.

Selv om europeerne kunne vise stor interesse og beundring over aztekernes templer og utsmykninger, mente de fremdeles at de var overlegene aztekerne og at det var riktig å ødelegge kulturen deres til fordel for kristne verdier:

His [Cortés] admiration, however genuine, has obvious limitations. Like most of his contemporaries, Cortés had no doubts about the superiority of Christian nations and their right to impose a new political and religious order after the conquest. He also favoured the *encomienda* system [oversatt fra spansk: å verne. Det var et system hvor europeerne fordelte de innfødte mellom seg og skulle «verne» de og kristne de. De innfødte fikk beholde jordeiendommene sine, men måtte betale europeerne for beskyttelsen. I stor grad ble de innfødte slavene til europeerne.] as the only practical way for small European minority to rule and acculturate the natives. Yet he was also convinced that the highly structured social hierarchy of the Mexicas, Tlaxcalans, and other natives should be recognized and assimilated into the

³³ Smith, *The aztecs*, 201-202.

new colonial order. [...] Perhaps most important, he favoured integration through both social and cultural assimilation.³⁴

Mange av de som kom i kontakt med aztekerne og deres kultur viste stor interesse og fasinasjon for imperiet og deres rikdommer. Men som vi så av sitatet over gjorde ikke det at de ikke følte at europeerne hadde en rett, og kanskje til og med en *plikt* til å assimilere aztekerne inn i det europeiske kristne verdensbildet. Det var deres oppgave å holde kontroll på aztekernes etterkommere og styre over dem, og for å vise dem den rette tro.

Det skal også sies at innenfor kristendommen var det forskjellige formål med nedtegningen. Cortés for eksempel skrev for kongen som var i Spania, slik at han skulle bli fornøyd med Cortés og hans oppgave i Mexico. Cortés skrev for å få gull og berømmelse.

Også blant kristne misjonærer er det forskjeller. Av de to største misjonærene som skrev om aztekerne, deres historie, kultur og religion, har vi Sahagún og Durán som tilhørte to forskjellige munkeordener. Sahagún tilhørte fransiskaner-ordenen og Durán tilhørte dominikaner-ordenen. Disse to munkeordenene hadde forskjellig formeninger om hvordan kristningen skulle gjennomføres og hvem som kunne bli kristnet.

Fransiskanerne var de aller første til å sende misjonærer til Mesoamerika og de første kom allerede i 1524. De brukte mye tid på å lære seg nahuatl ved hjelp av lek med overklassens barn. Etter kort tid var de fleste av misjonærene flytende nok i nahuatl at de kunne samtale med befolkningen. De begynte å skrive ned grammatikk- og ordbøker på nahuatl som kunne brukes av misjonærer som ikke enda var flytende i nahuatl. Fransiskanerne var veldig involvert i sine nahua «undersåtter» og det er ikke uvanlig å lese om aztekernes hverdagsliv og seremonier i verkene til fransiskaner misjonærene (som for eksempel Sahagún).

Men fransiskanernes fasinasjon med aztekisk religion og kultur og deres gjennomgående grundige beskrivelse var for å hjelpe andre misjonærer til å forstå «subjektene sine» for å vite hva som var gamle ritualer og gjøre slutt på dem. Fransiskanerne fikk et nært forhold til «subjektene sine» og sponset gjerne bygging av for eksempel akvedukter i nærområdene sine. Fransiskanerne var kjent for at de lot nahuaene motta dåpssakramentet selv om de ikke hadde god kunnskap til kristendommens doktriner. De lot også de nykonverterte nahuaene motta

³⁴ Gómez, "Cortés, Fernando", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 267.

presteskapsakramentet hvis de ønsket det.³⁵ «The Franciscian friars began to view the Indians as people in need of protection—as perpetual minors—and adopted a paternalistic attitude toward them.»³⁶

Dominikanerne kom til Mesoamerika to år etter fransiskanerne. Deres intensjon var å skape et nytt nahua-samfunn fritt for hedenskap og basert på kristendommen. Det skulle være likt, men underlegent, samfunnet i Spania. Dominikanerne ødela de innfødtes templer og altere hvor enn de fant dem og bygde ofte kirker på toppen av ruinene. Dominikanerne omplasserte ofte nahuaer som bodde spredt til nye samlede steder for lettere kontroll. Disse nye stedene var laget etter et rutenettsystem, med en kirke, bygninger for sivilmyndigheten, en sentral plass med en fontene og en piskestokk i sentrum.

Fransiskanerne som kom to år før hadde satt seg opp i Mexico by og områdene mot Nord og Vest, dominikanerne seg opp i Mexico by og mot Sør. Dominikanerne så også stor nytte i å kunne det lokale språket nahuatl og flere dominikanere skrev også ord- og grammatikkbøker. Dominikanerne fulgte det tidligere aztekiske hierarkiske/sosiale systemet og prøvde å «bli venner» med overklassen og la de gå som gode kristne eksempler for de laverestående.³⁷ De hadde også et slags paternalistisk oversyn over «undersåttene» da de mente at de var «a simple race unable to defend themselves.»³⁸ Dominikanerne forbød nahuaene (og mestizos, barn av blandet nahua og europeisk opprinnelse) å bli indoktrinert som prester og munkere. De mente at nahuaene ikke var kompetente nok til å forstå den kristne doktrinen og i motsetning til fransiskanerne ville ikke dominikanerne døpe massene før de hadde en god forståelse for kristendommen. Det var mange flere kirker enn det var prester, så prestene var i lengre perioder ikke tilgjengelig for folket. Dominikanerne brukte didaktisk kunst, musikk, prosesjoner og skuespill for å lære nahuaene om kristendommen, en metode de mente var veldig effektiv. De brukte også stokker og pisk på de nye kristne for å «oppmuntre» dem til å holde den rette kristne tro og lære.³⁹

³⁵ Nájera Nájera, "Franciscans", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

³⁶ Nájera Nájera, "Franciscans", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 420.

³⁷ Melvin, "Dominicans", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

³⁸ Melvin, "Dominicans", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 332.

³⁹ Melvin, "Dominicans", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

2.2 Skriftlige kilder

Her skal jeg skrive om de ulike skriftlige kildene vi har til aztekernes historie:

2.2.1 Ikonografiske- og piktografiske kilder

Aztekernes piktografiske skriftsystem ble nedtegnet på pergamentruller eller skjermfolder kalt kodekser. Deres billedlige natur gjør at de kan være vanskelige å tyde. Jo lenger unna i tid vi er fra europeernes ankomst, jo mindre er sannsynligheten for at det finnes de som kan lese og tolke den type skrift.

Kodeksene kunne inneholde historie, vitenskap, eiendom, kart, tributt og religiøse ritualer. Religiøse- og kalenderkodekser kunne gi prognoser for fremtiden og styrte dermed til en viss grad aztekernes handlinger. Vi har ingen kodekser som er helt sikkert fra tiden før europeernes ankomst. De aller fleste kodeksene bærer et visst preg av europeisk innflytelse. Enten stilistisk eller organisatorisk.⁴⁰

De aztekiske (og andre sentral-meksikanske) kodeksene kan grovt sett deles inn i tre forskjellige grupper:

1. Religiøse- og spådomskodekser
2. Historiske kodekser av forskjellig natur
3. Praktiske kodekser som for eksempel tributtlister, kart og rettsopptegetninger

Etter europeernes ankomst i Mexico kom to nye «grupper» av kodekser for å tilfredsstille et europeisk behov. Disse to var kulturelle oppslagsverk og Testerian-katekismen. Det kulturelle oppslagsverket ble laget for å dokumentere aztekernes kultur og religion. Både Durán og Sahagún skrev slike kulturelle oppslagsverk, med de skrev bøker med latinske bokstaver og ikke piktografiske kodekser. Testerian-katekismen ble laget for å lære aztekerne om kristendommen og dens doktriner.⁴¹

⁴⁰ Boone, "Central mexican pictorials", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁴¹ Boone, "Central mexican pictorials", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

Aztekernes historie var ofte en blanding mellom muntlig og billedlig overlevering. De skriftlige piktografiske historiene blir ofte kalt *år-annaler*. Disse kildene inneholder en ubrutt sekvens av år som følger den mesoamerikanske 52-års kalenderen. (Se 4.3 for mer om aztekernes kalendersystem.) Nesten alle bystatene i Mesoamerika hadde slike annaler over herskerne (*tlatoque*).⁴²

2.2.2 Sekundærlitteratur

Kilder på nahuatl er best dokumentert fordi det var et *lingua franca* (et fellesspråk eller handelsspråk) i Mesoamerika da europeerne kom, men også fordi europeerne som kom til Mesoamerika på 1500-tallet satte opp sitt politiske og økonomiske sete på samme sted midt i Mexicodalen i Tenochtitlan.⁴³

Det største og beste kildematerialet vi har til aztekernes historie kommer av «textual histories». Dette er beskrivelser og transkripsjoner gjort av både muntlige og piktografiske kilder som ble nedtegnet med det latinske alfabetet på nahuatl og spansk på 1500-tallet. Dessverre hadde ikke disse «nye» forfatterne full kjennskap til måten disse historiene ble overgitt og brukt på, og siden de fleste av disse originale tekstene som ble nedtegnet på 1500-tallet nå er borte og vi kun sitter med kopier av disse igjen, er det vanskelig å bruke disse til å stadfeste aztekernes (og andre mesoamerikanske befolkningsgruppers-) historie med sikkerhet.⁴⁴

Her kommer en presentasjon av noen av de viktigste kildene:

Hernán Cortés

Hernán Cortés (også skrevet Fernando eller Hernando) levde fra 1485—1547 var en spansk oppdagelsesreisende og conquistador. Han ble født i en Medellín, en liten by i Sør-Vest Spania. I en alder av 20 år, reiste han til Hispaniola (øya i Karibia) for å være notar og kolonist. I 1511 var han med på erobringen av Cuba, men ikke før i 1518 viste han noen interesse for å reise

⁴² Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 154.

⁴³ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 153-154.

⁴⁴ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 153-155. Begrepet «textual histories» er Nicholsons begrep i Smiths artikkel.

på ekspedisjoner ut fra Cuba. I februar 1519 seilte han ut fra Cuba med 500 spanjoler, noen karibiske innfødte og 16 hester. Reisen gikk mot Veracruz og Yucatan-halvøya på Mexicos kyst. Han hadde så godt som ingen militær erfaring, men viste seg fort som en dyktig leder. Cortés vant fort over de lokale styrkene han kom over og fikk med seg mange lokale befolkningsgrupper som var underlagt det aztekiske imperiet på å gjøre opprør mot aztekerne. Etter to år klarte Cortés å få full kontroll over den aztekiske hovedstaden Tenochtitlan den 13. august 1521. (Se 3.6 for mer utfyllende om Cortés' erobring av Tenochtitlan.)

I 1528 reiste Cortés for første gang tilbake til Spania og Kong Karl V adlet Cortés med tittelen marki av Oaxacadalen og gav ham store landområder og lokale slaver/«arbeidere», selv om han mistet mye av makten han hadde sittet på i årene rett etter erobringen.⁴⁵ På 1530-tallet dro Cortés på ekspedisjoner på Mexicos nordvestlige kyst med blandet resultat før han i 1542 reiste tilbake til Spania for godt.

Cortés sendte fem lange forsendelser/utsendelser (kalt *relaciones* på spansk) til kong Karl V med detaljert informasjon for hans fremgang i erobringen av Mexico og senere hans administrasjon av Ny-Spania. De fem rapportene, som er bedre kjent som *Cartas de relación* («Brev av forholdene»), ble skrevet mellom 1519 og 1526 på forskjellige steder og under forskjellige omstendigheter. Bortsett fra det første og siste brevet ble de tre andre utgitt på flere språk i Europa i perioden mellom 1522 og 1532.⁴⁶

1. brev: Kjent som *Carta de Veracruz* er signert 20 juli 1519 i Veracruz. Brevet ble signert av rådmennene for den nyopprettede byen, men det bærer preg av Cortés' forfatterskap. Her beskrives to ekspedisjoner fra Cuba som ble ledet av guvernør Velázquez som gav vage opplysninger om et rikt område nord for Yucatan-halvøya, samt i detaljer om en tredje ekspedisjon som ble ledet av Cortés. Da Cortés hadde rekognosert kysten langs Yucatan-halvøya opp grunnla han byen Veracruz, brøt med Velázquez, brente alle skipene sin slik at det ikke var mulig med en retrett og ledet mennene sine mot den aztekiske hovedstaden. Brevet slutter med en detaljert liste med gaver han sender til *tlatoani*.

⁴⁵ Det er her snakk om Karl V, keiser av Det tysk-romerske riket, som også var konge over Spania. Teknisk sett var han Karl I av Spania, men blir oftest referert til som kong Karl V.

⁴⁶ Gómez, "Cortés, Fernando", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

2. brev: Ble signert 30. oktober 1520 i Segura de la Frontera og den nylige grunnlagte byen i Tlaxcala. I dette brevet skriver Cortés om krigene og alliansene han gjorde på veien mot Tenochtitlan. Brevet gir en detaljert oversikt over stedene og menneskene han møter på veien dit. Han forteller med stor fasinasjon om sitt første syn med den aztekiske hovedstaden, med detaljert informasjon om byen, bygninger, institusjoner og sammenligner aztekernes sivilisasjon med arabiske og kristne sivilisasjoner. Den andre delen av brevet forteller om Cortés' rivalisering med en ekspedisjon sendt ut av Velázquez og europeernes retrett ut av Tenochtitlan og til Tlaxcala. For å vinne kongens gunst og begrunne sin makt i Mexico grunnla Cortés en ny administrativ provins som han kalte «Ny-Spania».

3. brev: Ble signert den 15. mai 1522 i Coyoacan i Mexico. I dette brevet forteller Cortés om den suksessfulle erobringen av Tenochtitlan og omorganiseringen av landet under spansk styre. Han skrev blant annet om opprettelsen av nye byer, utviklingen av jordbruk og gruvedrift samt nye ekspedisjoner både på vann og land i Ny-Spanias utkanter.

4. brev: Ble signert 15. oktober 1524 i Tenochtitlan omhandler mye av det samme som det 3. brevet. Cortés argumenterer for sin egen makt i Ny-Spania, under kritikk fra både Ny-Spania og «Gamle» Spania.

5. brev: Ble signert 3. september 1526 i Tenochtitlan. Brevet kan bli delt i to deler. Den første delen omhandler Cortés' «smertefulle og ubrukelige» ekspedisjon til Honduras gjennom ugjennomtrengelig jungel og fjellandskaper som var ukjent terreng for europeerne. Da han kom tilbake to år senere hadde han allerede mistet mye av makten han hadde før ekspedisjonen og ble underkastet en rettslig undersøkelse.⁴⁷ Den andre delen av brevet er «an impassioned self-defense and a summary of his loyal services to God, king, and the country».⁴⁸

Den amerikanske akademikeren innen tidlig spansk kolonitid Angel Delgado Gómez skriver i sin artikkel om Cortés om betydningen disse brevene hadde på den europeiske befolkningen:

Their [brevene] success doubtless stemmed not only from the immediacy and the importance of the content, but also from Cortés's remarkable ability to narrate and analyze those facts, to describe their geographical and social

⁴⁷ Gómez, "Cortés, Fernando", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁴⁸ Gómez, "Cortés, Fernando", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 266.

contexts, and ultimately to extract political and economic implications from them.⁴⁹

De nye landområdene med alle sine rikdommer var noe helt nytt for den europeiske befolkningen, og siden tre av brevene ble utgitt i samtiden, samtidig som Cortés opplevde og skrev dette må ha hatt en stor innvirkning. Enda sterkere blir inntrykket når Cortés skriver med slik innlevelse.

Bernal Díaz del Castillo

Bernal Díaz del Castillo levde fra ca. 1495—1584 og skrev en av de mest omfattende øyenvitneberetningene av europeernes erobring av Mexico. «Despite some of his extravagant retrospective claims—written some thirty years after the event—and occasional inaccuracies regarding poorly remembered or secondhand data» er hans bok *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*, forteller ikke bare om erobringen av Mexico men også om forskjellige offentlige anliggender i Ny-Spania gjennom midten av 1500-tallet.⁵⁰

Castillo ble født i Medina del Campo i Gamle Castilla i Spania. Han starter boken sin med å fortelle at han dro fra Spania i 1514 for å være med Pedro Arias de Avila til Ny-Spania. I 1517 var Castillo med på den første ekspedisjonen til Mexico som ble ledet av Francisco Hernandez de Cordova. Castillo skriver også at han var med på den andre ekspedisjonen til Mexico som ble ledet av Juan de Grijlva i 1518 og Hernán Cortés' ekspedisjon i 1518 (1519).⁵¹ Castillo var en fotsoldat både under Cortés' første og andre marsj mot Tenochtitlan, i 1519 og 1521, og var en av de viktigste brikkene i de påfølgende hendelsene frem til 1524. Resten av sitt liv bodde han i Ny-Spania, men utenfor Mexico.

Castillo begynte på boken sin i 1551 i sin bolig i Guatemala. I 1568 var han ferdig med et utkast/versjon av boken som han sendte til Spania i 1575 for publisering. Han fortsatte å skrive på det manuskriptet han fremdeles hadde liggende frem til sin død. Boken som ble sendt til Spania ble ikke utgitt før i 1632.

⁴⁹ Gómez, "Cortés, Fernando", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*, 266.

⁵⁰ Adorno, "Díaz del Castillo, Bernal", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*, 322. Boken er forkortet til *The conquest of Mexico*.

⁵¹ Castillo, *The conquest of Mexico*, 1-53.

Kapitlene 19—156 omhandler erobringen av Mexico fra 1519—1521 og det er her «hertet» i boken ligger. Kapitlene 1—18 og 157—212 dekker hendelser i Mexico mellom 1517—1568 og diskuterer relevante saker fra det spanske hoffet samt fra styresmaktene for Hispaniola og Cuba. Castillo plasserer Ny-Spania inn i historien som en krone på verket til den spanske kongemakten. Mexico og Mesoamerika hadde ikke like mange rikdommer som Sør-Amerika. Det bar blitt gjort spektakulære funn av mineraler i miner i Peru og frykten var stor for at Mexico skulle komme i skyggen av Peru.

Castillo observerte at de innfødtes piktografiske manuskripter sørget for informasjon om blant annet krigsetterretning til allierte og fiender, at de gav historiske beretninger om store og viktige kamper, at de kartla kysten langs Mexicogolfen og at de preserverte de innfødtes historie og kultur. Han brukte derfor flere av de piktografiske kodeksene i sitt arbeid med boken. Boken ble som nevnt først påbegynt i 1551, 37 år etter at han kom til Ny-Spania og han brukte nesten to tiår på å skrive den ferdig. Selv om det han skriver skal være selverfart og dermed være en førstehåndskilde, er boken er nedtegnet etter at Castillo allerede var kjent med fortellingen og dens resultat. I tillegg til sin egen hukommelse brukte han både aztekiske kodekser, brevene til Cortés, og en annen (Francisco López de Gómara) oppdagelsesreisendes nedtegnning av erobringen for å «huske» hendelsene.⁵² Castillo brukte også et brev av den spanske filosofen og teologen Juan Ginés de Sepúlveda om krigsrett som gjorde at Castillo kunne: «cast the Conquest as just—in response to the perceived Indians’ violation of “natural law,” with their human sacrifice, cannibalism, and sodomy».⁵³

Castillo skriver selv at han hadde blitt gjort oppmerksom på López de Gómaras verk og at han ikke mente han hadde gitt et riktig bilde av de lokale og av selve erobringen. Castillo skriver: «His account was utterly unworthy of belief».⁵⁴ Castillo fortsetter å fortelle om alle feilene López de Gómara har i sitt verk og hvordan han selv vil gi den «sanne historien om erobringen».

⁵² Adorno, "Díaz del Castillo, Bernal", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁵³ Adorno, "Díaz del Castillo, Bernal", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 232.

⁵⁴ Castillo, *The conquest of Mexico*, A 2. "Preface"

Bernardino de Sahagún

Bernardino de Sahagún var sannsynligvis født i 1499 i et lite sted ved León i Nord-Spania, som senere har fått navnet Sahagún. Han var en fransiskanermunk og allerede i 1529, i en alder av 30 år dro han fra Spania til Ny-Spania for å drive misjonering. Han var en av 32 fransiskanermunkene som reiste til Mexico og dette var kun åtte år etter erobringen. Vi har ingen sikre kilder på hva Sahagún gjorde de første fem årene han befant seg i Mexico, men det er stor grunn til å tro at han snakket med innfødte og lærte seg nahuatl flytende. I 1536 ble Sahagún professor i blant annet latin på det nyopprettede Imperial Colegio de Santa Cruz de Tlatelolco (en høgskole i Tlatelolco som hovedsakelig var opprettet for sønnene til den tidligere aztekiske overklassen).

I 1547 samlet og kopierte Sahagún 40 *huehuetlahtolli* (*de gamles taler*). Dette var formelle taler som ble brukt under forskjellige seremonier av aztekerne. Disse skulle senere bli en del av hans *Historia general bok 6*. Rundt årene 1553—1555 samlet Sahagún og nedtegnet på nahuatl om europeernes erobring av Tenochtitlan, slik det ble husket av overlevende nahuaene i Tlatelolco, dette ble senere *Historia general bok 12*.

I 1558/1559 fikk Sahagún i oppgave å nedtegne aztekernes historie, religion og kultur. Dette var starten på hans offisielle etnografiske og lingvistiske arbeid. Han flyttet da til Tepepulco hvor han samlet informanter, blant annet gjenlevende aztekere/nahuaer og gjorde grundige undersøkelser/intervjuer med dem. Sahagún brukte fire trespråklige (nahuatl, spansk og latin) hjelpere fra skolen i Tlatelolco for å snakke og nedtegne historiene på nahuatl. Mesteparten av det som ble nedtegnet i denne tidligere perioden regnes for å være innholdet i *Primeros memoriales*.

Han flyttet tilbake til Tlatelolco i 1561 og startet på samme måte som i Tepepulco å finne informanter og skrive ned deres historie, kultur og religion. Mange av temaene som ble nedtegnet var de samme som i Tepepulco, men de var enda grundigere i Tlatelolco. Sahagún brukte flere år på å samle og organisere all informasjonen sin, samt skrev et verk om samtalen mellom aztekerne og de første kristne fransiskaner misjonærene. I 1568 var han mer eller mindre ferdig med å organisere verket sitt i 12 bøker med kapitler og paragrafer. Sahagún arbeidet i flere år for å få støtte og hjelp til å lage flere kopier av verket, samt lage en tospråklig

versjon. I 1577 signerte kong Filip II av Spania at alle versjoner av Sahagúns verker skulle bli sendt til Spania for gjennomgåelse (versjonen av *Historia general* som kalles *Florentinerkodeksen* ble mest sannsynligvis sendt til Spania i 1580). Sahagún fortsatte resten av livet å redigere manuskriptene (de som ikke var blitt sendt til Spania). I en alder av 90 år døde han i Mexico.

Han har skrevet flere av de viktigste bøkene om aztekisk kultur og religion. Det mest kjente verket hans er *Historia general*. Originalt kalte Sahagún boken for *La historia universal de las cosas de Nueva España* (Den universelle historien om tingene i Ny-Spania) men etter en oversettelsesfeil ble den altså kjent som *Historia general de las cosas de Nueva España*. Verket blir ofte referert til som *Florentinerkodeksen*. Navnet kommer av at boken befinner seg i Firenze (Florence), i Biblioteca Medicea Laurenziana.⁵⁵

Vi har dokumentert fire forskjellige versjoner av verket til Sahagún. Disse fire er:

1. *Primeros memoriales*. Denne versjonen er en kort skjematisk plan, som godt kan være informasjonen han har fått i Tepepulco, også skrevet i Tepepulco.⁵⁶
2. *Madridkodeksene*. Et utfyllende manuskript som senere har blitt inndelt i to arkiver i Madrid (en del i Real Academia de la Historia og en i Palacio Real). Disse/denne skal ha vært en ren kopi av den tidligste versjonen (*Primeros memoriales*), men som senere ble endret til et grovt utkast til den senere versjonen (*Florentinerkodeksen*). Dette verket er skrevet i Tlatelolco og de fleste oversettelsene som er gjort på spansk, er gjort fra denne versjonen.⁵⁷
3. *Florentinerkodeksen*. Et vakkert og omfattende tospråklig (nahuatl og spansk) verk nedtegnet senere enn *Madridkodeksene*. Nahuatl teksten ble av Sahagún ansett som ferdig og gjeldende, mens den spanske teksten ble ansett som en generell oversettelse/oppsummering av nahuatl teksten. Skrevet i Tenochtitlan.
4. *Memoriales con escolios*. Innenfor *Madridkodeksene* finnes det passasjer kjent som *Memoriales con escolios* hvor Sahagún oversatte teksten på nahuatl ord for ord med rikelige

⁵⁵ Nicholson, "Sahagún, Bernardino de", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁵⁶ *Primeros Memoriales (Códices Matritenses)* er et dokument delt mellom bibliotekene Real Palacio (Palacio del Oriente) (Ms. 3280) og Real Academia de la Historia (Ms. 9-5524) i Madrid.

⁵⁷ *Madridkodeksene* er også kjent som *Tolosamanuskriptet* og *Códice Castellano de Madrid*. Det er usikkert om *Primeros Memoriales* en gang var en del av verket eller om det var et annet sted i de samme bibliotekene/arkivene.

forklaringer. Dette verket ble dessverre ikke ferdig og skulle bli en del av den ikke-ferdige nahuatl-ordboken Sahagún hadde planlagt.⁵⁸

Historia general består av 2400 sider fordelt på 12 bøker og er delt i to kolonner, en kolonne skrevet på nahuatl og en kolonne skrevet på spansk. Den spanske delen er mye kortere enn den skrevet på nahuatl, og dette er Sahagúns egen oversettelse/oppsummering av den originale delen på nahuatl. I tillegg inneholder verket rundt 1800 illustrasjoner.

Sahagún brukte en antropologisk metode med et standardisert spørreskjema for informantene sine. De originale arkene med spørsmålene er borte, men selve teksten er skrevet på en slik måte at man ut i fra å sammenligne svarene i bøkens forskjellige paragrafer kan anta hvilke spørsmål som ble stilt. Den meksikanske religionshistorikeren Alfredo López Austin har prøvd å gjenskape spørsmålene fra bøkene hans.⁵⁹

Alle spørsmålene blir ikke nødvendigvis alltid svart på og noen blir svart mer utdypende enn andre. Noen spørsmål virker mer fastsatt enn andre og hvor informantene kan svare mer fritt, på denne måten er det ikke bare Sahagún som stiller de konkrete spørsmålene som han ønsker svar på, men nahuaene fikk tolke noen spørsmål friere og svare deretter og komme med digresjoner.⁶⁰

Jeg forholder meg til den engelske oversettelsen av *Historia general* som er skrevet av de amerikanske akademikerne Arthur J. O. Anderson og Charles E. Dibble mellom 1950—1982. De var begge spesialisert seg i aztekisk og mesoamerikansk kultur og studert nahuatl. Disse bøkene er oversatt fra den originale delen av Sahagúns bok som ble skrevet på nahuatl, med den engelske oversettelsen til venstre og den originale nahuatl teksten til høyre.

De 12 bøkene med navn og hva de inneholder er som følger:

Bok 1: The gods. Here are named the gods who were worshiped by the natives. Boken inneholder 22 kapitler. Sahagún hadde allerede skrevet noe om guddommene i *Primeros*

⁵⁸ Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 117-118.

⁵⁹ Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 122.

⁶⁰ Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 122-148.

memoriales så han kunne bruke det som utgangspunkt når han arbeidet med *Historia general*. Guddommer som ikke var viktige for aztekerne ble utelatt i *Historia general*.⁶¹

Bok 2: The ceremonies. Which treateth of the feasts and sacrifices by which these natives honored their gods in their state of infidelity. Boken inneholder 38 kapitler. Hoveddelen av boken inneholder de religiøse seremoniene. *Primeros memoriales* er forgjengeren til bok 2.⁶²

Bok 3: The origin of the gods. Boken inneholder 14 kapitler. Etter at Sahagún hadde samlet informasjon til bok 1 om gudene fant han ut at han ikke hadde nok informasjon om de fire første, og viktigste guddommene. Han gikk da tilbake til informantene og spurte på nytt om disse fire. De var: Huitzilopochtli, Tezcatlipoca (*røykende speil*), Tlaloc og Quetzalcoatl. I stedet for å plassere nye informasjon om gudene inn i bok 1 valgte han å skrive det inn i en ny bok. Dette ble bok 3.⁶³

Bok 4: The soothsayers. Which telleth of the book of days which the mexicans handed down. This was in order that the readers of the day signs might study the good and evil days. In in were set forth the day signs here recounted, and how those would fare who were born on them. And this book of days is more correctly called sorcery, for it belonged to the sorcerers. Boken inneholder 40 kapitler. Her får vi et innblikk i 260-dagers kalenderen. Sahagún fikk tegnet opp dag-tegnene, som var delt opp i 20 grupper på 13 dager. Før hver 13-dags gruppe stod det informasjon om skjebnene.⁶⁴

Bok 5: The omens. In which are told the omens on which the mexicans believed. Boken inneholder 37 kapitler. Sahagún spurte kun om en liste av spådommer i Tepepulco.⁶⁵

Bok 6: Rhetoric and moral philosophy. In which are told the various words of prayer with which they prayed to those who were their gods; and how they made formal conversation, through

⁶¹ Sahagún, *Historia general: Bok 1*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 122-125.

⁶² Sahagún, *Historia general: bok 2*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 125-127.

⁶³ Sahagún, *Historia general: Bok 3*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 127-130.

⁶⁴ Sahagún, *Historia general: Bok 4 og 5*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 130-132.

⁶⁵ Sahagún, *Historia general: Bok 4 og 5*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 132-133.

which they displayed rhetoric and moral philosophy, as is evident in the discourses. Boken inneholder 43 kapitler. Denne boken kan sies å være den viktigste boken for å forstå enkeltmennesket i aztekernes tid. Dette var den aller første boken Sahagún startet på og er mer eller mindre tatt rett ut av Primeros memoriales men har fått mer struktur og mer innhold i Historia general. Her kan vi kategorisere de som: bønner til gudene, kongenes taler, faderlige oppfordringer, taler for seremonier og høytidelige anledninger (for eksempel giftemål, graviditet, barnefødsel, ofringer osv.), ordtak, regler og metaforer. Det er grunn til å tro at Sahagún/hjelperne hans snakket med spesialister i arbeidet med denne boken.⁶⁶

Bok 7: The Sun, moon and stars, and the binding of the years. Which telleth of the sun, and the moon, and the stars; and of [the ceremony] of the binding of the years. Boken inneholder 12 kapitler. Sahagún var ikke selv fornøyd med denne boken. Han spurte nahuaene om himmelen og himmellegemenes natur. Sahagún hadde nok forventet noe mer «konkret» og «vitenskapelig» (vestlig) svar, men nahuaene var mest opptatt av å fortelle om himmellegemenes myter og farer. Hadde Sahagún hatt bedre kjennskap til nahuaenes verdensoppfatning, som for eksempel aztekernes kosmiske sfære med de forskjellige nivåene av himmel, jord og underverden kunne han fått uvurderlig informasjon som ikke finnes i så mange andre kilder. Allikevel, fikk han informasjon om solen og månens opprinnelse og om ny-ild seremonien som ble holdt etter hver 52-års syklus.⁶⁷

Bok 8: Kings and Lords. Which telleth of the great rulers and noblemen and of the way in which they observed the elections in their government. Boken inneholder 21 kapitler. Da Sahagún spurte nahuaene om herskerne (*tlatoque*) misforstod de spørsmålet hans og svarte i stedet om hver herskers historie og gav Sahagún gamle kodekser med egne notater i margen. Den gav ikke nytt innblikk inn i aztekernes religion og kultur, men Sahagún inkluderte den allikevel. Videre inneholder boken hva herskerne spiser, drikker, hvordan de kler seg og ter seg og hvilke aktiviteter de holder på med.⁶⁸

⁶⁶ Sahagún, *Historia general: Bok 6*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 133-134.

⁶⁷ Sahagún, *Historia general bok 7*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 134-137.

⁶⁸ Sahagún, *Historia general: Bok 8*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 137-139.

Bok 9: The Merchants. Which telleth of the merchants and the artisans: those who worked gold, and precious stones, and precious feathers. Boken inneholder 21 kapitler. Sahagún fikk mest sannsynligvis ideen til en bok om markedene i Tlatelolco som er kjent som en stor markedsby. Boken kan deles inn i tre deler:

1. Historien til *pochteca* (langdistanse handelsmenn)
2. Informasjon over deres skikker og aktiviteter
3. Skikkene og seremoniene til *pochteca*.

Flere steder i denne boken har pre-europeiske kodekser blitt brukt for informasjon.⁶⁹

Bok 10: The People. Which treateth of the general history, in which are told the different virtues and vices which were of the body and of the soul, whosoever practiced them. Boken inneholder 29 kapitler. Utfra Sahagúns metode kan denne boken kan deles inn i fire deler:

1. Slektskap, alder, yrke og kontorer
2. Deler av den menneskelige kroppen
3. Sykdom og medisiner
4. Nasjoner eller befolkningsgrupper.

De to første delene er mer eller mindre laget for nahuatl-ordboken Sahagún planla men aldri fullførte. Tidligere aztekiske leger (*titicih*) ble for del 2 og 3, brukt som informanter angående sykdom og medisiner. I del 4, om nasjoner og befolkningsgrupper blir det stilt mange spørsmål om deres opprinnelse og grad av kultur, hva de er gode på/kjent for, hvilket språk de snakket osv.⁷⁰

Bok 11: Earthly Things. Which telleth of the different animals, the birds, the fishes; and the trees and the herbs; the metals resting in the earth—tin, lead, and still others; and the different stones. Boken inneholder 13 kapitler. Denne boken er mer eller mindre laget for nahuatl-ordboken og gir oversikt over dyr og planteliv både i Mexicodalen, men også i fjernere strøk. Klassifiseringen bærer preg av europeisk innblanding da noen av dyrene og plantene blir

⁶⁹ Sahagún, *Historia general: Bok 9*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 139-140; Karttunen, *Dictionary of nahuatl*, 200.

⁷⁰ Sahagún, *Historia general: Bok 10*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 141-144.

dobbeltklassifisert i feil kategorier. Innholdet er for det meste om hva tingen er, hvordan den ser ut, hva den kan brukes til osv.⁷¹

Bok 12: The Conquest. Which telleth how war was waged here in the city of Mexico. Boken inneholder 41 kapitler. Denne boken er helt annerledes enn resten av bøkene i *Historia general*. Dette er den eneste historiske boken. Sahagún samlet informasjon av nahuaene om hvordan de husket fallet av Tenochtitlan. Det er tydelig at denne boken er skrevet i Tlatelolco, da den legger stor vekt på Tlatelolcos rolle under «krigen». De beskriver Tenochtitlans underlegenhetsforhold for Tlatelolco.⁷²

Originalmanuskriptet til *Primeros memoriales* ligger i Madrid og jeg bruker den engelske oversettelsen av verket som i hovedsak er gjort av den amerikanske paleografen og lingvisten Thelma D. Sullivan fra våren 1980 til hun døde i 1981.⁷³ Den resterende oversettelsen og ferdigstillingen av boken ble gjort av H. B. Nicholson, Arthur J.O. Anderson, Charles E. Dibble, Eloise Quiñones Keber og Wayne Ruwet.⁷⁴ Nesten hele manuskriptet har overlevd på nahuatl fra Tepepulco. Vi vet ikke når eller hvordan manuskriptet endte til Madrid. Det er mulig de ble sendt til Spania rundt årene 1577—1578 som svar på ordre fra kong Filip II med beskjed om å sende alle versjoner, både notater og ferdige manuskripter, av Sahagúns *Historia general* tilbake til hjemlandet. Direktøren for det meksikanske nasjonalmuseet ble sendt til Madrid i 1892, i anledning 400-års jubileet for den spanske invasjonen av Mexico, for å overvåke en installasjon av meksikanske dokumenter. Et sted mellom 1903 og 1907 begynte han arbeidet med å fotografere alle foliene i *Madridkodeksene* og sorterte dem i det han mente var fornuftige kategorier. En av disse ble da kalt *Primeros memoriales*. Dette var de foliene han mente stammet fra Sahagúns aller første periode i Tepepulco. Av totalt 645 folier i *Madridkodeksene* valgte han ut 88 folier til *Primeros memoriales* (54 fra den ene delen i det ene arkivet og 34 fra den andre). Dette endte han opp med å fordele foliene i fire kapitler og

⁷¹ Sahagún, *Historia general: Bok 11*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 144-147.

⁷² Sahagún, *Historia general: Bok 12*; Austin, "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires", 147-148.

⁷³ Sahagún, *Primeros memoriales*, xi-xiii.

⁷⁴ Sahagún, *Primeros memoriales*, 3-14.

49 paragrafer og gav alle kapitlene spanske navn han syntes passet. De fire kapitlene er som følger:

1. Gods
2. Heaven and the underworld
3. Rulership
4. Human things.⁷⁵

Diego Durán

Diego Durán ble født i 1537 i Seville i Spania (død 1588). Da han var rundt syv år flyttet han sammen med familien til Texcoco i Mexico. Han lærte seg det lokale språket nahuatl og etter hvert, mens Durán enda var ung, flyttet familien til Mexico by. Vi vet veldig lite om Duráns barndom og tidlige personlige liv. Som 19-åring, meldte han seg i 1556 som novise i dominikaner-ordenen. Han ble senere dekan for ordenen i Mexico by. Durán brukte ikke spørreskjema slik Sahagún gjorde for å snakke med nahuaene, men han snakket med de eldre i landsbyene og mennesker han møtte i dagliglivet. Han viste stor interesse for de aztekiske kodeksene og tekster skrevet på nahuatl fordi han mente at meksikanerne stammet fra hebreerne (en tapt stamme fra Israel), og at disse tekstene var nøkkelen til å finne beviser for dette.

Durán fikk i oppgave å nedtegne de lokale nahuaenes tro og seremonier slik at misjonærene skulle ha en bedre mulighet for omvendelse. Dette resulterte i tre verk. *Historia de las indias y relación de su idolatría* (skrevet i 1574-1576), *Religión antigua con su calendario* (skrevet i 1579) og *Historia de las indias de Nueva España e islas de tierra firme* (skrevet i 1581). *Historia* er i hovedsak basert på en tidligere kilde skrevet på nahuatl kalt *Crónica X* av moderne forskere. Denne kilden omhandler aztekernes historie, om herskere og deres erobringer, men den er forsvunnet. Duráns verker var også borte en stund. Mye fordi kong Filip II krevde at tekster skrevet av misjonærer skulle bli sendt tilbake til Spania. Duráns verker befinner seg i nasjonalbiblioteket i Madrid. Det finnes en kopi av verket i det nasjonale antropologiske museet i Mexico by som ble gjort på midten av 1800-tallet. (Dette var første gang siden Duráns

⁷⁵ Nicholson, "Sahagún, Bernardino de", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

verk ble sendt til Spania at de ble «funnet».) Den beste versjonen av *Historia* ble utgitt i 1994 på engelsk, og var en oversettelse av originalen i Madrid gjort av Doris Heyden. Durán døde i 1588 kort tid etter ferdigstillelsen av *Historia*.

Bøkene hans refereres noen ganger til som *Duránkodeksen*. De er utgitt på engelsk av Doris Heyden og Fernando Horcasitas og er oversatt fra originalspråket spansk. Altså valgte Durán å skrive verket på spansk selv om han kunne nahuatl og mest sannsynligvis innhentet all informasjonen på nahuatl. *Historia* ble gitt ut på engelsk i 1964 og så senere i 1994 (med flere endringer) mens *Ritos y fiestas* er samlet i én bok som ble gitt ut på engelsk i 1971.⁷⁶

Chimalpopocakodeksen

Jeg kommer til å bruke den engelske oversettelsen av John Bierhorst i boken *History and mythology of the aztecs: The codex chimalpopoca*.⁷⁷ Den forteller om pre-europeisk mytologi hos aztekerne. Boken ble nedtegnet et sted etter år 1590 og er en samling av tre tidligere tekster som var nedtegnet med det latinske alfabetet. Den første og tredje av disse var nedtegnet på nahuatl, mens den andre var nedtegnet på spansk. *Chimalpopocakodeksen* befant seg på Museo Nacional de Antropología i Mexico by, men i 1949 ble den borte, senere bruk av boken er gjort basert på en faksimile fra 1946. Hele boken er på 86 sider, del 1 er på 58 sider, del 2 er på 6 sider og del 3 er på 22 sider.⁷⁸

Den første delen av boken kalles *Cuauhtitlans annaler* ble nedtegnet i 1563 (med tillegg frem til 1570). Denne delen er en pre-europeisk år-telling, som muligens starter i år 635 evt. Den starter med myten om chichimekernes vandring fra Chicomoztoc (*stedet med de syv huler*) mot byen som skulle bli Cuauhtitlan (den fjerde største byen i Mexicodalen). Denne delen forteller også om toltekerne, Tenochtitlan og aztekernes vei til makten og helt frem til europeernes ankomst i 1519. En av de mest kjente fortellingene i denne første delen er om menneskeguden Topiltzin Quetzalcoatl (*vår prins den fjærkleddede slangen*). Hans liv speiler på

⁷⁶ Heyden, "Durán, Diego", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁷⁷ Selv om navnet tilsier at det er en kodeks, er det ikke et piktografisk manuskript, og dermed ikke en kodeks heller. Jeg kommer til å fortsette å bruke navnet *Chimalpopocakodeksen*, men jeg kommer til å referere til den som en bok.

⁷⁸ Bierhorst, "Chimalpopoca, codex", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

mange måter Jesus', så selv om den er basert på tidligere pre-europeiske kodekser og myter, er det mye kristen og europeisk innflytelse.⁷⁹

Den andre delen av boken er skrevet på spansk og det er ikke alle som er enig i at den hører med til *Chimalpopocakodeksen*.⁸⁰ Den er nedskrevet av en nahua-munk, er på seks sider og omhandler «en kort redegjørelse av gudene og ritene til hedningene».

Den tredje delen av boken er som den første delen også skrevet på nahuatl. Denne omhandler «legendene om solene». Den kosmologiske historien blandes sammen med aztekernes historie. Dette er den eneste opprinnelsesmyten på nahuatl som finnes. Den er datert til 1558 og er et slags narrativ av et eldre piktografisk manuskript. Den forteller om skapelsen og ødeleggelsen av de første fire- og den femte og nåværende solen.⁸¹ (Se kapittel 4.6.1 for mer om myten om skapelsen av de fem verdene.)

Mendozakodeksen

Denne kodeksen ble laget rundt 1541. Det er et billedlig/piktografisk dokument som skal ha blitt iverksatt/oppfordret av Mexicos første stattholder, Don Antonio de Mendoza. «His aim was to acquaint Emperor Charles V with his exotic new subjects through a firsthand account of Aztec life compiled while the last pre-Conquest natives still lived.»⁸² Kodeksen består av 71 folier. Den amerikanske antropologen Patricia Rieff Anawalt skriver i sin artikkel om måten kodeksen ble nedtegnet på:

The *Codex Mendoza's* compilation was a matter of teamwork: a single painter-scribe did all the drawings; his assistant(s) prepared pigments and applied the color in flat washes. Native Nahuatl-speaking informants then interpreted the pictorial folios, and a Spanish scribe transcribed the translations of these interpretations in Spanish on each facing page.⁸³

Altså var det mange mennesker som arbeidet sammen med hver sine oppgaver for å få fullført kodeksen og få en korrekt oversettelse til spansk. Siden det var flere nahuatl-talende informanter som skulle oversette de piktografiske bildene gjorde at Mendoza fortalte i et brev

⁷⁹ Bierhorst, "Chimalpopoca, codex", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁸⁰ Denne delen er ikke med i Bierhorsts oversettelse.

⁸¹ Bierhorst, "Chimalpopoca, codex", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁸² Anawalt, "Mendoza, Codex", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 205.

⁸³ Anawalt, "Mendoza, Codex", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures, 205.

til kong Karl V at de hadde problemer med å bli enige om den eksakte oversettelsen av forskjellige piktogrammer. Da de til slutt hadde blitt enige og manuskriptet skulle bli sendt til Spania, ble gallionen den ble oppbevart på kapret av franskmenn og tatt med til den franske kongen Henrik II. Manuskriptet ble holdt i Frankrike frem til 1587 da det ble kjøpt av engelskmenn og (i 1659) fraktet til *The Bodleian Library* i Oxford, hvor den er den dag i dag.

Mendozakodeksen inneholder tre typer informasjon om aztekisk kultur. De første 18 foliene forteller om historien aztekernes erobring av Tenochtitlan. De neste 36 foliene forteller om tributtene som de 38 provinsene som var under aztekernes imperium måtte betale. De siste 15 foliene forteller om aztekiske kvinner og menns liv fra fødsel til død. Begge de to første delene, om historien og tributtene er mest sannsynligvis kopiert fra tidligere manuskripter, men den siste delen, men den aztekiske mannen og kvinnens liv er noe nytt som ble laget etter europeernes anmodning. Altså er ikke den delen kopiert fra pre-spanske kodekser. Det er en europeisk tematikk, men det er allikevel pre-europeisk informasjon.

Den første folioen i *Mendozakodeksen* er avbildningen av grunnleggelsen av Tenochtitlan i 1325. Avbildningen av en sump med en øy hvor en ørn sitter på toppen av en kaktus. De 18 første foliene forteller historien til de første ni aztekiske *tlatoque*. Deres regjeringstid og erobringer. Hver *tlatoani* fikk ikke like stor plass, men det var den samme oppbyggingen.⁸⁴ «Thus, the *Mendoza* presents a victory chronicle that depicts only reigns and conquests. There are no climatic phenomena, building programs, religious celebrations, births, or deaths, as we find in other Aztec histories.»⁸⁵

2.3 Arkeologiske kilder

Da aztekerne kom til makten i Mesoamerika på 1300—1400-tallet drev de med «arkeologiske utgravninger» av pyramidene i Teotihuacan, det vil si, de gravde i og under pyramidene på leting etter diverse artefakter, og tok de med tilbake til Tenochtitlan.⁸⁶

⁸⁴ Anawalt, "Mendoza, Codex", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

⁸⁵ Anawalt, "Mendoza, Codex", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*, 205.

⁸⁶ Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 187.

Selv om aztekernes (og resten av Mesoamerikas-) historie var godt kjent allerede på 1800-tallet var ikke systematiske utgravninger av aztekiske byer kommet ordentlig i gang før godt utpå 1900-tallet. Først etter 2. verdenskrig begynte utgravningene i den pre-aztekiske byen Teotihuacan. Denne byen hadde ikke ligget skjult eller nedgravet i jorden, men arkeologene hadde ikke vist noen større interesse for å gjøre grundige undersøkelser før. Disse utgravningene kom i stor grad i gang etter 1960.⁸⁷

I Mexico by hadde ikke arkeologer begynt med noen store arkeologiske utgravninger før utpå 1970-tallet. Frem til da var det kun tilfeldigheter hvor man gravde og hva man fant. I 1975 begynte staten med å planlegge arkeologiske utgravninger i det historiske sentrum i Mexico by. Byen hadde da begynt å vokse ukontrollerbart og arkeologisk materiale ble ødelagt. Man ønsket derfor å dele inn Mexico by i soner og gjøre fullstendige utgravninger i dem. Det tok flere år før planene ble satt ut i live, og i 1977 ble prosjektet *Museo de Tenochtitlan* opprettet. Intensjonen var å starte utgravninger av Templo Mayor og etter hvert opprette et museum for artefakter funnet under utgravninger i Mexico by. I 1978 støtte man på problemer da man skulle gjøre arbeid på det elektriske anlegget i sentrum av byen. Dette problemet var funnet av den over tre meter store steinen med avbildning av Coyolxauhquis (hun som har ansiktet malt med bjeller) ødelagte kropp. Funnet skjedde altså før man hadde fått startet med utgravningene av Templo Mayor. Dermed videreutviklet prosjektet *Museo de Tenochtitlan* seg til *Proyecto Templo Mayor* og byggingen av Templo Mayor museet. Dette skjedde under ledelse av den meksikanske arkeologen Eduardo Matos Moctezuma.⁸⁸

Som leder for *Proyecto Templo Mayor* skrev Matos Moctezuma at prosjektet: «provided the first opportunity to develop a course of action and form a plan that we are striving to complete».⁸⁹ Om det arkeologiske arbeidet som var gjort før dette skrev han: «All archaeological work done on the ceremonial center of Mexico-Tenochtitlan or in the border area of the city was salvage archaeology. This work was the response to accidental discoveries that demanded the intervention of specialists».⁹⁰ Dette betyr at man med *Proyecto Templo*

⁸⁷ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 205.

⁸⁸ Moctezuma, "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation", 23.

⁸⁹ Moctezuma, "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation", 23.

⁹⁰ Moctezuma, "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation", 23.

Mayor og utgravningene rundt Templo Mayor kunne få en større forståelse av helheten av aztekernes religiøse, politiske og daglige liv enn det man tidligere hadde gjort.

I Cholula har mindre utgravninger blitt gjort i den urbane sonen av den gamle byen. Selve Tlachihualtepetl ser ut som et overgrodd fjell med en kirke på toppen, men utgravninger har blitt gjort på basen til pyramiden. Arkeologer har også gravd ut 8 kilometer med tunneler under pyramiden. Disse tunnelene viste at pyramiden i løpet av 1500 år hadde hatt fire hovedkonstruksjonsfaser.⁹¹

Men det er ikke bare ruiner etter store templer som forteller oss noe om den aztekiske verdenen, rester etter for eksempel hus og potteskår er også viktige. Og med nyere teknologi kommer nye muligheter. Blant annet karbondatering har blitt et viktig hjelpemiddel innen arkeologien for å tidfeste artefakter.⁹²

2.4 Antropologi

Mange av bøkene som er skrevet om aztekerne tidligere stammer fra antropologer som reiste og snakket med gjenlevende nahuaer i Amerika som stammer fra aztekerne. Kulturen til aztekerne har blitt assimilert inn i den kristne og europeiske, men det finnes noen trekk ved den aztekiske kulturen som fremdeles finnes hos nahuaene. Antropologer og deres metode kalles deltagende observasjon og går ut på å reise til isolerte samfunn. Det finnes godt over 2 million nahuaer i Amerika som stammer fra aztekerne og vedlikeholder språket nahuatl samt flere av de kulturelle tradisjonene. Det kan være vanskelig å skille ut hvilke kulturelle og språklige trekk som var for 500 år siden. Hvilke som var *før* europeerne kom, og hvilke som var *etter* europeerne kom.⁹³

⁹¹McCafferty, "Cholula", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

⁹² Smith, *The aztecs*, 20-27.

⁹³ Smith, *The aztecs*, 297-298.

2.5 Oppsummering av kapittelet

I dette kapittelet har jeg gitt en oversikt over noen av de viktigste kildene vi har for å forstå aztekernes kultur, religion og historie. Jeg har vist at det finnes flere fallgruver man må være klar over når man skal bruke for eksempel antropologiske kilder (da dette baserer seg på gjenlevende nahuaer som bare til en viss grad deler kultur og religion med aztekerne som levde for 500 år siden). Vi har veldig få skriftlige kilder som stammer fra tiden før europeernes ankomst, disse er også nedtegnet med et ikonografisk/piktografisk skriftspråk som kan være vanskelig å tyde. *Mendozakoдексen* er et eksempel på en skriftlig kilde som er nedskrevet med dette ikonografiske/piktografiske skriftspråket, men den er nedskrevet etter europeernes ankomst og bærer noen preg av europeisk innflytelse selv om den baserer seg på tidligere aztekiske kodekser.

Av skriftlig sekundærlitteratur har vi flere kilder som kan gi oss innsikt i aztekernes kultur, religion og myte. De jeg har presentert som de viktigste kildene for min oppgave er Cortés' *Letters from Mexico*, Castillos *The conquest of Mexico*, Sahagúns *Primeros memoriales* og *Historia general*, Duráns *Historia* og *Ritos y fiestas*, *Chimalpopocakoдексen* og *Mendozakoдексen*. Alle disse kildene er nedtegnet etter europeernes ankomst, men de har forskjellige *opphavssteder, bakgrunn, formål og metode*.

Som *Mendozakoдексen* baserte også *Chimalpopocakoдексen* seg på tidligere aztekiske kodekser, men denne er nedtegnet med det latinske alfabetet. Både Cortés, Castillo, Sahagún og Durán var kristne europeere, men det var allikevel forskjell på deres formål med skriftene og deres metode. Cortés er en førstehåndsprimærkilde da han skriver i samtiden og om sine egne erfaringer, men han skriver for/til den spanske kongemakten for å legitimere erobringen av Ny-Spania. Castillo er en førstehåndssekundærkilde da han forteller om sine egne erfaringer med erobringen, men han baserer seg på både Cortés og Gómara og også forteller at han vil skrive boken *fordi* han mener erobringen har blitt feil fremstilt av andre. I tillegg skriver Castillo rundt 30 år etter at erobringen fant sted som gjør nedskrivningene hans mindre troverdige enn om de hadde vært rett etter erobringen.

Både Sahagún og Durán var misjonærer og målet deres med nedtegnelsene var å bedre vite hvordan man kunne kristne aztekerne og ødelegge religionen deres. Mens Sahagún var en

fransiskaner og brukte et standardisert spørreskjema, tidligere kodekser og noen ganger spesialister på områdene han skrev om (som for eksempel leger), samt skrev på aztekernes/nahuaenes eget språk (nahuatl). Durán var en dominikaner som ikke brukte et standardisert spørreskjema, men kun samtalte med forskjellige nahuaer, brukte tidligere kodekser, men skrev på spansk (selv om han mest sannsynligvis innhentet informasjonen sin på nahuatl).

Mange av temaene til Sahagún og Durán overlapper hverandre. Men de hadde forskjellige skrivestiler, hvor Sahagún kan bli betegnet som mer «sakprosa» og Durán kan bli betegnet som mer «skjønnlitterær». Durán var også mer kritisk i sin skriving, mens Sahagún var mer objektiv (se 4.6.5 for deres forskjellige skildring av menneskeofringsritualer). En av forskjellene mellom temaene var at Sahagún ikke skrev et «historisk/kronologisk» verk (bortsett fra den siste boken, bok 12).

Det er noen problemer med tidfesting av aztekiske datoer/år/hendelser, hvor for eksempel aztekerne *bevisst* endret på flere av sine viktigste hendelser til å passe inn i et mytisk og religiøst system for å kunne legitimere sin politiske makt i Mesoamerika. Et eksempel på dette var når de satte datoen for grunnleggelsen av hovedstaden Tenochtitlan til samme år som en solformørkelse fant sted, som et «bevis» for guddommelig intervensjon for aztekernes og byens rolle.

Jeg har gitt en kort oversikt over arkeologi i de tre byene, men dette vil ikke ha en stor plass i min oppgave, arkeologiske kilder blir i denne oppgaven kun brukt for å understreke/bekreftede skriftlige kilder.

3 Bakgrunn

I dette kapitlet ønsker jeg å gi en oversikt over noen av kildene og artefaktene som er funnet/gjort om Mexico og aztekerne etter europeernes erobring. Før jeg går inn på hvordan Mesoamerika ble befolket av forskjellige befolkningsgrupper, deriblant også aztekerne. Videre vil jeg beskrive aztekernes vei til makten i Mesoamerika og hvordan de skapte den aztekiske trippelalliansen og det aztekiske imperiet. Før jeg går inn på europeernes erobring vil jeg gi en kort bakgrunn til tre hovedbyer, deres plassering og historie. Til slutt i kapitlet skal jeg til å ta for meg europeernes erobring av aztekernes hovedstad Tenochtitlan i 1519—1521. Aztekernes historie, kultur og religion fra opprettelsen av imperiet til dets fall blir inkorporert i de resterende kapitlene.

3.1 Historisk oversikt over kilder og ikonografi etter europeernes erobring

Fra 1521 og til 1810 var Mexico under den spanske kronen. Da spanjolene endelig trakk seg ut av Mexico i 1821 tok de med seg mange kodekser og andre skriftlige kilder om mesoamerikansk kultur. Deriblant også dokumenter skrevet av Diego Durán.⁹⁴

I 1790 ble det gjort to store funn i Mexico by. Disse to funnene var det som vi i dag kaller den aztekiske solsteinen eller kalendersteinen, og avbildningen av den aztekiske moderguddommen Coatlicue (*hun med slangeskjørt*). I tillegg gjorde man flere mindre funn i området (Zócalo plassen i Mexico by). Dette området var sentrum i byen både under aztekerne og senere under spanjolene, og det er blant annet her Templo Mayor ligger. Funnene av disse artefaktene skjedde tilfeldig i forbindelse med arbeid som ble gjort på katedralen på plassen.⁹⁵

På 1800-tallet ble det opprettet museer hvor aztekiske artefakter fikk en permanent plass. I 1825 ble Mexicos nasjonale museum opprettet, og de har i dag verdens største samling av aztekisk artefakter. Utover 1800-tallet (og 1900-tallet) ble det gjort små arkeologiske funn i

⁹⁴ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 198.

⁹⁵ Moctezuma, "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation", 18.

Mexico by. Disse var tilfeldige funn som ble gjort mens diverse gravearbeid ble gjort i byen.⁹⁶ Fra midten av 1900-tallet kom metodiske arkeologiske utgravninger i gang som vi så i 2.3.

Arkiver, museer, kirker og privatpersoner begynte utover på 1800-tallet å reise verden rundt for å samle inn mesoamerikanske manuskripter som hadde forlatt Mexico.⁹⁷ I 1843 gav den amerikanske historikeren William H. Prescott ut et trebinds verk som kan regnes som det første moderne verket om aztekernes historie og religiøse liv. Han brukte blant annet flere pre-europeiske kilder i sitt verk og flere fra tiden rett etter erobringen i 1521. Dermed er han den første til å bruke moderne kildegransking i et verk om aztekerne.⁹⁸

3.2 Mesoamerika og tidligere befolkningsgrupper

De første tegnene til jordbrukssamfunn i Mesoamerika finner vi fra rundt år 6500 fvt., men det var ikke før med olmekerne vi kan kalle det en sivilisasjon. Disse hadde sitt kjerneområde rundt kysten av Mexicogolfen fra rundt 1800 fvt., og utvidet sin innflytelse videre mot Sentral- og Sør-Mexico frem mot rundt år 300 fvt.⁹⁹

Hele Mesoamerika ligger i den tropiske sonen, men klimaet varierer veldig. Det klimatiske området som blant annet både olmekerne og «klassisk» lavlands-maya, befant seg i kalles tropisk lavland. Tropisk lavland defineres som landområder under 1000 moh. og kalles på spansk *tierra caliente* (de varme landområdene). Det tropiske lavlandet har mye nedbør som sørger for regnskog eller savanne. Det var i de tropiske lavlandene at de første samfunnsgruppene dukket opp.¹⁰⁰

Det andre klimatiske området, som kalles høylandet, defineres som landområder som ligger på mellom 1000 og 2000 moh. På spansk kalles dette *tierra templada* (de tempererte landområdene). Det er mange mesoamerikanske befolkningsgrupper som har levd i disse landområdene, blant annet mixtekerne, zapotekerne, tarascans og høylands-maya. De tempererte landområdene har sesonger med regntid og tørke, med gode jordbruksforhold.

⁹⁶ Moctezuma, "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation", 19-23.

⁹⁷ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 199.

⁹⁸ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 199.

⁹⁹ Carrasco og Sessions, *Daily life of the aztecs*, xv.

¹⁰⁰ Smith, *The aztecs*, 6-7.

Høylandet har bratte fjellsider med befolkning konsentrert i daler. Den sørlige delen av aztekernes hovedområde ligger i dette området.¹⁰¹

I det siste klimatiske området, det sentral-meksikanske platået, finner vi befolkningsgruppene som var regjerende i Mesoamerika under europeernes ankomst. Dette defineres som landområder som ligger over 2000 moh., og på spansk kalles dette landområdene *tierra fria* (de kalde landområdene). Både Mexicodalen og de omkringliggende dalene befinner seg i dette området. Dermed ligger både Teotihuacan, Cholula og Tenochtitlan i dette klimatiske landområdet.¹⁰²

Det sentral-meksikanske platået har bratte fjellsider dekket av trær, noe som gjorde at bosetningene ble konsentrert i dalene hvor vulkansk aske førte til at jorden ble mer fruktbar. Det fantes også områder med flate elvesletter med dypt og rikt jordsmonn. Elver og andre kilder kunne bli irrigert gjennom et system slik at jordbruket ble svært produktivt. Det ble også bygget fjellterrasser langs fjellsidene slik at dette området også kunne bli brukt til jordbruk. Inne i selve Mexicodalen fantes også et system av grunne og sumpaktige innsjøer av både ferskvann og saltvann. Saltvannsinnsjøene sørget for tilgang til levende mat, mens ferskvannsinnsjøene gjorde seg godt for jordbruk.¹⁰³

Før det aztekiske imperiet ble dannet var det to sivilisasjoner som dominerte i Sentral-Mexico. Disse var Teotihuacan og Tollan. Teotihuacan hadde sterk innflytelse i Sentral-Mexico i perioden rundt årene 150 fvt. til 50 evt., toltekerne tok over den største innflytelsen i perioden rundt årene 950—1150 evt.¹⁰⁴ På 1100—1200-tallet evt. kom det nye befolkningsgrupper inn i området. Disse var nahuatl-talende befolkningsgrupper som kom fra de nomadiske områdene i nord hvor chichimekerne eller de ville barbarene bodde. De sa selv at de kom fra de mytiske stedene Aztlan og/eller Chicomoztoc. Den siste av disse nahuatl-talende befolkningsgruppene var aztekerne.¹⁰⁵ Selv om det må nevnes at ikke alle er enige om eksakt tidspunkt for når disse nahuatl-talende befolkningsgruppene kom til området er de fleste

¹⁰¹ Smith, *The aztecs*, 6-7.

¹⁰² Smith, *The aztecs*, 6-7.

¹⁰³ Smith, *The aztecs*, 7-10. Kallt *milpa* eller *milli* på nahuatl: Karttunen, *Dictionary of nahuatl*, 147.

¹⁰⁴ Carrasco og Sessions, *Daily life of the aztecs*, xv.

¹⁰⁵ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 9-11, 24.

enige i er at det skjedde etter Teotihuacans fall og før aztekerne kom til makten.¹⁰⁶ Vi skal se på mer konkrete tall for når gruppene kom til Mexicodalen i 3.3.

Teotihuacans fall skjedde en gang på 600—700-tallet evt. Det er ikke konsensus i forskningsmiljøet om hvilket språk de snakket i Teotihuacan. Før Tollans fall (ca. 1175 evt.) er et av språkene som ble snakket der nahuatl så det er grunn til å tro at chichimekere fra Aztlan/Chicomoztoc (som talte nahuatl) hadde kommet til Tollan før dens fall. Imidlertid finner vi ikke spor etter nahuatl lenger sør enn Tollan før det dukker opp i Mexicodalen senere. Dermed kan vi anta at de tidligste gruppene først reiste til Tollan og ble der til byen falt eller var med på å felle den før de siden vandret videre sørover i Mesoamerika og til Mexicodalen. Andre chichimekere hadde også kommet til Tollan før dens fall, men det var chichimekere som ikke talte nahuatl, men som mest sannsynligvis snakket otomi.¹⁰⁷ Det finnes ikke kjent informasjon om nahuatl-talende befolkningsgrupper befant seg i Tollan (eller Teotihuacan) i de skriftlige historiske kildene. Om de nye nahuatl-talende befolkningsgruppene skriver Smith:

The historical sources do not mention Nahuatl speakers in the Basin of Mexico, however, until the arrival of the Aztlan migrants, which according to my reconstruction did not occur until after the fall of Tollan. Since Tula is located to the north of the Basin of Mexico, the proposed dates for the arrival of the Aztlan migrants correspond to the north-to-south direction of the Nahuatl language into central Mexico.¹⁰⁸

Hvor disse nahuatl-talende befolkningsgruppene kom i fra og hvor de reiste skal vi se på i 3.3.

3.3 De nye nahuatl-talende befolkningsgruppene

Lingvister har klart å spore innføringen av nahuatl i Mesoamerika til samme tid som de nye befolkningsgruppene som mente de stammet fra Aztlan/Chicomoztoc kom til Sentral-Mexico. De har funnet at nahuatl ikke er i slekt med de andre mesoamerikanske urspråkene og at man derfor kan man med stor sannsynlighet si at rundt 1200-tallet kom det en distinkt annerledes befolkningsgruppe til dette området og at de hadde med sitt eget distinkte språk som ikke hadde sammenheng med de allerede eksisterende språkgruppene i Mesoamerika.

¹⁰⁶ Smith, *The aztecs*, 38-39.

¹⁰⁷ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 157, 174-176.

¹⁰⁸ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 176.

Da nahuatl var et *lingua franca* i Mesoamerika da europeerne kom på starten av 1500-tallet kan vi regne med at nahuatl ble spredt gjennom migrasjon og kulturell kontakt i Mesoamerika i årene etter migrasjonen fra Aztlan/Chicomoztoc. Lingvister har funnet ut at nahuatl hører under språkgruppen nahuan i uto-aztekisk språkfamilie. Denne språkgruppen finnes også i Nord-Mexico og Sørvest-USA. Dette passer godt med at det fortelles at Aztlan/Chicomoztoc ligger nord for Mesoamerika.¹⁰⁹

Den spanske antropologen og arkeologen Pedro Armillas skrev i 1969 en artikkel *The arid frontier of mexican civilization* at det i nordlige Mesoamerika var store klimatiske endringer rundt samme tid som de nye nahuatl-talende befolkningsgruppene migrerte sørover fra Aztlan/Chicomoztoc.

The period from ca. A.D. 1100 to 1400 was characterized by a general deterioration of climate in Northern Mesoamerica. Annual rainfall declined, and as a result the Mesoamerican frontier—marked by the rainfall requirements if maize agriculture—moved progressively southward.¹¹⁰

Det kan se ut som at denne klimatiske endringen med tørke som flyttet Mesoamerikas grense sørover korresponderer med migrasjonsmytene om da aztekerne og andre nahuatl-talende befolkningsgrupper migrerer sørover fra Aztlan/Chicomoztoc og ned til Mexicodalen.

Smith har brukt flere ulike kilder for å prøve å kartlegge hvilke grupper og når de kom til mexicodalen. Han kommer frem til følgende:

1. De første som kommer er Chichimekere (altså barbarer fra nord), som ikke er nahuatl-talende)
2. Den andre gruppen som kommer er nahuatl-talende grupper som bosetter seg i Mexicodalen
3. Den tredje gruppen som kommer er nahuatl-talende grupper som bosetter seg i de omkringliggende dalene
4. Den fjerde gruppen som kommer er aztekerne, som bosetter seg i de ufruktbare og øde områdene i Mexicodalen, kalt Chapultepec (*gresshopperhøyden*)

¹⁰⁹ Smith, *The aztecs*, 38-39.

¹¹⁰ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 157; Armillas, "Section of anthropology: The arid frontier of the mexican civilization." Sitatet er hentet fra Smith, men er basert på Armillas' artikkel.

Det er usikkert hvilket språk de første chichimek-gruppene snakket, sannsynligvis var de en større gruppe av forskjellige etnisiteter og språk.¹¹¹

Vi vet ikke hvor mange nahuatl-talende befolkningsgrupper det er snakk om. I *Primeros memoriales* skriver Sahagún at det var syv grupper som kom fra «de syv huler» (Chicomoztoc). Flere andre kilder forteller også at det var syv grupper, men de forskjellige kildene er uenige i hvilke befolkningsgrupper disse syv er. Det er i alle fall totalt 17 forskjellige befolkningsgrupper som i diverse kilder har blitt sagt å være de originale syv.¹¹²

De nye nahua bosetningene i Mesoamerika kan grovt sett deles inn i tre omganger. I noen av kildene som er skrevet på siste halvdel av 1500-tallet og første halvdel av 1600-tallet kan man finne spesifikke årstall til når aztekerne og andre nahuatl-talende befolkningsgrupper kom til området rundt Mexicodalen. Smith har sammenlignet flere kilder som forteller i hvilken rekkefølge de forskjellige nahuatl-talende befolkningsgruppene kom med flere kilder som gir et eksakt årstall for å kunne si noe om validiteten til årstallene og prøve å få et innblikk i når de forskjellige gruppene kom. Gjennomsnittsåret for de første nahuatl-talende befolkningsgruppene som kom til Mexicodalen er 1195, gjennomsnittsåret for bosetningene i de omkringliggende dalene er 1220 og gjennomsnittsåret for aztekernes bosetning er 1248. Tallene varierer mellom 1211—1257 for aztekernes bosetning, med hovedtyngden på mellom 1245—1257. Standardavviket for bosetningene av de forskjellige gruppene er 5,2 år for aztekerne, 11,2 år for de omkringliggende dalene og 35,2 år for de i Mexicodalen. Dermed kan man se at kildene er mer uenige om konkrete årstall jo lenger unna i tid vi er.¹¹³

Arkeologien kan også støtte oppunder at det kom nye befolkningsgrupper til området på samme tid. Nye keramikkstiler dukker opp samtidig som de nye befolkningsgruppene i Mexicodalen og de omkringliggende dalene. Rundt samme tid kan man også finne store brudd i steder som var bebodd. Både tidligere og senere var det en større kontinuitet i bosettelsen, men rundt denne samme tiden (som det fortelles at det kommer nye befolkningsgrupper) blir

¹¹¹ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 163-164, 166.

¹¹² Smith, *The aztecs*, 37.

¹¹³ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 172-174.

gamle bosetninger forlatt og nye opprettet. Noe som tyder på at det var nye etniske grupper som kom og tok over makten.

3.4 Aztekernes vei til imperium

Da de nye nahuatl-talende befolkningsgruppene kom til områdene rundt Mexicodalen fantes det mange, men små, politiske enheter. Allianser ble opprettet og oppløst i raskt tempo og de politiske enhetene lå ofte i krig med hverandre. Siden alliansene var skiftende var det ingen byer som fikk etablert et tributt-pliktig imperium. Dette betyr imidlertid ikke at alle de politiske enhetene var like sterkere, og at ingen var større enn andre.¹¹⁴

De nye nahuatl-talende befolkningsgruppene spredte sitt språk, sin kultur og sin religion gjennom handel og ekteskapsallianser og etter hvert ble det i områdene rundt Mexicodalen et felles kulturelt referansesystem.¹¹⁵

Figur 2 Kart over Mexicodalen slik den så ut da europeerne kom til Mesoamerika.

¹¹⁴ Smith, *The aztecs*, 41.

¹¹⁵ Smith, *The aztecs*, 41.

Durán forteller videre om de forskjellige stedene aztekerne besøkte og satte opp altere til guddommene sine og midlertidige bosettelser, om tingene som skjedde der før de endte opp i Mexicodalen og bosatte seg på Chapultepec.¹¹⁶ Videre fortelles det at Huitzilopochtli fortalte aztekerne at dette ikke var landet han hadde lovet dem og at de skulle forberede seg på krig. Huitzilopochtli hadde en søster (Malinalxochitl) som var ond, Huitzilopochtli hadde tidligere på vandringen fått aztekerne til å forlate henne midt på natten mens hun og tilhengerne hennes sov. Malinalxochitl ble fylt av hat mot broren og da hun senere fikk en sønn (Copil) ble han like ond og fylt av hat mot Huitzilopochtli som moren. Copil lovet moren at han skulle hevne seg for henne ved å drepe onkelen. Han gikk mot Chapultepec og på alle stedene han gikk innom på veien fortalte han lokalbefolkningen om aztekernes grusomme oppførsel og overtalte dem til å gå i krig mot aztekerne. Durán forteller at det ble laget en konspirasjon mellom nabostatene Azcapotzalco, Tlacopan (alternativ skrivemåte: Tacuba), Coyoacan, Xochimilco, Culhuacan (alternativ skrivemåte: Colhuacan), Chalco og de andre nabobyene for å omringe aztekerne på høyden deres og drepe de. Da Copil så at planen var satt i verk gikk han opp på høyden Tepetzinco. Men før de rakk å omringe aztekerne på Chapultepec oppdaget Huitzilopochtli Copils onde plan og advarte aztekerne gjennom de religiøse spesialistene at de måtte flykte fra Chapultepec før de ble omringet. Videre skulle de dra til Tepetzinco, overraske Copil, drepe han, og ta med hjertet hans tilbake til Huitzilopochtli og kaste det i Texcocosjøen. Dette var den første aztekiske menneskeofringen av et hjerte til Huitzilopochtli, og det var dette offeret som var grunnlaget for alle menneskeofringene som kom senere. Ut fra Copils hjerte på dypet av Texcocosjøen vokste det ut en kaktus som skulle bli aztekernes hellige symbol for hvor de senere skulle bygge hovedstaden.¹¹⁷

¹¹⁶ Durán, *Historia*, 23-30.

¹¹⁷ Durán, *Historia*, 31-33.

Figur 3 Myten om grunnleggelsen av Tenochtitlan er avbildet i Mendozakodeksen.¹¹⁸

Aztekerne var fremdeles omringet av fiender som ønsket å drepe dem. Aztekernes leder ble tatt til fange og brakt med til *tlatoani* av Culhuacan og senere drept. Huitzilopochtli fortalte aztekerne at de skulle gå til culhua *tlatoani* og spørre han om de kunne få bosette seg i hans rike. Og at de skulle takke ja til hans gavmildhet uansett om det var et fruktbart område eller ikke. Aztekerne gjorde som Huitzilopochtli sa og culhua *tlatoani* gav dem et område som het Tizaapan som var et øde og ufruktbart område som var fullt av reptiler og giftige slanger. Dette området var helt i ytterkanten av Culhuacan. Aztekerne bygde hus og hytter, altre til guddommene og kultiverte landbruket. Etter hvert spurte aztekerne *tlatoani* om de kunne få komme inn til byen og gjøre handel der, og om de kunne få lov til å gifte seg med de fra

¹¹⁸ Codex Mendoza, del 3, folio 2r.

Culhuacan. Noe *tlatoani* sa seg villig til. Aztekerne handlet for det meste med det de kunne fange i Texcocosjøen.¹¹⁹

Aztekerne ble fort en viktig ressurs for culhua *tlatoani*. De hjalp ham med å vinne kriger mot konkurrerende bystater som førte til at aztekerne viste seg som en overlegen militær styrke. Men de levde et stort sett stille og rolig liv og flere av aztekerne giftet seg med folk fra Culhuacan.¹²⁰ Det fortelles at Huitzilopochtli, som var en krigerguddom, så seg lei av hvor få fordeler og ofringer han fikk av den fredelige tilværelsen til aztekerne, og instruerte dermed aztekerne gjennom de religiøse spesialistene:

It is necessary that we search for a woman who shall be called 'The woman of Discord.' She will be known as 'Our Grandmother' [Toci] or 'Our Mother' [Tonantzin] in the place where we shall dwell. This is not the land where we are to make our permanent home, this is not yet the site I have promised you, it is still to be found. The occasion for leaving this place where we are now staying must not be peaceful but must be through war, when many die. [...] Let us show the world the valor of our person!¹²¹

Huitzilopochtli fortalte videre at de skulle gå til culhua *tlatoani* og be om at Huitzilopochtli skulle få gifte seg med datteren hans og at hun skulle bli aztekernes moderguddom (Huitzilopochtli sier at hun skal være «The Woman of Discord», kvinne av splid/splittelse.) Culhua *tlatoani* gledet over at hans elskede datter skulle bli en levende guddom og gav henne villig til aztekerne. Da aztekerne hadde kommet tilbake til Tizaapan fortalte Huitzilopochtli på ny:

I have already proclaimed that this maiden is to be 'The Woman of Discord' and the cause of enmity between you and those of Colhuacan. And so that my will be done, you must kill her and sacrifice her in my name. From this day in I take her to be 'Our Mother.' After she is dead, flay her and with her skin dress on of the principal youths, then dress him, skin and all, with the womanly garments of that maiden.¹²²

Videre fikk aztekerne i oppgave å invitere culhua *tlatoani* for å se sin datter, tilbe henne som en gudinne og gi offer til henne. Culhua *tlatoani* og resten av culhua-overklassen dro til Tizaapan for å overvære ofringen. *Tlatoani* var imidlertid ikke klar over at datteren var død og

¹¹⁹ Durán, *Historia*, 32-36.

¹²⁰ Durán, *Historia*, 33-36.

¹²¹ Durán, *Historia*, 36-37.

¹²² Durán, *Historia*, 37.

flådd. Da han gikk inn til templet for datteren og så den unge mannen med huden hennes festet på seg ble han rasende. Dette førte til at aztekerne ble jaget og forvist fra Tizaapan, men dette var hele tiden Huitzilopochtli's plan. Huitzilopochtli hadde sagt at aztekernes ferd fra Tizaapan til landet han hadde lovet dem ikke kunne skje fredelig, men at det måtte foregå gjennom krig og død. Aztekerne rømte mot de grunne sumpområdene i Mexicodalen, og det var på denne flukten at Huitzilopochtli fortalte i en drøm til en religiøs spesialist om hvor aztekerne skulle bygge sin hovedstad Tenochtitlan.¹²³ Aztekerne grunnla byen sin slik Huitzilopochtli fortalte dem i år 1325 evt. De skulle finne stedet hvor en kaktus vokste ut av en sten. Stenen skulle ligge midt i et vann og på kaktusen skulle det sitte en ørn.¹²⁴

Som vi så i 3.2 gjorde Tenochtitlans plassering at aztekerne måtte bli kreative for å brødfø den stadig voksende befolkningen. Ferskvannssumpene var fine områder for *milpa* og saltvannssumpene gav mat som fisk og lignende, i tillegg bygget de irrigerte vanningsystemer.

Aztekernes plassering på en øy midt i Texcocosjøen gjorde at aztekerne til dels ble skjermet mot militære angrep utenfra.¹²⁵ Men aztekerne trengte fremdeles støtte og beskyttelse fra de større bystatene. Både bystatene Azcapotzalco og Texcoco prøvde å bygge et imperium og kriget med hverandre. Azcapotzalco var plassert på vestsiden av Texcocosjøen, mens Texcoco lå på østsiden av Texcocosjøen og aztekerne måtte velge side før de ble fanget inn i konflikten. Aztekerne gikk da under Azcapotzalcos styre og betalte skatt til Tezozomoc (alternativ skrivemåte: Tezozomocli) som var *tlatoani* for tepanekerne fra Azcapotzalco. Denne skatten ble stort sett betalt ved at aztekerne fungerte som Azcapotzalco *tlatoanis* egne leiesoldater siden de under *culhua tlatoani* hadde vist sin militære overlegenhet. Med aztekerne på sin side fikk man i Mesoamerika det første imperiet siden Teotihuacan, og dette ble kalt Tepanek-imperiet. Dessverre brente *tlatoani* Itzcoatl (regjeringstid 1426—1440) mange av de tidlige historiebøkene (slik vi så i kapittel 2). Derfor vet vi svært lite om tepanekernes imperium og aztekernes rolle under dette.¹²⁶

¹²³ Smith, *The aztecs*, 45-46.

¹²⁴ Durán, *Historia*, 41.

¹²⁵ Smith, *The aztecs*, 46.

¹²⁶ Moctezuma, "Tenochtitlan", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*; Smith, *The aztecs*, 46-47.

Aztekernes makt under tepanekerne vokste i takt med deres selvtilit og etter hvert ønsket aztekerne å sette inn en egen *tlatoani*. De ønsket å legitimere sitt eget lederskap og sin egen plass i Mexicodalen. I 1372 inngikk aztekerne en avtale med sine tidligere fiender i Culhuacan. Som vi så i 3.4 giftet flere av aztekerne seg med befolkningen i Culhuacan da de bodde i Tizaapan under culhua *tlatoanis* styre. En av disse ekteskapsinngåelsene var mellom en høytstående azteker og en høytstående culhua. Disse to hadde senere fått en sønn som de gav navnet Acamapichtli. Acamapichtli var også barnebarnet til *tlatoani* som regjerte i Culhuacan på den tiden. Aztekerne spurte *tlatoani* av Culhuacan om Acamapichtli kunne bli med til Tenochtitlan og bli den første aztekiske *tlatoani* og *tlatoani* av Culhuacan gav de lov til dette. Culhua *tlatoque* hadde sterke røtter tilbake til toltekerne, og aztekerne ønsket å kunne knytte sine *tlatoque* tilbake til de store toltekerne for å skape legitimitet. Men, de var fremdeles under tepanekerne fra Azcapotzalcos styre.¹²⁷

I 1428 ble den aztekiske trippelalliansen dannet. Aztekerne gikk sammen med acolhaus fra Texcoco, tepanekerne fra Tlacopan og Huexotzinco i kampen for å styrte tepanekerne i Azcapotzalco. Da kampen var vunnet dro Huexotzincos innbyggere tilbake til byen sin over fjellene mens de tre andre dannet en økonomisk og militær allianse. De økonomiske gevinstene som ble gjort gjennom erobringen av nabostater skulle fordeles mellom de tre bystatene.¹²⁸

I aztekernes vei til imperium ser vi flere myter (religiøse og til dels politiske) som legitimerer aztekernes krigføring. Vi kan tolke det som at aztekerne bruker religion/guddommene som en unnskyldning for alle grusomhetene de har gjort får å bygge et imperium.

¹²⁷ Durán, *Historia*, 47-50; Smith, *The aztecs*, 47.

¹²⁸ Durán, *Historia*, 121, 129; Smith, *The aztecs*, 49-50.

3.5 Teotihuacan, Cholula og Tenochtitlan: byenes historie og plassering

Vi skal se på de tre byenes geografiske plassering og deres viktigste historiske hendelser.

3.5.1 Teotihuacan

Av de tre byene jeg har hovedfokus på i oppgaven er Teotihuacan den eldste. Derfor skal jeg starte med å gi en bakgrunn av denne byens historie og plassering. Byen ligger ca. 48 km nordøst for dagens Mexico by. Teotihuacan var aktiv og forlatt før aztekerne kom til makten i Mexico. Men, aztekerne la en stor religiøs betydning i byen.

Figur 4 Rekonstruksjon av Teotihuacan med bebyggelse. Den horisontale linjen er Dødens-Aveny, pyramiden ved den venstre enden er Månepyramiden, den største pyramiden er Solpyramiden og området til høyre er La ciudadela og pyramiden til Quetzalcoatl. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).

Vi vet ikke med sikkerhet hvilken kultur som bodde i byen. Vi vet heller ikke hvilket navn de gav byen sin og heller ikke pyramidene. Navnene vi bruker er de navnene aztekerne gav de noen århundrer etter at byen ble forlatt. Her må vi altså skille mellom byen Teotihuacan slik aztekerne brukte og gjenskapte byen, og byen slik den ble bygget før aztekerne kom til Mexicodalen.

I perioden fra ca. 1 til 150 evt. var Teotihuacan et urbant sentrum og i denne perioden begynte byggingen av både Solpyramiden og Månepyramiden (i motsetning til mange andre mesoamerikanske pyramider ble solpyramiden bygget i én omgang/fase). Mellom 150—200 evt. ble Dødens-Aveny lagt. Denne er en 3 km lang og 45 meter bred aveny/vei som strakk seg nord/sør gjennom byen. I samme periode som Dødens-Aveny ble lagt startet også byggingen av Quetzalcoatl's pyramide. Ved Quetzalcoatl's pyramide lå det religiøse området *La ciudadela*, og der krysset nord/sør aksene Dødens-Aveny, med øst/vest aksene.¹²⁹

På høyden av Teotihuacans makt kan byen strakk seg så langt som 20 km² og hatt en befolkning på mellom 40 000 og 200 000. Dette var mer enn halvparten av hele befolkningen i Mexicodalen på den tiden. Nesten all bebyggelse virker planlagt i et rutenett parallelt med de to aksene. Det virker som om byen har nådd toppen av befolkningsveksten i perioden 450—500 evt.¹³⁰

I det arkeologiske materialet kan man se en drastisk nedgang i befolkningen i tidsrommet rundt 600—650 evt. Teotihuacan opplevde branner og store deler av befolkningen rømte byen, selv om byen fremdeles var befolket i perioden 650—850 evt. Forskere har prøvd å stadfeste hvorfor byen ble forlatt og noen av forslagene er avskoging, tørke som førte til en jordbrukskrise, som igjen kan ha utløst opprør blant befolkningen. Atter andre forklaringer er dårlig administrasjon av økonomi og politikk, lite fleksibilitet mot endringer, lite effektivt byråkrati og ødeleggelse av handelsnettverk. Det er ikke umulig at en sammenheng mellom flere av disse faktorene førte til at befolkningen dro fra Teotihuacan.¹³¹

Da aztekerne kom til makten (rundt 1300/1400-tallet), kalte de byen for Teotihuacan. Dette henspiller til aztekernes bruk av byen: som stedet hvor gudene skapte menneskene og den femte, og nåværende, verden (se kapittel 4.6.1). De to største pyramiden ble av aztekerne kalt Solpyramiden og Månepyramiden etter solen og månen som ble skapt der for å gi lys og liv til jorden. Da aztekerne kom til var byen både nedgrodd og ubebodd, men man kunne fremdeles skimte hovedveiene og flere av pyramidene. Aztekerne tok med seg flere artefakter som de

¹²⁹ Manzanilla, "Teotihuacan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

¹³⁰ Manzanilla, "Teotihuacan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

¹³¹ Manzanilla, "Teotihuacan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

fant inne i disse pyramidene tilbake til Tenochtitlan og ofret de til sine egne guddommer på Templo Mayor.¹³²

Teotihuacan nevnes ikke i *Mendozkodeksen* eller i andre av aztekernes tributt-lister. Dette kom av at Teotihuacan aldri offisielt ble erobret av aztekerne/den aztekiske trippelalliansen og dermed heller ikke betalte tributt.¹³³ Allikevel fikk byen en viktig rolle for aztekerne, om ikke økonomisk, så i åndelig og religiøs verdi. Teotihuacan med dets store pyramider og symbol på svunnen storhet ble for aztekerne et symbol på politisk/religiøs makt og innflytelse.

Mens flere andre byer ble ødelagt og lagt i ruiner etter europeernes ankomst, skjedde ikke dette med Teotihuacan. Det kan virke som at europeerne fikk en interesse i byen og i mytene som omsluttet den, da de skrev med stor fasinasjon om den forlatte byen.¹³⁴

3.5.2 Cholula

Den andre byen jeg skal ta for meg er Cholula som ligger ca. 130 km sørøst for dagens Mexico by.

Figur 5 Rekonstruksjon av pyramiden Tlachihualtepetl i Cholula som viser dagens arkeologiske utgravninger. Bilde av undertegnede (Museo de la Ciudad de Cholula).

¹³² Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 185.

¹³³ Boone, "Venerable place of beginnings: The aztec understanding of Teotihuacan", 384.

¹³⁴ Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 186.

Den tidligste beboelsen i Cholula stammer fra før år 1000 fvt. Cholula var frem til de første århundrene evt. kun en av mange likeverdige sentra i området. Etter dette kan man se arkeologiske spor av at Cholula vokste frem som et regionalt sentrum. Flere av sentraene i umiddelbar nærhet ble forlatt og byggingen av pyramiden Tlachihualtepetl startet. Pyramiden hadde fire store konstruksjonsfaser over en periode på rundt 1500 år. Den første startet i perioden rundt år 0—200 evt. Denne første delen var rundt 17 meter høy og 120 meter i bredde. På det siste stadiet av byggingen som ble gjort rundt år 1000—1200 evt. målte pyramiden rundt 400 meter langs sidene.

Fra rundt 800 evt. ser vi også de første sporene etter guddommen Quetzalcoatl spesielt under tilnavnet Ehecatl (*vind*). Dette tyder det på at det kom en ny befolkningsgruppe til makten, ved at vi ser at det religiøse sentrumet ble flyttet fra Tlachihualtepetl og til en ny pyramide laget til Quetzalcoatl. Cholula fortsatte å være en selvstendig bystat under aztekernes imperium og var under Blomsterkrigene (*xochiyaoyotl*) imot trippelalliansen. Europeerne som kom på 1500-tallet sammenlignet Cholulas religiøse betydning med den i Roma og Mekka.¹³⁵

Arkeologen Geoffrey McCafferty, som har arbeidet med flere utgravinger i Mesoamerika mener at flere forskere har satt Cholula i skyggen av de store sentraene Teotihuacan og Tenochtitlan. Han mener at Cholula av mange ikke har blitt regnet som en egen by, men heller en søster-by under Teotihuacans imperium og at Cholula ofte blir sett på som en blek kopi til den større Teotihuacans rike kulturarv. McCafferty mener at dette er en feil fremstilling av Cholula. Cholula var en av de eldste byene i Mesoamerika og den var både et merkantilt og religiøst sentrum med mange handelsreisende og pilegrimer. Cholula var aktiv både samtidig med Teotihuacan, og samtidig med Tenochtitlan. McCafferty ønsker å vise Cholula som en egen by, med et eget formål.¹³⁶

¹³⁵ McCafferty, "Cholula", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures. Blomsterkrigene var rituelle kriger mellom trippelalliansen og nabostatene fra midten av 1400-tallet til europeernes ankomst.

¹³⁶ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 341-342.

På høyden av Cholulas makt var ikke befolkningen på mer enn rundt 20 000—25 000 innbyggere fordelt på fire km². Dette kan tyde på at byens status ikke var basert på antall innbyggere eller størrelsen på byen, men dens *innhold*.¹³⁷

Det er flere grunner til at Cholula var en viktig by i pre-europeisk Mesoamerika. Cholula lå sentralt i krysningspunktet mellom flere av de største kulturelle områdene som gjorde den til et naturlig merkantilt sentrum. Og Cholula hadde mye leire som gjorde at de produserte store mengder keramikk.¹³⁸

Det fortelles at det var guden Quetzalcoatl som grunnla Cholula. Derfor var denne guden spesielt viktig og kunne kalles en slags skytsgud for byen. Quetzalcoatl regnes også som en skytsgud for handelsreisende, som passer godt med Cholula som religiøst og merkantilt sentrum med mange tilreisende. Cholula var en kjent pilegrimsby for hele Mesoamerika og alle som tilba guden Quetzalcoatl. Dette betyr at det blant annet både var nahuatl-talende og mayaer som kom på pilegrimsferder hit. Mayaene hadde også denne guddommen, den fjærkledde slangen, men på maya heter den Kukulkan.¹³⁹

Durán forteller at pyramiden ble kalt det menneskeskapte fjellet fordi det var trodd at det var gigantene som hadde bygget den slik at de kunne klatre opp til himmelen.¹⁴⁰

Hernán Cortés hevdet i sine brev fra Mexico at det fantes over 430 pyramider i Cholula da erobringen fant sted.¹⁴¹ Vi kan ikke vite med sikkerhet om dette var riktig da han skrev til den spanske kongen, men vi kan vi anta at det var et stort antall større og mindre pyramider i området, men som i dag dessverre er borte.

¹³⁷ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 347.

¹³⁸ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 342.

¹³⁹ Quetzalcoatl betyr direkte oversatt den fjærkledde slangen på nahuatl, Kukulkan betyr direkte oversatt den fjærkledde slangen på maya; Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 139-142.

¹⁴⁰ Durán, *Ritos y fiestas*, 257.

¹⁴¹ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 347.

3.5.3 Tenochtitlan

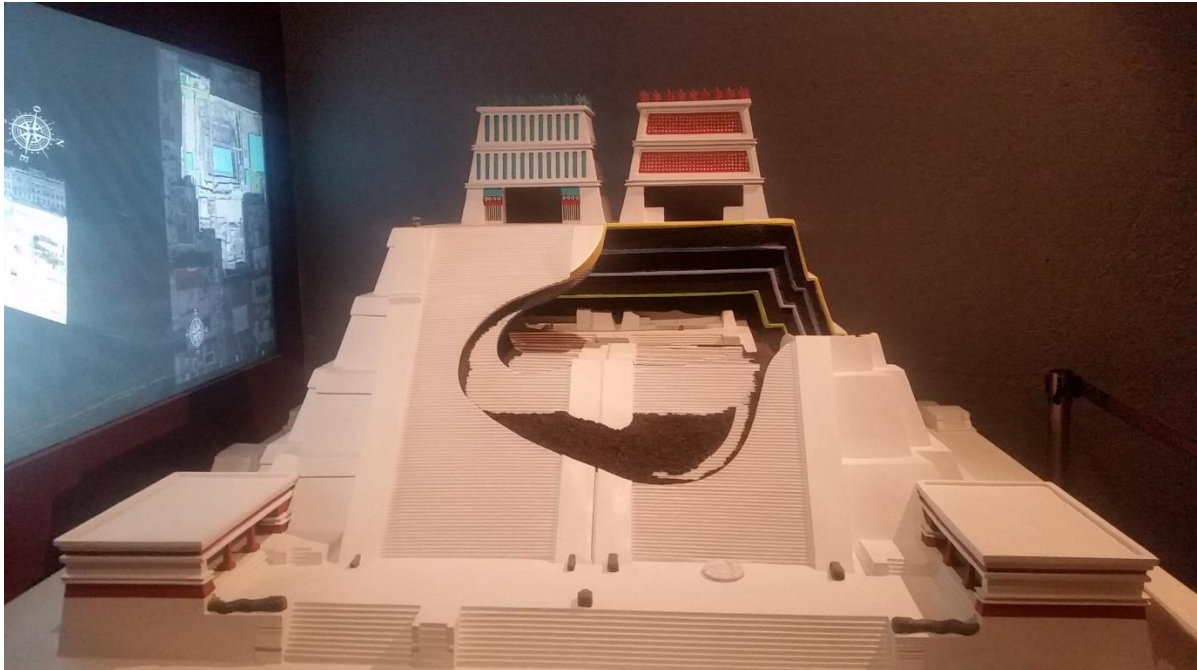
Den tredje og siste byen er også den viktigste. Dette er aztekernes egen hovedstad, som også var hovedstad i imperiet da europeerne kom: Tenochtitlan (dagens Mexico by).

Figur 6 Rekonstruksjon av det hellige området i Tenochtitlan. Den store dobbeltpyramiden i midten av bildet er aztekernes hovedpyramide:Templo Mayor. Bakerst på bildet henger et bilde av Tenochtitlan hvor den åpne plassen midt på øya er det hellige området som er rekonstruert under. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).

Aztekerne og Tenochtitlans historie og plassering ble grundig gjennomgått i 3.3 og 3.4, så jeg skal kun gi en kort oppsummering av de viktigste trekkene her. På 1200-tallet kom de nye etniske befolkningsgrupper til området i og rundt Mexicodalen. Disse var nahuatl-talende og mente selv de kom fra de mytiske stedene Aztlan/Chicomoztoc. Aztekerne var den siste av disse gruppene og måtte bosette seg på de øde landområdene i Mexicodalen. Aztekerne ble hele veien fra Aztlan/Chicomoztoc veiledet av skytsguden deres Huitzilopochtli, og i 1325 grunnla de byen Tenochtitlan på en øy i Texcocosjøen. Alt etter Huitzilopochtlis plan.

En gang mellom 1325 og 1390 starter aztekerne på byggingen av pyramiden Templo Mayor og den syvende og siste fasen av byggingen finner sted mellom 1500 og 1521. Da målte pyramiden rundt 80 ganger 100 meter på bunn og 45 meter i høyde.¹⁴²

Figur 7 Rekonstruksjon av Templo Mayor som viser de syv ulike stadiene av byggingen. Bilde av undertegnede (Museo de Templo Mayor Mexico by).

I 1428 gikk tre av de største befolkningsgruppene i området sammen og dannet en økonomisk- og militær allianse, den aztekiske trippelalliansen. Dette kom som en reaksjon på at krig hadde brutt ut i nabostatene. Aztekerne fikk en stadig større rolle i alliansen, og imperiet fortsatte å vokse helt til Hernán Cortés og europeerne erobret Tenochtitlan i 1521.

Templo Mayor lå i et inngjerdet hellig område, noe som ikke var uvanlig i andre mesoamerikanske byer. Slike religiøse bygninger var ofte vendt mot en åpen plass hvor mennesker samlet seg under religiøse ofringer. Trolig var det kun religiøse spesialister og overklassen som hadde tilgang til dette området, mens resten av befolkningen ble «invitert» inn til spesielle ofringer.¹⁴³

¹⁴² Moctezuma, "Tenochtitlan", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures; Moctezuma, "Templo Mayor", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

¹⁴³ Smith, *The aztecs*, 225-226.

Sahagún gir i *Primeros memoriales* en beskrivelse av navnene på de forskjellige bygningene som lå innenfor det hellige området. Vi vet ikke med sikkerhet at Sahagún her beskriver det hellige området rundt Templo Mayor i Tenochtitlan da Sahagún skrev boken i Tepepulco, men det er en stor sannsynlighet at den er basert på dette området. Tepepulco ligger ikke så langt unna Tenochtitlan, og det er god grunn til å tro at informantene hans hadde god kjennskap til det hellige området i hovedstaden og kunne fortelle om dette.¹⁴⁴

3.6 Europeernes erobring av Tenochtitlan

Vi har sett på hvordan aztekerne kom til Mexicodalen og fulgt deres vei til makten. Det er derfor naturlig å se kort på europeernes erobring av Tenochtitlan før vi går videre på det religiøse.

Den spanske conquistadoren Hernán Cortés seilte i 1519 ut fra Cuba med 500 menn ut mot den meksikanske kysten. Da Cortés kom til Yucatankysten møtte han en spanjol som hadde lært seg yucatansk-maya samt en slavekvinne (La Malinche) som kunne både yucatansk-maya og nahuatl. Med hjelp av disse to kunne Cortés kommunisere med de lokale innbyggerne.¹⁴⁵

Den aztekiske *tlatoani* Motecuhzoma II sendte sendemenn med gull og dyrebare quetzalfjær til Cortés. Motecuhzoma avventet Cortés' reaksjon for å avgjøre hvem de fremmede europeerne var, og for å avgjøre om de kunne være guddommer. Europeerne oppførte seg ikke som guddommer, men heller ikke som en invaderende mesoamerikansk hær. Motecuhzoma tok det avgjørende valget med å vente og se hva europeerne ville ta for seg. Dette gav Cortés og hans menn tid til å få flere av de andre mesoamerikanske befolkningsgruppene til å gjøre et opprør mot de nå upopulære aztekerne og deres makt. Motecuhzoma sendte flere gaver til Cortés i håp om at europeerne ville snu og reise tilbake til Europa. Men de flotte gavene, som blant annet inneholdt gull, gjorde Cortés og de andre europeerne grådige. Gull og rikdom var det som hadde ført europeerne over Atlanterhavet i

¹⁴⁴ Sahagún, *Primeros memoriales*, 117-120.

¹⁴⁵ Smith, *The aztecs*, 282-283; Cortés, *Letters from Mexico*, 8. La Malinche er også kjent som Malintzin eller Doña Marina.

første omgang. Cortés og de andre opprørske befolkningsgruppene marsjerte etter hvert mot Tenochtitlan.¹⁴⁶

Spanjolene hadde nå fått med seg flere tusen mesoamerikanske soldater. Før de kom helt fram til Tenochtitlan stoppet de i den hellige byen Cholula. Av frykt for at de skulle gjøre opprør mot europeerne fikk Cortés massakrert flere tusen ubevæpnede soldater.¹⁴⁷ I november 1519 kom europeerne og deres mesoamerikanske følgesmenn frem til Mexicodalen og Tenochtitlan. Motecuhzoma tok imot europeerne med åpne armer og lot de bo i palasset. Cortés svarte med å sette Motecuhzoma i fengsel og begynte å styre Tenochtitlan under Motecuhzomas navn. Europeerne og aztekerne var i stadig konflikt med hverandre og mens Cortés var borte i starten av 1520 ble Motecuhzoma avsatt av den aztekiske overklassen og broren hans Cuitlahuac ble satt inn som *tlatoani* i stedet. Konflikten mellom europeerne og aztekerne fortsatte og etter en stund, usikkert når, døde Motecuhzoma. Aztekerne fikk overtaket og Cortés og hans menn prøvde etter hvert å flykte. Men på grunn av alt gullet de prøvde å få med seg ut av Tenochtitlan, tok aztekerne de igjen og natten har senere fått navnet «noche triste» (den triste natten), fordi den endte i et blodbad. Cortés og hans menn klarte til slutt å komme seg trygt unna.¹⁴⁸

Etter flere måneder var Cortés igjen klar for å innta Tenochtitlan. Denne gangen hadde han med seg over 700 europeiske soldater og nesten 70 000 opprørske mesoamerikanske soldater. Cortés delte gruppen i to som marsjerte mot den aztekiske hovedstaden fra to forskjellige kanter og la byen under beleiring. Enten før eller under beleiringen døde den nye *tlatoani* Cuitlahuac av kopper. Dette ble europeernes største våpen i erobringen.¹⁴⁹ Sahagúns informanter fortalte om da sykdommen hadde nådd Tenochtitlan og følgende det fikk for den aztekiske befolkningen:

And [even] before the Spaniards had risen against us, a pestilence first came to be prevalent: the smallpox. [...] Great was its destruction. Covered, mantled with pustules, very many people died of them. And very many starved; there was death from hunger, [for] none could take care of [the sick]; nothing could be done for them. [...] At this time, this pestilence

¹⁴⁶ Sahagún, *Historia general: Bok 12*, 31-32; Smith, *The aztecs*, 283-285.

¹⁴⁷ Castillo, *The conquest of Mexico*, Kapittel LXXXIII.

¹⁴⁸ Cortés, *Letters from Mexico*, 139.

¹⁴⁹ Smith, *The aztecs*, 285-288.

prevailed sixty days, sixty day signs. When it left, when it abated, when there was recovery and the return of life, the plague had already moved toward Chalco. [...] And after this, then the Spaniards came; they marched from Texcoco.¹⁵⁰

De som ikke ble skadet i direkte konfrontasjoner med Cortés og hans menn døde av sult og kopper. Så godt som hele befolkningen lå og var syke og det var ingen som kunne komme dem til hjelp. Da sykdommen endelig hadde begynt å slippe taket i befolkningen i Tenochtitlan marsjerte spanjolene mot Tenochtitlan og kuttet matforsyningene til den allerede uttynnede aztekiske befolkningen. Etter Cuitlahuacs død hadde Tenochtitlan fått Cuauhtemoc som ny *tlatoani*, men etter flere måneder med blokade av mat og ferskvann ble *tlatoani* Cuauhtemoc fanget og avsatt den 13. august 1521.¹⁵¹ Dermed var slutten på aztekernes imperium et faktum.

¹⁵⁰ Sahagún, *Historia general: Bok 12*, 81.

¹⁵¹ Cortés, *Letters from Mexico*, 264-265; Smith, *The aztecs*, 285-288.

3.7 Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har jeg vist hvordan noen av de første kildene og artefakter fra aztekerne ble samlet. Jeg har vist at olmekerne var de første som kan kalles en sivilisasjon i Mesoamerika, at Teotihuacan og Tollan var de største sentraene i Mesoamerika før aztekerne og de andre nahuatl-talende befolkningsgruppene kom. Aztekerne var den tredje gruppen av nahuatl-talende befolkningsgrupper som kom til Mexicodalen og områdene rundt, i år 1248 evt. (dette er gjennomsnittsåret for når kildene sier aztekerne kom til Mexicodalen).

Vi ser flere steder at aztekerne har myter hvor gudene har oppfordret aztekerne til å ta sentrale/kritiske valg som har ført dem til den posisjonen aztekerne var i ved sin høyde. De har altså brukt religion til å legitimere sin driven etter å bygge et imperium.

Alle de tre byene jeg har fokus på ligger på det sentral-meksikanske plataået, på det som kalles de kalde landområdene, over 2000 moh. Teotihuacan ligger ca. 48 km nordøst og Cholula ligger ca. 130 km sørøst for dagens Mexico by, som er bygget på toppen av aztekernes hovedstad Tenochtitlan.

Igjen. Teotihuacan var et stort sentra i Mesoamerika fra ca. år 1—150 evt., Cholula var et religiøst og merkantilt sentra fra rundt samme tiden og helt frem til europeernes erobring, og Tenochtitlan ble grunnlagt i 1325 evt. og ble etter hvert imperiets hovedstad. Aztekerne hadde helt siden vandringen fra deres mytiske opphavssted Aztlan/Chicomoztoc blitt ført mot Mexicodalen av skytsguden Huitzilopochtli. Det fortelles at han ledet dem gjennom mange prøvelser på veien. Da aztekerne kom til Mexicodalen måtte de bosette seg på det ufruktbare og øde området kalt Chapultepec. Her ble myten om Huitzilopochtlis nevø Copil, og ofringen av han og hans hjerte som skulle vise aztekerne stedet for grunnleggelsen av byen deres en viktig myte for Aztekerne. Aztekerne søkte ly under Culhucans ledelse og fikk bo på det øde området Tizaapan. Men det tok ikke lang tid før Huitzilopochtli ledet dem slik at de ble forvist fra Tizaapan. Dermed søkte aztekerne ly hos tepanekerne fra Azcapotzalco.

Etter hvert ble aztekerne og tepanekerne fra Azcapotzalco uenige, og aztekerne inngikk en allianse med Texcoco, Tlacopan (og Huexotzinco) i 1428 for å styrte tepanekerne i Azcapotzalco. Den aztekiske trippelalliansen ble dannet og makten til aztekerne vokste helt til Hernán Cortés og europeerne kom til Mexico i 1519. Cortés fikk med seg mange misfornøyde

befolkningsgrupper som var under aztekernes styre for å gjøre opprør mot aztekerne. Aztekernes *tlatoani* Motecuhzoma sendte gull og quetzalfjær til europeerne i håp om at de skulle dra hjem, med dette gjorde at europeerne ble mer ivrige etter å få makten over riket og dets rikdom. Motecuhzoma inviterte Cortés og hans menn inn til Tenochtitlan, Motecuhzoma ble senere drept, broren Cuitlahuac ble *tlatoani*, aztekerne tok tilbake makten over Tenochtitlan, Cuitlahuac dør av den nye sykdommen kopper, Cuauhtemoc blir ny *tlatoani*, Cortés 700 europeiske soldater og 700 000 mesoamerikanske soldater beleirer Tenochtitlan og får til slutt full kontroll over Tenochtitlan 13. august 1521 og slutten på det aztekiske imperiet var et faktum.

Jeg avslutter dette kapittelet med et sitat av Smith hvor han skriver om aztekerne og de andre nahuatl-talende befolkningsgruppene i Mesoamerikas immigrasjon inn i Mexicodalen og deres betydning der:

While it cannot yet be determined whether the Aztlan populations [de nahuatl-talende befolkningsgruppene som mente selv at de kom fra Aztlan/Chicomoztoc] represent the *first* Nahuatl speakers to settle in the Basin of Mexico and surrounding valleys, they almost certainly represent the largest and most important influx of Nahuatl peoples.¹⁵²

¹⁵² Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 176.

4 Det aztekiske imperiets politiske bruk av det religiøse systemet

I dette kapitlet vil jeg gå konkret inn på aztekernes religiøse system og gi empiriske eksempler på hvilke guddommer, ritualer og myter som aztekerne brukte i sin politiske imperiebygging. Jeg skal se på hvordan aztekerne både inkorporerte gamle myter og guddommer inn i sin religion og hvordan de brakte nye guddommer og ritualer inn til Mexicodalen. Videre vil jeg se på de tre guddommene jeg har valgt å ha fokus på i oppgaven - deres egenskaper, karakteristikk og ansvarsområder i de tre forskjellige byene. Etter det skal jeg analysere de tre forskjellige typer kalenderne som aztekerne brukte, før jeg undersøker rollen de religiøse spesialistene hadde og hvordan pyramidene ble brukt som symbolske hulrom, menneskeskapt fjell og rekonstruksjon av kosmos. Helt til slutt i kapitlet vil jeg se på templer, ritualer og myter og der skal jeg ta for meg noen av de viktigste mytene (med tilknyttede ritualer) som aztekerne brukte i politisk imperiebygging. Disse er:

1. Myten om skapelsen av den femte verden i Teotihuacan
2. Myten om aztekernes reise fra Aztlan/Chicomoztoc
3. Myten om grunnleggelsen av Tenochtitlan
4. Myten om Huitzilopochtli og hans fødsel
5. Ritualene med menneskeofring
6. Ritualene med ny-ild seremonien.

4.1 Gamle og nye trekk

Flere av aztekernes religiøse trekk har røtter tilbake til Teotihuacan (og andre mesoamerikanske befolkningsgrupper). Blant annet menneskeofring som et statlig ritual og dyrkelsen av guddommen den fjærkledde slange (som hos aztekerne ble kalt Quetzalcoatl) og guddommen aztekerne kalte Tlaloc (vi vet ikke hva innbyggerne i Teotihuacan kalte dem). Aztekerne adopterte disse gamle guddommene og gjorde de om til sitt eget bruk. De brukte bevisst guddommer, objekter og kunstneriske stiler fra Teotihuacan og inkorporerte det i sitt eget verdensbilde. På denne måten legitimerte de sin egen makt gjennom Teotihuacans

svunne glans.¹⁵³ Dette ble ett av kjennetegnene til aztekisk religion. Blandingen og inkorporeringen av gamle guddommer og religiøse tradisjoner med nye de selv hadde. Smith skriver:

The earliest Mesoamerican religions focused on agricultural fertility and worship of the sun. The great Classic-period civilizations of the Maya and Teotihuacan harnessed these themes to the goals of the state through selective use of human sacrifice and bloodletting. The Aztecs borrowed much of their religion from their predecessors at Teotihuacan and Tula, but the Aztlan migrants also brought their own gods and rituals with them. Aztec religion was a complex blend of these two traditions, unified by emphases on blood, sacrifice and debt payment. With their rise to power following the Tepanec war, the Mexica rulers and priests began a deliberate program of transformation of their religion to link the gods, myths, and ceremonies even more strongly to the interests of the state and empire.¹⁵⁴

Ikke bare inkorporerte aztekerne religiøse temaer fra maya og Teotihuacan i klassisk tid, men også disse sivilisasjonene inkorporerte religiøse temaer fra enda tidligere befolkningsgrupper i sitt eget religiøse system. Det som kjennetegner aztekernes religion var inkorporeringen av det gamle *sammen* med det nye. Det som ble det aller viktigste var den tradisjonelle tanken om menneskeofring og blodofring som fantes i Mesoamerika. Aztekerne inkorporerte dette i sin religion til å bli den viktigste grunnen til at gudene skapte verden og menneskene, og at menneskene dermed var nødt til å ofre blod tilbake for at ikke verden skulle gå under. Blod og ofring ble satt inn i det mest grunnleggende i verden og skapelsen.

«To the Aztecs, Teotihuacan was not only the place where time began, but was also the origin of a basic creed—the active role of the warrior, and by extension society, in the support of the sun».¹⁵⁵ Flere av aspektene med kulten rundt solen hentet aztekerne fra Teotihuacan. Dette var blant annet symbolikken/kulten rundt den hellige ilden, hjertet, sentraliseringen av kosmos, brenning av krigerbundter (av for eksempel siv) og konseptet med at krigersjelen var en brennende sommerfugl. «The fiery resurrection of the sun at Teotihuacan is replicated in the burning of warrior bundles, which transform the dead into flying butterfly spirits of the

¹⁵³ Smith, *The aztecs*, 34-35.

¹⁵⁴ Smith, *The aztecs*, 197-198.

¹⁵⁵ Taube, "The turquoise hearth: Fire, self sacrifice, and the central mexican cult of war", 323.

sun.»¹⁵⁶ Men det er også aspekter av kulten rundt solen som er aztekernes «egen oppfinnelse», blant annet jaguaren og ørnens rolle blant krigerne.

4.2 Guddommer og kjennetegn

Doris Heyden skriver at aztekerne var i ett med naturen, og at naturen var en del av den religiøse verden. Både himmellegemer, ild og vann, trær, huler og fjell ble guddommeliggjort og ble ofte sett på som hellige forfedre blant aztekerne.¹⁵⁷

4.2.1 Generelt om aztekiske guddommer

Aztekiske guddommer må ikke sammenlignes med for eksempel greske og romerske guddommer:

Aztec gods, on the other hand, are better viewed as invisible spirits or forces whose roles, natures, and forms blended together. Each deity had certain characteristic attributes or insignia. Many of these, such as hats, pendants, clothing, and jewellery, were shared by more than one god. As a result scholars often disagree over the correct identification of gods in the codices or sculptures.¹⁵⁸

De aztekiske guddommene var ikke menneskelignende, og mange guddommer kunne se mer eller mindre like ut (i alle fall ha mange av de samme karakteristikkene) slik at det noen ganger kan være vanskelig å skille hvilken guddom det er snakk om. Det finnes ofte flere versjoner av samme guddom i tillegg til at det fantes flere guddommer som var nært knyttet til hverandre. En og samme guddom kunne også være guddom for forskjellige ting.

H.B. Nicholson har samlet de aztekiske guddommene i tre/fire forskjellige kategorier (den fjerde kategorien er «andre guddommer»). Smith har videreført hans kategorisering. Disse fire kategoriene er: «Deities of celestial creativity and divine paternalism», «deities of rain, moisture, and agricultural fertility», «deities of war, sacrifice, blood, and death» og «other deities». Innenfor disse kategoriene finnes det 14 guddommer som er «leder/overhode» for guddommer med lignende tema eller roller. Alt i alt har Nicholson kategorisert 129

¹⁵⁶ Taube, "The turquoise hearth: Fire, self sacrifice, and the central mexican cult of war", 323.

¹⁵⁷ Heyden, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: City planning, caves, and streams of red and blue waters", 165.

¹⁵⁸ Smith, *The aztecs*, 204.

guddommer i fire grupper med 14 «ledere/overhoder».¹⁵⁹ Sitatet under viser Smiths beskrivelse for de fire gruppene og gir en oversikt over hva slags guddommer som hører innunder kategoriene:

Celestial creativity and divine paternalism covers the original creation of the world and the ultimate source of life [...] The gods of rain, moisture, and agricultural fertility were among the most worshiped of the Aztec deities, by both priests and lay persons. [...] Deities of war, sacrifice, blood, and death required human blood in order to maintain the earth, the sun, and life itself. This blood was provided through either autosacrifice – personal bloodletting as a form of worship – or human sacrifice. Because most sacrificial victims were obtained in battle, these deities encouraged warfare, and hence, imperial expansion. [...] Two major deities do not fit easily into the three themes described above: Quetzalcoatl and Yacatecuhtli.¹⁶⁰

1. Den første gruppen inneholder altså de aller første guddommene og guddommene for skapelsen av alt liv. Quetzalcoatl blir regnet som en av disse skapelsesgudene.
2. Den andre gruppen inneholdt guddommer som hadde med vann og fruktbarhet, både fruktbarhet for jorden, mat og hos menneskene. I denne gruppen er blant annet guddommen Tlaloc fremtredende. Quetzalcoatl havner også i denne kategorien når han blant annet har tilnavnet Ehecatl, guddommen for vind.
3. I den tredje gruppen er det guddommer for krig, ofring, blod og død. Krig, ofring, blod og død var alle temaer som hang sammen og som var viktige for aztekerne, blant annet for å få solen til å fortsette over himmelen hver dag. Uten disse guddommene ville jorden gå under. Aztekerne og andre mesoamerikanske befolkningsgrupper, gikk ut i krig ikke nødvendigvis kun for å utvide territoriene sine, men for å samle inn krigsfanger de kunne ta med tilbake og ofre til gudene. Det var blodet og døden til ofrene som var det viktige i ritualene. Aztekernes skytsgud Huitzilopochtli er en viktig gud i denne gruppen.
4. Som vi da så kan Quetzalcoatl plasseres i flere grupper, og det er derfor han og Yacatecuhtli er i den siste gruppen, som er «andre guddommer», de guddommene som ikke lar seg klassifisere.¹⁶¹

¹⁵⁹ Smith, *The aztecs*, 204-205.

¹⁶⁰ Smith, *The aztecs*, 205, 208, 210.

¹⁶¹ Smith, *The aztecs*, 205-211.

4.2.2 Huitzilopochtli i Tenochtitlan

Aztekernes viktigste guddom var deres skytsgud Huitzilopochtli. Denne guddommen har ingen klare røtter tilbake i tid i Mesoamerika og må være en guddom som aztekerne selv tok med seg fra Aztlan/Chicomoztoc/der de emigrerte fra. At Huitzilopochtli hadde en stor rolle i det aztekiske imperiet må helt klart komme fra aztekernes ønske om at han skulle ha det. Huitzilopochtli er en av to guddommer som har et tempel på toppen av pyramiden Templo Mayor i Tenochtitlan. Hvis vi skal gå inn på spesifikk informasjon om Huitzilopochtli skriver Sahagún i *Primeros memoriales* om guddommens egenskaper:

Huitzilopochtli
He nourishes people.
He makes people rich.
He makes people wealthy.
He makes people rulers.
He is wrathful with people.
He kills people.¹⁶²

Huitzilopochtli blir altså ikke fremstilt som noen fredelig gud. Han er en krigsgud, men han vil gi deg makt, ære og rikdom hvis du gjør som han vil. Men, hvis du går imot han vil det gå deg ille. Videre forteller Sahagún om hvordan Huitzilopochtli ser ut:

The Array of Huitzilopochtli
On his head is a headdress of yellow parrot feathers with a quetzal feather crest.
His blood bird is on his forehead.
There are stripes on his face, on his countenance.
Ear plugs of lovely cotinga feathers.
On his back he bears his fire-serpent disguise, his anecuyotl.
On his arm is an armband with spray of quetzal feathers.
His knotted turquoise cloth is bound around his loins.
His legs are painted with blue stripes.
On his knees are small bells, pear-shaped bells.
His lordly sandals.
His shield is the tehuehuelli.
Across the shield lie stripped [arrows].
His serpent staff is in his other hand.¹⁶³

¹⁶² Sahagún, *Primeros memoriales*, 121.

¹⁶³ Sahagún, *Primeros memoriales*, 93-94.

De viktigste mytene som omhandler Huitzilopochtli og som blir inkorporert i ritualer på Templo Mayor/i Tenochtitlan er:

1. Myten om hans fødsel på Coatepetl (*slangefjellet*, alternativ skrivemåte: Coatepec) av Coatlicue og seieren over halvøsknene (Centzon Huitznahua, *de firehundre fra sør*). Denne virker å være en *ny*, aztekisk myte.
2. En annen myte om hans fødsel, som sannsynligvis var en *gammel*, mesoamerikansk, er hvordan Huitzilopochtli blir født/skapt av Ometecuhtli (*to-herre*) og Omecihuatl (*to-frue*) og er en av de første skapelsesguddommene.
3. Huitzilopochtli er også en viktig guddom i myten om aztekernes vandring fra Aztlan/Chicomoztoc og videre til deres kamp mot Copil og grunnleggelsen av Tenochtitlan.

To av mytene om Huitzilopochtlis fødsel/skapsel er selvmotsigende. Som vi så i 4.2 er ikke denne type dualitet og motsigelser uvanlig i aztekisk religion. Aztekernes religiøse system kan for oss virke komplisert og uforstående med mange guddommer, myter og ritualer.

4.2.3 Tlaloc i Teotihuacan og Tenochtitlan

Den andre guddommen som har tempel på toppen av pyramiden Templo Mayor er Tlaloc. I motsetning til Huitzilopochtli er Tlaloc en gammel mesoamerikansk guddom på den måten har aztekerne sikret både ny og gammel religiøs symbolikk på den viktigste pyramiden i imperiet sitt. Når Tlaloc, som er en gammel regn- og fruktbarhetsguddom er en viktig guddom på Templo Mayor legitimerer de makten sin. Ikke bare er han en viktig guddom i hovedstaden Tenochtitlan, men han er også en viktig guddom i byen Teotihuacan. Sahagún skriver i *Primeros memoriales* om Tlalocs egenskaper:

Tlaloc
He rains.
He thunders.
He strikes [with lightning].¹⁶⁴

Her får vi ikke en sterk følelse om Tlaloc er voldelig eller fredelig, vi får kun vite at han er guddom for regn, torden og lyn.

¹⁶⁴ Sahagún, *Primeros memoriales*, 121.

Om Tlalocs utseende skriver Sahagún:

The Array of Tlaloc
His face is painted black.
His body is covered with black paint.
His face has a [white] patch with spots like chia seeds.
His sleeveless dew jacket.
He has set his heron feather headdress on his head.
His green stone necklace.
Around his loins is bound his cape of vertical bands.
He has placed his small bells on his legs.
His sandals with ties covered with white down.
In his hand is the shield with the water lily design, and in his other hand is his rush staff.¹⁶⁵

Tlaloc var assosiert med flere «Tlaloque» som var små hjelpere.¹⁶⁶ Tlaloc, som gud for regn og fruktbarhet var en viktig guddom i Teotihuacan og Tenochtitlan slik vi ser av sitatet under:

The ancient storm god of Teotihuacan is a possible ancestor of Tlaloc, the principal rain god among the Aztecs. One of the major earth deities, Tlaloc's main purpose was to send rain to nourish maize and other crops. [...] Tlaloc had four or five versions or transformations, the Tlaloque, who assisted him. They brewed the rain in huge vats in caves on mountaintops, from whence they also sent out thunder and lightning.¹⁶⁷

Menneskeofring var sentralt i forgudelsen av Tlaloc, menneskeofringen var sentral i ofringen relatert til krigføring og i ofringen til regn/vann og fruktbarhet. Én av ritualene dedikert til Tlaloc var menneskeofring som tok sted under den tørreste perioden i året, med denne ofringen hadde de som mål å fremkalle regnet.¹⁶⁸ Barna som ble ofret skulle symbolisere Tlaloque, tjenerne til guden Tlaloc. De skulle være dverger som bodde i fjellene hvor de sendte regn og torden ved å slå med pinner på store tønner for å etterligne lyden av torden.¹⁶⁹

They took a child of six or seven years and placed him within an enclosed litter [...] When they arrived before the image of the god Tlaloc, the men slew the child within the litter, hidden [from those present]. He was slain by

¹⁶⁵ Sahagún, *Primeros memoriales*, 97-98.

¹⁶⁶ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 166-167.

¹⁶⁷ Smith, *The aztecs*, 208.

¹⁶⁸ Broda, "Templo Mayor as ritual space", 88.

¹⁶⁹ Broda, "Templo Mayor as ritual space", 88.

this god's own priests, to the sound of many trumpets, conch shells and flutes.¹⁷⁰

4.2.4 Quetzalcoatl i Teotihuacan og Cholula

Den tredje guddommen er Quetzalcoatl. Som Tlaloc er også han en gammel mesoamerikansk guddom og han er også en fruktbarhetsguddom ved at han er guddom for vind. En av de originale skapelsesguddommene. De viktigste byene for hans kult og tilbedelse var i Teotihuacan og i Cholula hvor han var skytsguddommen for Cholula og markedsmenn. Sahagúns beskrivelser av Quetzalcoatls egenskaper i *Primeros memoriales* er:

Quetzalcoatl
He blows the [winds].
He makes whirlwinds.
[As if they were gold] he casts things.
[As if they were green stones] he perforates things.¹⁷¹

Her ser vi at Sahagún knytter Quetzalcoatl til vinden. For Quetzalcoatls utseende og karakteristikk skriver Sahagún:

The Array of Quetzalcoatl
On his head he has set his conical jaguar skin headpiece.
His face, his entire body are painted black.
His face is painted with the wind design, it is twisted.
His gold ear plugs are in the form of a hook.
His necklace of gold shells.
On his back he bears the adornment of flaring red macaw feathers.
[His cloth] with red border is bound around his loins.
He has placed bands of jaguar skin with bells in his legs.
His white sandals.
His shield has the wind spiral jewel design.
In his other hand is his curved staff.¹⁷²

Her ser vi igjen at Sahagún knytter Quetzalcoatl opp mot vinden, men også opp mot jaguarer. Quetzalcoatls viktighet for aztekerne ser vi av sitatet under:

Quetzalcoatl, the feathered serpent, was one of the most important gods of ancient Mesoamerica. His attributes cut across all of the above themes [de tre første temaene over guddommer som vi så i 4.2.1]. As a prime creator,

¹⁷⁰ Durán, *Ritos y fiestas*, 157.

¹⁷¹ Sahagún, *Primeros memoriales*, 121.

¹⁷² Sahagún, *Primeros memoriales*, 96.

he was associated with Omēteotl and Tezcatlipoca, and in his guise as Ehecatl, god of the wind, he belonged with Tlaloc. Temples dedicated to Ehecatl were circular in shape so that the wind could blow easily around them. The patron of the calmecac school and of the priesthood, Quetzalcoatl was a god of learning and knowledge. The high priests of Tenochtitlan were given the title "Quetzalcoatl".¹⁷³

De viktigste mytene som omhandler Quetzalcoatl og som blir inkorporert i ritualer i Teotihuacan og Cholula (og som blir brukt i hovedstaden Tenochtitlan) er:

1. Myten om Quetzalcoatl som en av de første skapelsesguddommene
2. Myten om skapelsen av de fem verdenene
3. Myten om skapelsen av menneskene

Quetzalcoatl var skytsguddom for Cholula som var et pilegrimssentrum og handelssentrum, dermed var han også en skytsguddom for handelsmenn. Av sitatet under ser vi at Durán skildrer Cholulas feiring av Quetzalcoatl:

Thus the idol we deal with in this chapter was the god and patron of the Cholultecs, highly exalted and celebrated to the extent that on the day of his celebration, since the Cholultecs were merchants and wealthy people, they celebrated a super, a costly feast for the god called Quetzalcoatl, the deity of the merchants. They spent all they had earned during the year to surpass the other cities and to show and make evident the grandeur and opulence of Cholula.¹⁷⁴

I Tenochtitlan hadde ikke Quetzalcoatl en stor religiøs oppgave, men hadde mer en politisk funksjon. De øverste religiøse spesialistene ble kalt «quetzalcoatl», hvor de bruker Quetzalcoatls rykte som mytisk konge for Tollan, for å legitimere sitt lederskap over Tenochtitlan.¹⁷⁵ (Se 4.6.6 for mer om de religiøse spesialistene.)

4.3 Kalendere

Aztekerne brukte hovedsakelig tre forskjellige kalendersystemer. Én 260-dagers kalender (som var viktig i kosmologi, individuelle liv og jordbruk kalt *tonalpohualli*, *dag-telling*), én 365-dagers solkalender (som var viktig i struktureringen av samfunnstilnelinger, kalt

¹⁷³ Smith, *The aztecs*, 210-211.

¹⁷⁴ Durán, *Ritos y fiestas*, 128.

¹⁷⁵ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 170-174.

xiuhpohualli, år-telling) og en 52-års kalender som kombinerte de to andre (kalt *xiuhmolpilli*, bindingen av årene). Både 260-dagers kalenderen og 365-dagers kalenderen ble brukt over store deler av Mesoamerika. Begge disse to bygde i stor grad på det vigesimale tallsystemet, som er basert på tallet 20. Det var bygd opp av 13 grupper på 20 «dager» i den rituelle 260-dagers kalenderen mens 365-dagers kalenderen var bygd opp av 18 «måneder» med 20 «dager» i hver med fem resterende dager på slutten av året.¹⁷⁶

Kun fire av dagene i den rituelle 260-dagers kalenderen kan starte et år. Det er kun disse dagene som kan «gi navn» til et år. De fire år-bærerne: *Calli* (hus), *Tochtli* (kanin), *Acatl* (siv) og *Tecpatl* (flint).

4.3.1 Den 260-dagers rituelle kalenderen

Denne kalenderen ble brukt for å holde styr på ritualer, for å forutsi fremtiden og for å forutsi hvilke dager som var «heldige» og «uheldige» å utføre forskjellige handlinger. 260-dagers kalenderen er den kalenderen man tror er den eldste kalenderen i Mesoamerika, men man vet ikke med sikkerhet hvor eller når den først oppstod, eller hvilken symbolsk funksjon den hadde.

Kalenderen bestod av to sammenvevde sykluser med 20 dag-navn og 13 tall. Hver dag bestod av ett dag-navn og et tall som gikk i sykluser og på den måten fikk man 260 unike kombinasjoner. Altså går den rituelle kalenderen slik: Den begynner med *Ce Chipactli* (1 alligator), *Ome Ehecatl* (2 vind), *Yei Calli* (3 hus) osv. frem til det siste tallet i syklusen: *Mahtlactli-omei Acatl* (13 siv). Etter den begynner tall-syklusen på 1 igjen, mens dag-navn syklusen fortsetter på det 14. navnet, altså blir den 14. dagen *Ce Ocelotl* (1 ozelot/jaguar) frem til vi når siste dagen i den første dag-navn syklusen som blir *Chicome Xochtli* (7 blomst) før det går videre til neste tall i tall-syklusen og begynner på første navn i dag-navn syklusen igjen (*Chicuei Cipactli* (8 alligator)). Slik fortsetter syklusene frem til den aller siste dagen i 260-dagers kalenderen som er *Mahtlactli-omei Xochtli* (13 blomst) som er den siste unike kombinasjonen av de to syklusene. Hver av de 20 dag-navnene hadde hver sin skytsguddom,

¹⁷⁶ Justeson og Kaufman, "Calendars and calendrical systems: Mesoamerican calendar", i The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures.

og en komplekst symbolsk og kult betydning som dessverre i store deler har gått tapt for oss.¹⁷⁷

Aztekerne hadde også et system hvor dagene ble delt inn i grupper på 13. Altså alle dagene som begynte på 1 var i en gruppe og alle dagene som begynte på 2 var i en gruppe osv. Gruppe 1 starter altså på første tall og første dag-navn (*Ce Cipactli, 1 alligator*), neste dag i denne gruppen bli første tall i neste syklus (altså 1 igjen) og den 14. dagen i dag-navn syklusen (*Ce Ocelotl, 1 ozelot/jaguar*). Neste igjen blir første tall i neste tall-syklus (fremdeles 1) og syvende dag-navn i neste dag-navn-syklus (*Ce Mazatl, 1 hjort*). På spansk kalles denne inndelingen *trecenas*. Disse dagene hadde spesielle symbolske betydninger og hver av disse gruppene hadde sin egen guddom. Den andre gruppen (gruppen over de som starter på 2) er det for eksempel Quetzalcoatl som var guddom over.¹⁷⁸

En siste bruk av 260-dagers kalenderen var for å navngi nyfødte. I tillegg til vanlige gitte navn brukte aztekerne også navnet til den dagen de var født.¹⁷⁹

4.3.2 Den 365-dagers solkalenderen

365-dagers kalenderen er en kalender som baserte seg på solåret. Den var delt inn i 18 måneder som hver var på 20 dager. For å få det til å gå opp i 365 hadde man på slutten av året fem «uheldige» dager. Vi vet i dag at solåret ikke er eksakt 365 dager, men nærmere 365,25 (det derfor vi har en ekstra dag hvert fjerde år for å kompensere for den ekstra kvarte dagen hvert år). Denne informasjonen hadde også aztekerne, men vi vet ikke hvordan de løste dette for å få dagene og sesongene til å passe.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Smith, *The aztecs*, 252-254.

¹⁷⁸ Smith, *The aztecs*, 253-254.

¹⁷⁹ Smith, *The aztecs*, 254.

¹⁸⁰ Smith, *The aztecs*, 254.

365-dagers kalenderen ble brukt til både religiøse og praktiske oppgaver spesielt i jordbruket. Den holdt styr på sesongene og månedlige statlige seremoniene. Hver 20-dagers måned var delt inn i fire uker som hver bestod av fem dager, og den strukturerte livene til aztekerne slik en syv-dagers uke gjør for oss. For eksempel fantes det markeder på en bestemt dag hver uke (altså hver femte dag) og mindre markeder kunne bli holdt hver 20. dag (altså hver fjerde uke, eller hver måned).

4.3.3 Den sammenvevde 52-års kalenderen

Når 260-dagers kalenderen/syklusen ble slått sammen med 365-dagers kalenderen/syklusen fikk man en total syklus på 18 980 unike dager, eller enklere sagt, 52 år. Hver enkelt dag i denne 52-årige syklusen hadde et unikt «navn» i de to kalenderne (260- og 365-dagers kalenderne). Både hele syklusen på 52 år, samt hver enkelt unike dag i syklusen, kalles en «kalender-runde»

En forenklet versjon av 52-års syklusen (som også ble kalt en kalender-runde) var år-telling (year count) som aztekerne brukte for å holde styr på årene. Hvert år innenfor 52-års syklusen ble gitt et navn. Det var fire «år-bærere» fra dag-navn og nummer fra 1—13. De fire år-bærerne var som sagt *Calli (hus)*, *Tochtli (kanin)*, *Acatl (siv)* og *Tecpatl (flint)*. Navngivningen på årene fulgte det samme prinsippet som med 260-dagers kalenderen. Med *Ce Calli (1 hus)* som første år, etterfulgt av *Ome Tochtli (2 kanin)*, *Yei Acatl (3 siv)*, *Nahui Tecpatl (4 flint)*, *Mahcuilli Calli (5 hus)* osv. frem til den siste kombinasjonen *Mahtlactli-omei Tecpatl (13 flint)*. Sammenvevingen av de fire år-bærerne og de 13 tallene går opp i 52 år, det samme som kalender-runden.¹⁸¹

En sol/verden kunne bli ødelagt ved slutten av en 52-års syklus. Derfor feiret aztekerne med en gang solen stod opp på den første dagen av den nye kalender-runden det som kalles ny-ild seremoni (*toxihuhmolpilia*, *toximmolpia*) som en takk til gudene for å ha overlevd en ny kalender-runde.¹⁸² Ny-ild seremonien/ritualet skal vi se på i 4.6.6.

¹⁸¹ Durán, *Ritos y fiestas*, 388-391; Smith, *The aztecs*, 252-254.

¹⁸² Sasao, "New fire ceremony", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

4.4 Religiøse spesialister

De religiøse spesialistene hadde tre hovedoppgaver i det aztekiske religiøse systemet:

1. Den viktigste oppgaven var utførelse av ritualer. Spesialistene holdt den hellige ilden brennende, spilte musikk under seremonier og gav ofringer til guddommene. Ofringene kunne være å legge ut mat til guddommene, ofre sitt eget blod og brenne røkelse.
2. Den andre hovedoppgaven var administrative. De hadde ansvar for økonomien til templene, som inkluderte konstruksjon, personell og provisjoner. De passet på guddommelige idolene og hellige objekter, og sørget hele tiden for renslighet både, fysisk og åndelig.
3. Den tredje oppgaven var innenfor utdanning og kunnskap. De drev *calmecac* (skoler), overvåket og veiledet lekmann-personellet, og passet på de hellige kodeksene.¹⁸³

Spesialistene var «literate, and were the repositories of Aztec learning and knowledge concerning the gods and rituals, the calendar, and astronomy».¹⁸⁴ Altså kan man si at de hadde noen av de viktigste oppgavene innenfor det aztekiske samfunnet, og i alle fall innenfor det aztekiske religiøse systemet. Det var de religiøse spesialistene som satt på esoterisk kunnskap om gudene, hvordan tilfredsstille de, hvordan tolke deres oppførsel, og de eneste som kunne gjøre gudene til lags. De var de eneste som satt «med nøkkelen» til all kunnskapen og all sannheten om både fortiden, nåtiden og fremtiden.

De fleste spesialistene var menn, men det fantes også noen kvinnelige og de var gjerne religiøse spesialister kun en kort periode før de gikk videre for å gifte seg.¹⁸⁵ Både kvinnelige og mannlige religiøse spesialister startet sin karriere tidlig i *calmecac*. Barn av adelige som viste evne og interesse til å bli religiøse spesialister ble samlet med lovende barn av «vanlige» foreldre som hadde dedikert barna til å bli religiøse spesialister.

Barna brukte rundt ett år på å lære seg de grunnelegende religiøse oppgavene (som vi så i avsnittet over). Disse kaltes *tlamacazton*. De dyktigste *tlamacazton* gikk over til å bli fullverdige spesialister (*tlamacazqui*). Ovenfor *tlamacazqui* på rangstigen var en liten elite gruppe av religiøse spesialister. Disse kaltes *tlenamacac* og hadde ansvar for den viktigste

¹⁸³ Smith, *The aztecs*, 218-219.

¹⁸⁴ Smith, *The aztecs*, 219.

¹⁸⁵ Smith, *The aztecs*, 218.

ofringene: menneskeofringene. De vanlige spesialister (*tlamacazqui*) assisterte elite-spesialistene rundt ofrings-stenen, men det var kun elite-spesialistene som kunne bruke den dødelige flintkniven. Ovenfor disse elite-spesialistene (*tlenamacac*) igjen fantes det to høyestespesialister som hadde tittelen *quetzalcoatl*. Disse to var de helligste og mest hengivende religiøse spesialistene og disse to hadde ansvar for templene oppe på Templo Mayor. Én høyestespesialist for tempelet til Tlaloc og én for tempelet til Huitzilopochtli.¹⁸⁶ Vi skal se mer på hvordan ritualene rundt menneskeofringen fungerte i 4.6.5.

«It is also important to note that the Quetzalcoatl priest played an influential role in all major political decisions including wars, alliances, marriages, and dynastic ceremonies.»¹⁸⁷

4.5 Hulrom, menneskeskapte fjell og rekonstruksjon av kosmos

I Mesoamerika ble pyramider sett på som kunstige eller menneskeskapte fjell og pyramidene etterlignet ofte formen til fjellene rundt.

Figur 8 Solpyramiden og Dødens-Aveny i Teotihuacan tatt fra Månepyrampen. Legg merke til at Solpyramiden har samme form som fjellet bak. Bilde av undertegnede.

¹⁸⁶ Smith, *The aztecs*, 217-219.

¹⁸⁷ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 173.

Hulrom hadde en viktig religiøs betydning i Mesoamerika og ofte var pyramider bygget på toppen av naturlige eller kunstige huler. Huler hadde gjerne en form lignende en blomst med fire kronblader (representerer de fire himmelretningene). Flere av befolkningsgruppene i Mesoamerika (deriblant også aztekerne) mente de stammet fra det mytiske stedet Chicomoztoc (de syv huler). Dermed var pyramider det stedet menneskene «ble født» eller «kom fra». Men huler var også innganger til dødsriket. Dermed representerte huler *både* liv og død. En annen viktig oppgave som huler hadde var at de inne i fjell beskyttet det livsviktige vannet (både naturlige fjell og menneskeskapte, slik som pyramidene). Vann var viktig i det religiøse systemet med tanke på dens viktige oppgave for fruktbarhet.

En siste viktig religiøs betydning som pyramider i Mesoamerika hadde var at de kunne sees som en rekonstruksjon av kosmos. Pyramider representerte sentrum i universet. Derifra gikk de fire himmelretningene ut fra, dette var også stedet hvor himmelen og underverdenen var knyttet sammen med hjelp av huler og ganger.¹⁸⁸

4.5.1 Sol- og Månepyramiden i Teotihuacan

Solpyramiden i Teotihuacan kan sees som det mytiske fjellet Tonacatepetl (fjellet av/med næring). 1500-talls kilden *Relación de Teotihuacan*, bygger oppunder denne påstanden ved at det blir det fortalt at guddommen som hørte til Solpyramiden var Tonacatecuhtli (Herre av vår næring).¹⁸⁹ Tonacatepetl er et fruktbarhetsfjell som gjerne blir satt i sammenheng med guddommen Tlaloc som vi har sett hadde en viktig rolle i Teotihuacan.

I 1971 fant arkeologer åpningen til en hule under Solpyramiden. Hulen hadde rom og ganger som strekte seg utover fra der selve pyramiden står, nesten som solstråler. Det er funnet keramikk i hulrommene under pyramiden som stammer fra noen århundrer før vår tidsregning og opp mot aztekernes tid. Dette kan tyde på at pyramiden har vært et hellig sted for ulike grupper helt opp til europeernes ankomst på 1500-tallet.¹⁹⁰ Dette igjen betyr at hulene både var viktig mens Teotihuacan først ble bygget og etter at aztekerne gjenskapte byen i sitt

¹⁸⁸ Manzanilla, "The construction of the underworld in central Mexico: Transformations from the classic to the postclassic", 98-99; Heyden, "Caves", i.

¹⁸⁹ Gjenfortalt i Manzanilla, "The construction of the underworld in central Mexico: Transformations from the classic to the postclassic", 98-99.

¹⁹⁰ Miller og Taube, *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya*, 162.

bilde/tankesett. Inne i hulen under Solpyramiden rant det en strime med vann og det er også funnet flere kanaler under pyramiden.¹⁹¹

Om den omtalte hulen over var naturlig eller menneskeskapt har det vært diskusjoner om blant forskere. Men uansett om den er det ene eller det andre, eller en blanding, er det viktigste at dette ble sett på som et symbol eller tegn fra gudene om at dette er et «utvalgt sted», og at menneskene handlet utfra den kunnskapen og bygget sine helligdommer på dette området.¹⁹²

Den amerikanske arkeologen Linda Manzanilla og hennes kollegaer har arbeidet med flere utgravinger i Teotihuacan. Ved utgravinger av fire hulrom øst for Solpyramiden har de blant annet funnet rom for oppbevaring, mest sannsynligvis var relatert til fruktbarhetsriter som skjedde i «jordens livmor». Manzanilla og kollegaene fant også rom med graver som de mener er relatert til konseptet med underverdenen og barne-/babygraver relatert til ritualer til guddommen Tlaloc.¹⁹³

Solpyramiden kan ha representert tre ting: det hellige fjellet Tonacatepetl, det hellige fjellet med en hule under og hovedtempelet til guddommen Tlaloc. «Above them [familieguddommer] was the deity Tlaloc, the god of place, protector of territory, and patron of the city and caves, as well as god of the fertility of sky and earth. His consort, Chalchiuhtlicue, the great goddess of flowing water, may have stood atop the pyramid of the Moon.»¹⁹⁴ Tlaloc kan dermed ha hatt templer både på Sol- og Månepyramiden.

Byen har orientering med hovedaksen Dødens-Aveny som går nord/sør, og med den kryssende øst/vest aksene som gikk rundt *La ciudadela* og Quetzalcoatl's pyramiden. I den forstand at Teotihuacan var stedet hvor den femte verden ble skapt (se 4.6.1 for mytene) var pyramidene sentrum for universet og de fire himmelretningene.¹⁹⁵

A natural tunnel 103 meters long, formed by subterranean volcanic activity, led into a series of chambers shaped like a flower. Like the city that was to

¹⁹¹ Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 189.

¹⁹² Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 188.

¹⁹³ Manzanilla, "The construction of the underworld in central Mexico: Transformations from the classic to the postclassic", 99, 101.

¹⁹⁴ Manzanilla, "Teotihuacan", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*, 206.

¹⁹⁵ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 111-113.

spread out above it, this cave was artistically reshaped and decorated by the Teotihuacáanos [...] The tunnel was reshaped, roofed, plastered, and divided into thirty sections which ended at the ceremonial chamber containing the spring.¹⁹⁶

Quetzalcoatl's pyramide ligger midt i sentrum for universet. Pyramiden er utsmykket med 365 hoder av Tlaloc og Quetzalcoatl. En for hver dag i solkalenderen, dette bygger opp under viktigheten til disse gudene i Teotihuacan.¹⁹⁷

Figur 9 Detaljer fra Quetzalcoatl's pyramide i Teotihuacan. Pyramiden inneholdt 365 dekorerte hoder av guddommene Quetzalcoatl og Tlaloc. Bilde av undertegnede.

¹⁹⁶ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 107-108.

¹⁹⁷ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 121-125.

Figur 10 Rekonstruksjon av detalj fra Quetzalcoatl's pyramide i Teotihuacan. Her hode av Tlaloc i farger. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).

Figur 11 Rekonstruksjon av detalj fra Quetzalcoatl's pyramide i Teotihuacan. Her hode av Quetzalcoatl i farger. Bilde av undertegnede (Museo Nacional de Antropología Mexico by).

4.5.2 Tlachihualtepetl i Cholula

Navnet Tlachihualtepetl betyr «*menneskeskapt fjell*». Som med de andre pyramidene kan også Tlachihualtepetl sees som symbolsk etterligning av fruktbarhetsfjellet Tonacatepetl, som

Tlaloc har en spesiell tilknytning til. Pyramiden ble også bygget på toppen av en hule, hvor det var en vannkilde inni.¹⁹⁸

I motsetning til de to andre byene (Teotihuacan og Tenochtitlan) er ikke Cholula orientert nord/sør. Cholula er orientert mot der hvor solen går ned ved sommersolverv, da går nemlig solen ned mellom tvilling-vulkanene Popocatepetl (*det røykende fjellet*) og Izaccihuatl (*hvit kvinne*). Disse blokkerer solnedgangens solstråler og fokuserer sollyset på Tlachihualtepetl ved sommersolverv. Et tempel på toppen av pyramiden ville vært det siste punktet som ble opplyst i dalen og ville vært synlig i hele regionen.¹⁹⁹

Cholula med Tlachihualtepetl blir beskrevet som. «It was, in short, a place where a unique kind of *comunitas* was experienced, with Quetzalcoatl serving as the transcendent inspiration of this special integration.»²⁰⁰

4.5.3 Templo Mayor i Tenochtitlan

Templo Mayor blir sett på som et menneskeskapt fjell på to forskjellige måter:

1. Som både Solpyramiden og Tlachihualtepetl ble også Templo Mayor sett på som fruktbarhetsfjellet Tonacatepetl. Dette gjelder spesielt den siden av pyramiden som var dedikert til Tlaloc.²⁰¹
2. Eget for Templo Mayor var at pyramiden, spesielt den siden som var dedikert til Huitzilopochtli, ble sett på som fjellet Coatepetl hvor Huitzilopochtli ble født og vant over sine søsken. (Se 4.6.4 for henholdsvis myten om Huitzilopochtlis fødsel og hvordan disse ble brukt som ritualer på Templo Mayor.)

Templo Mayor var som de andre pyramidene bygget på toppen av et hulrom.

By planning their ceremonial and administrative precinct on the myth of the Fifth Sun and the sacred space related to this tradition, the Mexica were insuring the well-being and prestige of their capital by associating it in

¹⁹⁸ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 342-343.

¹⁹⁹ McCafferty, "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition", 343.

²⁰⁰ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 138.

²⁰¹ Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 189.

orientation, space, and myth with the most important and influential metropolis in the central Mexican world of the Classic period.²⁰²

Pyramidens plassering var ingen tilfeldighet. Templo Mayor ble bygget midt i sentrum av Tenochtitlan og bygget midt i sentrum av det hellige området innenfor byen. I tillegg var byen bygd etter den hellige byen Teotihuacan hvor verden ble skapt. Templo Mayor var dermed det ultimate sentrum av universet.²⁰³

4.6 Templer, ritualer og myter

De viktigste mytene og religiøse ritualer som ble gjort på de forskjellige pyramidene/templene i de tre byene blir beskrevet her.

4.6.1 Skapelsen av den femte solen/verden i Teotihuacan

Mesoamerikanske myter om skapelsen av de første fire solene

Myten om skapelsen av de fire første verdene står nedtegnet i *Leyenda de los soles* i *Chimalpopocakodeksen*.

Under skapelsens begynnelse fantes det én original gud, som het Ometeotl (*to-guddom*) og fantes både i en mannlig og kvinnelig versjon (henholdsvis Ometecuhtli og Omecihuatl). Dette paret (som egentlig er én guddom) fikk fire sønner. Dette var Tezcatlipoca, Xipe Totec (*vår herre den flådde*), Quetzalcoatl og Huitzilopochtli. De to siste, Quetzalcoatl og Huitzilopochtli, fikk i oppgave å skape jorden, andre guddommer og menneskene.²⁰⁴

Før den femte og nåværende verden ble skapt fantes det fire tidligere verdener, eller soler, og hver av disse ble styrt av en bestemt guddom og folkeslag, og hver av de ble ødelagt på forskjellige måter:

²⁰² Heyden, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: City planning, caves, and streams of red and blue waters", 169.

²⁰³ Moctezuma, "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples", 188-189.

²⁰⁴ Smith, *The aztecs*, 198.

1. Den første solen het *Nahui Ocelotl* (4 ozelot/jaguar). Her var det gigantene som styrte og den gikk under ved at jaguarer spiste gigantene og ødela jorden. Tezcatlipoca var guddom for denne solen.
2. Den andre solen het *Nahui Ehecatl* (4 vind). Her var det mennesker som levde av eikenøtter som styrte over jorden og den gikk under ved at orkaner herjet jorden og menneskene ble forvandlet til aper. Quetzalcoatl var guddom for denne solen.
3. Den tredje solen het *Nahui Quiahuitl* (4 regn). Her styrte mennesker som levde av akvatiske (vannlevende) frø og den gikk under ved at brennende regn/ild regn ødela jorden og menneskene ble forvandlet til hunder, kalkuner og sommerfugler. Tlaloc var guddom over denne solen.
4. Den fjerde solen het *Nahui Atl* (4 vann). Her var det mennesker som samlet ville frø som styrte og den gikk under ved at hele verden ble oversvømt og menneskene ble forvandlet til fisker. Chalchiuhtlicue (hun av/med jadeskjørtet) var guddom over denne solen.
5. Den femte solen het *Nahui Ollin* (4 bevegelse) og dette er den nåværende solen. Her er det menneskene som spiser mais som styrer og ifølge aztekiske myter vil denne solen bli ødelagt av jordskjelv og menneskene vil bli oppslukt av monstre fra himmelen. Solguden Tonatiuh (solens bevegelse) er guddom over denne solen.²⁰⁵

Skapelsen av den femte solen i Teotihuacan

Myten om skapelsen av den femte verden i Teotihuacan er en av de viktigste aztekiske mytene. Denne myten står nedtegnet blant annet i Sahagúns *Historia general* og i *Leyenda de los soles* i *Chimalpopocakodeksen*.

Sahagún gjens forteller i *Historia general* om da gudene hadde skapt menneskene, mat og drikke og skulle bestemme hvem som skulle bli solen og bringe dag og mørke til jorden. Slik starter Sahagún: «It is told that when yet [all] was in darkness, when yet no sun had shone and no dawn had broken—it is said—the gods gathered themselves together and took counsel among themselves there at Teotihuacan».²⁰⁶

²⁰⁵ Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*; Smith, *The aztecs*, 198.

²⁰⁶ Sahagún, *Historia general bok 7*, 4.

Gudene hadde altså samlet seg i Teotihuacan og spurte seg om det var noen frivillige til å bli solen og dermed gi lys til jorden. En hovmodig gud ved navn Tecuciztecatl (alternativ skrivemåte: Tecciztecatl,) meldte seg fort frivillig til å ta på seg det ærefulle oppdraget, men gudene ville ha en kandidat til. Ingen andre turte å melde seg, så til slutt kom gudene med et forslag om at den stille og beskjedne guden ved navn Nanahuatzin (alternativ skrivemåte: Nanauatzin) skulle ta på seg oppdraget. Nanahuatzin sa seg med en gang beæret og glad over å få denne muligheten. To hauger ble laget til Tecuciztecatl og Nanahuatzin slik at de kunne ofre, gjøre bot og faste i fire dager og netter frem til det skulle bestemmes hvem som skulle bli solen. Disse haugene kan sees i dag som Solpyramiden og Månepyramiden. I løpet av disse fire dagene brant det en hellig ild i teotexcalli. Alt hva Tecuciztecatl ofret var flott, og alt hva Nanahuatzin ofret var av simple kår. Tecuciztecatls kvister var laget av quetzalfjær, hans gressballer var laget av gull, hans agavetorner var av grønnstein, hans blodige torner var av korall og hans røkelse var av ypperste kvalitet. Nanahuatzin derimot, ofret kvister av grønt vannsiv, hans gressballer var av tørkede furunåler, hans agavetorner var kun vanlige agavetorner, og de var kun dekket av hans eget blod og røkelsen han ofret var kun hans egne skorper som han pirket av sine sår.²⁰⁷

Når de fire dagene og nettene var over skulle de ofre og kaste alt de hadde botet med inn i flammene i teotexcalli. Ved midnatt gav de andre gudene dem deres utsmykning. Tecuciztecatl fikk en vakker rund hodepryd laget av hegrefjær og en ermeløs jakke, mens Nanahuatzin kun fikk noen papirstrimler til både hodepryd og klær. Så stilte alle gudene seg opp på to rekker ved den hellige ilden, med de to som skulle bli solen rundt bålet. Gudene heiet frem Tecuciztecatl og ropte at han skulle kaste seg inn i den hellige ilden. Men da Tecuciztecatl nådde flammene var de altfor varme og han turte ikke gjennomføre det. Fire ganger totalt prøvde Tecuciztecatl å kaste seg inn i ilden uten å lykkes, og nå fikk han ikke prøve mer. Gudene så nå på Nanahuatzin og ba om at *han* skulle kaste seg inn i ilden for å bli solen. Nanahuatzin tok ett eneste stort sprang og kastet seg inn i flammene og gikk opp i røyk. Da Tecuciztecatl så Nanahuatzins mot, kastet også han seg inn i flammene og gikk opp i røyk han også. Etter at begge de to guddommene hadde kastet seg inn i flammene og brent opp fortelles det at en ørn også kastet seg inn i flammene. Aztekerne mente at dette var grunnen

²⁰⁷ Sahagún, *Historia general bok 7*, 4-8; Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 12-18; Smith, *The aztecs*, 200.

til at ørnen har svarte eller «brente» fjær. Etter det dukket det opp en ozelot som også falt inn i flammene, men nå var ikke flammene like store. Aztekerne mente at dette var grunnen til at ozeloten ikke var helt svart, men kun hadde svarte flekker.²⁰⁸ For deres mot gav ørnen og jaguaren sine navn til ordenene av ypperste aztekiske krigerne, *quauhtlocelot*. Dette navnet ble brukt om både jaguarkrigerne og ørnekrigerne. Ørnekrigerne tilbød solguden/Huitzilopochtli.

Resten av gudene kikket opp på himmelen for å se hvor Nanahuatzin og Tecuciztecatl ville først dukke opp. Et stort lys lyste i øst da Nanahuatzin dukket opp som solguddommen Tonatiuh. Men rett etterpå dukket også Tecuciztecatl opp som en ny sol. Gudene som var igjen på jorden fryktet at jorden ville bli for lys, så de kastet en kanin på Tecuciztecatl for å skygge for noe av lyset hans. Han ble da månen og aztekerne mente at dette var grunnen til at man fremdeles kan se konturene av kaninen på månens overflate.²⁰⁹ Men selv om gudene nå hadde klart å forsikre seg om at lyset på jorden ikke skulle bli for sterk flyttet ikke solen og månen på seg.²¹⁰ Gudene sendte da en falk opp til Tonatiuh (Nanahuatzin) og spurte hvorfor han ikke rørte på seg. Tonatiuh svarte: «Why? Because I'm asking for their blood, their color, their precious substance».²¹¹ Gudene innså at de ble nødt til å ofre seg selv for å få solen til å bevege seg over himmelen.

Quetzalcoatl tok på seg oppgaven med å skjære ut hjertet på de andre gudene og ofre de til Tonatiuh. Én gud ba om å få slippe å dø, han het Xolotl. Xolotl rømte ut på en grønn maisåker for å gjemme seg, og forvandlet seg til to unge mais stilker som vokste fra én rot. Denne planten har senere fått navnet *xolotl*. Men Xolotl ble oppdaget og rømte igjen, nå til en magueyåker, hvor han forvandlet seg til en magueyplante bestående av to deler. Denne planten har senere fått navnet *mexolotl*, men igjen ble han oppdaget. Til slutt rømte han ut i vannet og forvandlet seg til et amfibisk dyr som ble kalt *axolotl*. I vannet klarte de å fange ham og tok han med tilbake for å ofre han som de andre gudene. Men selv om alle gudene hadde

²⁰⁸ I *Historia general* brukes ozelot om dyret som kaster seg i flammene etter ørnen. I andre kilder brukes jaguar. Ozelot er et brun/svart flekkete kattelignende dyr i samme familie som jaguaren, men jaguaren er større.

²⁰⁹ Her mener man altså at skyggene og kratrene på månen danner et bilde av en kanin, i motsetning til det vi i Norge er mer kjent med som ansiktet til en mann.

²¹⁰ Sahagún, *Historia general bok 7*, 4-8; Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 12-18; Smith, *The aztecs*, 200.

²¹¹ Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*, 148.

ofret seg selv så beveget ikke enda solen og månen seg. Quetzalcoatl som også var guddommen Ehecatl (guddom for vind) blåste så hard han bare kunne for å få solen til å bevege på seg. Solen beveget på seg, men månen stod fremdeles stille helt til solen skulle gå ned i vest, først da begynte månen å bevege seg. Dermed utfylte de hverandre, solen lyste over dagen og månen lyste over natten. Det sies at Tecuciztecatl hadde blitt solen hvis han hadde kastet seg inn i flammene først. For de dukket opp på himmelen slik de hadde kastet seg inn i flammene.²¹²

Det viktigste vi kan få ut av denne myten er ikke forskjellen på fattig og rik, hvem som ofret best, eller først, heller ikke om redsel, men om hvordan aztekerne mente de var barn av solen. At de trodde at gudene hadde måttet ofre seg selv og sitt eget blod for å skape solen og månen, og så igjen får å få de til å bevege seg over himmelen. Uten disse ofrene mente aztekerne at solen ville slutte å gå i bane eller slutte å skinne i det hele tatt og at jorden dermed ville gå under. Det er ikke av nytelse at aztekerne ofrer blod og mennesker, men av frykt for at verden skulle gå under hvis de ikke gjorde det.

Andre myter om skapelse i Mesoamerika

Det fantes også andre myter i Mesoamerika om hvordan den femte verden hadde blitt skapt. En av disse beskrives i *Histoyre du Mechique*:²¹³

I den myten fikk Tezcatlipoca og Quetzalcoatl i oppgave å skape den femte verden. De skal ha funnet jorden fullstendig dekket av vann etter ødeleggelsen av den fjerde solen. Den gigantiske jord-monsteret Tlaltecuhli (en krokodillelignende skapning) svømte rundt på jakt etter mennesker å spise. De to guddommene forvandlet seg til slanger og svømte ut i vannet og rev Tlaltecuhli i to. Overkroppen hennes ble land og underkroppene hennes ble kastet opp mot himmelen og ble til himmelen og stjernene. Planter og dyr vokste ut av ryggen hennes og

²¹² Sahagún, *Historia general bok 7*, 4-8; Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 12-18; Smith, *The aztecs*, 200.

²¹³ «'Histoyre du Mechique' (History of Mexico), a sixteenth-century translation by French scholar André Thévet of a Spanish dokument that was also linked to [misjonæren Andrés de] Olmos. It was first published in 1905 (see 'Histoyre du Méchique' [ed. Edouard de Jonghe, *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, N.S. 2 (1905), pp.1-41]).»

<https://books.google.no/books?id=cbcd3g7KylC&pg=PA61&lpg=PA61&dq=histoire+du+mechique&source=bl&ots=F9iDntMvRs&sig=dy72yzJha2ERwgeRZmlwik7i9xl&hl=no&sa=X&ved=0ahUKEwjSgcuY5ePTAhWCHpoKHxWcYkQ6AEIVDAF#v=onepage&q=histoire%20du%20mechique&f=false>

elver strømmet ut av resten av kroppen hennes. Med jord, himmel og vann på plass var guddommene klare for å skape menneskene.²¹⁴

Blant annet i *Histoyre du Mechique* og *Leyenda de los soles* fortelles det om skapelsen av menneskene:

Det var Quetzalcoatl som fikk i oppgave å dra ned til Mictlan (*dødsstedet*) og hente benrester etter mennesker fra den fjerde solen for å skape menneskene i den femte. Guddommene Mictlantecuhtli (*herre av dødsstedet*) og Mictlancihuatl (*dame av dødsstedet*) som styrer over Mictlan spurte Quetzalcoatl hva han gjorde der nede. Quetzalcoatl svarte at han var kommet for å hente benrester etter mennesker fra den fjerde solen slik at gudene kunne skape mennesker til den femte solen.²¹⁵ Mictlantecuhtli svarte: «Vel. Blås på konkyliehornet mitt og gå fire ganger i ring rundt mitt dyrebare rike».²¹⁶ Problemet var bare at konkyliehornet ikke hadde noen hull. Da Quetzalcoatl så det tilkalte han ormer til å lage hull i hornet og bier og humler til å lage lyd på det. Mictlantecuhtli lot Quetzalcoatl få benrestene, men angret seg fort. Mictlantecuhtli fikk da sine åndelige hjelpere til å grave et hull. En vaktel skremte Quetzalcoatl slik at han snublet og datt og endte bevistløs. Han mistet benrestene i fallet og de datt i bakken og brakk i flere biter og vaktelen begynte å bite og tygge på dem. Aztekerne mente at dette var grunnen til at menneskene i dag har forskjellige størrelser. Quetzalcoatl klarte til slutt å komme seg opp, samle benrestene og komme seg ut av Mictlan. Han tok med seg benrestene til Tamoanchan hvor den gamle guddommen Quilaztli/Cihuacoatl malte benrestene til et fint mel og tok melet opp i en bolle laget av jade.²¹⁷ Quetzalcoatl utførte det første selvofringen ved å trekke blod fra sin egen penis for å blande det med melet. De andre guddommene gjorde også bot.²¹⁸ «Så sa de: 'De hellige, menneskene, er født.' Det er fordi de gjorde bot for oss.»²¹⁹ Dermed ble de første menneskene i den femte solen skapt.

²¹⁴ Smith, *The aztecs*, 199.

²¹⁵ Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*, 145-146; Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 21-23; Taube, *Aztec and maya myths*, 37-39; Smith, *The aztecs*, 199-200.

²¹⁶ Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 22.

²¹⁷ Her refereres det til to forskjellige guddommer. Det kommer av at det er forskjellige guddommer i de forskjellige kildene. Smith refererer til Cihuacoatl og Pharo refererer til Quilaztli. I *Leyenda de los soles* skrives det «The one named Quilaztli, Chihuacoatl), Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*, 146.

²¹⁸ Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*, 145-146; Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 21-23; Taube, *Aztec and maya myths*, 37-39; Smith, *The aztecs*, 199-200.

²¹⁹ Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 23.

I *Leyenda de los soles* fortelles det at Quetzalcoatl gjorde seg om til en maur for å finne mat til de nye menneskene:

En maur kom ut av fruktbarhetsfjellet Tonacatepetl med en maiskjerne. Quetzalcoatl lurte på hvor mauren hadde fått maiskjernen fra og om han kunne hjelpe han med å få tak i flere. Mauren skulle vise Quetzalcoatl det og han gjorde seg om til en maur for å følge etter Videre fortelles det at alle Tlaloc'ene/Tlaloque skulle komme til Tonacatepetl og hjelpe til med å få ut maiskjernene, men at de endte opp med å stjele all maten.²²⁰

4.6.2 Myten om reisen fra Aztlan/Chicomoztoc

Aztekerne har flere historier/myter om hvor de opprinnelig kom i fra. Blant annet de mytiske stedene Aztlan og Chicomoztoc slik vi så i 3.3 og 3.4. Durán forteller om aztekernes vandring fra Aztlan/Chicomoztoc og stedene de er innom før de kommer til Mexicodalen:

The Aztecs left the Seven Caves and embarked upon their journey in order to seek the land promised them by their gods, according to traditions left by their priests. I find in their painted manuscripts and in their oral traditions that the people made long stops on the migration and lived for years at a time in peaceful, fertile places abounding in water and forests.²²¹

Sahagún skriver om aztekernes vandring i *Primeros memoriales*:

They said, they claimed that they came forth from the Seven Caves. Thus they said that from there seven groups came forth, that here they were born. [...] And the fourth group of Chichimeca were those called the Mexica Chichimeca; nevertheless, they were Chichimeca. They brought their god, called Huitzilopochtli.²²²

Aztekerne mente de hadde to forskjellige forfedre-grupper. Den ene er hvor de stammer fra chichimekerne, noen barske krigere, jegere og fangstmenn. Den andre er hvor de stammer fra toltekerne, et avansert og urbant folk. Begge disse forfedre-gruppene var viktige for aztekerne. Dette gjenspeiler seg i historiene/mytene om deres opprinnelse, hvor vi kan si at Chicomoztoc representerer chichimek-bakgrunnen og Aztlan representerer toltek-

²²⁰ Bierhorst, *Chimalpopocakodeksen*, 146-147.

²²¹ Durán, *Historia*, 21-22.

²²² Sahagún, *Primeros memoriales*, 222.

bakgrunnen.²²³ Igjen ser vi en type dualitet, som gjerne kan virke motstridende, gå igjen i aztekernes religion.

En av de viktigste måtene aztekerne viste sin avstamning fra toltekerne var gjennom *tlatoani*. Dette kunne bli gjort gjennom ekteskap med de som ble regnet som toltekernes etterkommere eller ved «guddommelig» intervensjon. Dermed ble også båndene mellom de forskjellige befolkningsgruppene mer sammenvevd ved hjelp av ekteskapsallianser.²²⁴ Migrasjonsmytene ble brukt av aztekiske *tlatoque* for å fremme aztekernes politiske makt og viktighet. *Tlatoani* som politisk leder fikk en ideologisk og religiøs rolle og flere myter kan ha blitt endret for å passe inn med deres politiske ambisjoner.²²⁵

Smith deler i artikkelen *The aztlan migrations of the nahuatl chronicles* migrasjonsmytene som en helhet inn i to forskjellige temaer. Det ene temaet omhandler migrasjon av chichimekerne og toltekere. Det andre temaet er migrasjon fra Aztlan og/eller Chicomoztoc. Smith mener at de forskjellige kildene vi har til disse fortellingene *enten* skriver om det ene temaet *eller* om det andre, men at hvis man går inn i dybden på kildene og prøver å stadfeste bestemte befolkningsgrupper og tider for migrasjonene så sammenfaller fortellingene i de to temaene flere ganger slik at han mener man må ta for seg begge temaene som to sider av samme sak.²²⁶ Den beste måten å legitimere sin egen makt på ville da være å kombinere alle de fire migrasjonsmytene/temaene. Og det er nettopp det de aztekiske *tlatoque* og resten av overklassen gjorde. Ingen av migrasjonsmytene forteller om kun én konkret gruppe. Aztekerne var de aller siste til å komme inn i Mexicodalen og dermed kunne de spille på at de andre befolkningsgruppene i området også hadde de samme migrasjonsmytene til sin fordel for, igjen, å legitimere sin egen makt.

Den amerikanske kunsthistorikeren Elisabeth Hill Boone samlet forskjellige kilder, både billedlige og skriftlige for å prøve å finne informasjon om aztekernes migrasjon fra Aztlan og hva den betydde for dem. Hun mener at det ikke spiller noen stor rolle hvorvidt migrasjonen fra Aztlan er en historisk eller mytisk fortelling, men at det er betydningen av den som er

²²³ Smith, *The aztecs*, 39.

²²⁴ Smith, *The aztecs*, 40-41.

²²⁵ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 155-156.

²²⁶ Smith, "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles", 156-157.

sentral. Hun mener vi skal se på migrasjonshistorien/-ene som en seremoni, som et ritual. Videre skriver hun at man da kan komme frem til en dypere mening og forståelse for aztekernes bruk av disse mytene/historiene. Hun mener at migrasjonsmytene ikke direkte handler om en gruppe menneskers reise fra et fysisk sted til et annet, men at det skal sees som «the transition of the Mexica from a small and relatively insignificant band to the people destined to rule the world as it was then known».²²⁷ Historiene skal hjelpe til å legitimere mexica/aztekernes viktighet og opphøyde politiske og religiøse status ovenfor andre befolkningsgrupper i området. De lar oss se aztekerne som en sårbar gruppe, som må gå igjennom strid og vanskeligheter, men som er gudebestemt til å styre over andre. Kun ved å følge Huitzilopochtli's formaning kan de komme seg i gjennom vanskelighetene og ta over sin vanskelige rolle som ledere.²²⁸

4.6.3 Grunnleggelsen av Tenochtitlan

I 3.4 så vi at etter aztekernes vandring fra Aztlan/Chicomoztoc beordret Huitzilopochtli aztekerne til å drepe nevøen Copil og ofre hjertet hans til Huitzilopochtli før de skulle kaste det midt ut i Texcocosjøen. Dette var den første aztekiske menneskeofringen av et hjerte til Huitzilopochtli, og det var dette offeret som var grunnlaget for alle menneskeofringene som kom senere. Ut fra Copils hjerte på dypet av Texcocosjøen vokste det ut en kaktus som skulle bli aztekernes hellige symbol for hvor de senere skulle bygge hovedstaden.²²⁹

Huitzilopochtli befalte oss å drepe Copil, hvilket vi gjorde, og tok ut hans hjerte. Jeg stod på det stedet han befalte og kastet hjertet ut i sivet. Det falt på en stein. Ifølge åpenbaringen fra vår gud har det vokst en fikenkaktus opp av hjertet, og den har blitt et tre så høyt og frodig at en fin ørn hviler der. Huitzilopochtli befaler oss å lete etter det stedet. Når vi finner det, vil hell og lykke følge oss, for der skal vi finne ro, velvære og storhet. [...] Vi skal bli herrer over gull og sølv, juveler og edelstener, strålende fjær og de tegn som utmerker herrer og høvdinger. [...] Vår gud befaler oss å kalle dette stedet Tenochtitlan.²³⁰

²²⁷ Boone, "Migration histories as ritual performance", 142-143.

²²⁸ Boone, "Migration histories as ritual performance", 122-133, 143.

²²⁹ Durán, *Historia*, 31-33.

²³⁰ Myten er oversatt og gjenfortalt i Pharo, *Myter fra Meso-Amerika*, 276-277; Durán, *Historia*, 41.

Der hvor kaktusen vokste frem ble både sentrum for den nye byen, samt sentrum for den helligste pyramiden.²³¹

I den engelske oversettelsen av boken *Historia* som er gjort av Dorris Heyden i 1994 skriver hun i en note til denne myten at: «The *nopal* or prickly pear cactus growing out of the heart (or entrails) of a divine being is an ancient symbol in Mesoamerica and probably was adapted to their myth by the Aztecs through oral traditions and/or visual contact with this image.»²³²

Dette er et godt eksempel på hvordan aztekerne brukte gamle mesoamerikanske skikker, tradisjoner og myter og inkorporerte de i sitt eget religiøse system. I denne myten har altså aztekerne brukt en gammel myte eller et gammelt gudommelig symbol for å konstituere sin egen politiske makt i Mexicodalen hvor de viser til sin egen skytsguddom Huitzilopochtli og grunnleggelsen av sin egen by med gamle tradisjoner.

4.6.4 Huitzilopochtli og myten om hans fødsel på Coatepetl

Myten om Huitzilopochtli fødsel var sentral for aztekerne. Den forteller at halvsøsknene til Huitzilopochtli (Centzon Huitznahua) ønsket å drepe deres felles mor og den ufødte Huitzilopochtli.²³³ Huitzilopochtli ble derfor født fullt utvokst og med rustning - klar for kamp. Han ble født på fjellet Coatepetl gjennom jomfrufødsel av gudinnen Coatlicue. Myten forteller at rett etter at Huitzilopochtli ble født drepte og kappet han hodet av sin eldre søster Coyolxauhqui. Hun hadde nemlig fungert som en leder for søsknene i kampen mot Huitzilopochtli.²³⁴ I *Historia general* gjenforteller Sahagún den blodige kampen mellom Huitzilopochtli og søsknene:

Then with it [xiuhcoatl, et våpen] he pierced Coyolxauhqui, and then he quickly struck off her head. It came to rest there on the slope of Coatepetl.

²³¹ Myten om Tenochtitlans grunnleggelse finnes som logogram på det moderne Mexicos flagg og riksvåpen. En ørn sittende på en kaktus som vokser opp av en stein i et vann.

²³² Durán, *Historia*, 33.

²³³ I 3.4 så vi at under aztekernes vandring fra Aztlan/Chicomoztoc beordret Huitzilopochtli aztekerne til å forlate den onde søsteren hans, Malinalxochitl, at hun ble fylt av hat mot broren og fødte en sønn, Copil, som skulle drepe Huitzilopochtli. I begge disse mytene er det en søster av Huitzilopochtli som ønsker å gjøre opprør mot Huitzilopochtli og drepe han (Malinalxochitl (gjennom Copil) og Coyolxauhqui) og at de begge er onde, men at Huitzilopochtli klarer å stå imot drapsforsøket og får de drept og ofret til hans ære i stedet. Begge disse ofringene blir symbolsk viktige for aztekerne. Malinalxochitls (gjennom Copil) ofring viser aztekerne hvor de skal bygge hovedstaden sin og Coyolxauhquis ofring blir gjenskapt hver gang et menneskeoffer blir gjort på Templo Mayor.

²³⁴ Smith, *The aztecs*, 200-201.

And her body went falling below; it went crashing in pieces; in various places her arms, her legs, and her body kept falling. And [H]uitzilopochtli then arose and pursued the Centzonuitznaua [Centzon Huitznahua, søsknene], and went among them, and pounced upon them, and scattered them from the top of Coatepetl.²³⁵

Viktigheten av Huitzilopochtli's seier over Coyolxauhqui og resten av søsknene ser vi av en svær offerstein som ble satt opp som en ofring til Huitzilopochtli foran trappen til tempelet hans på Templo Mayor. På offersteinen ser man avbildningen av Coyolxauhqui's lemleste kropp.²³⁶

Da ofringer ble gjort opp på tempelet til Huitzilopochtli understreket aztekerne viktigheten av denne myten. Da ble nemlig selve pyramiden regnet for Coatepetl hvor Huitzilopochtli ble født, og menneskene som ble ofret spilte rollen som den tapende Coyolxauhqui. På lik linje som at Coyolxauhqui ble kastet ned fra Coatepetl etter at hun var død ble også offerere kastet ned fra pyramiden. De døde kroppene falt omtrent på det samme stedet som offersteinen med avbildningen av Coyolxauhqui var plassert.²³⁷

Coatepetl er ikke bare stedet hvor Huitzilopochtli ble født, men også det stedet hvor hans kult ble skapt. Myten viser at Huitzilopochtli ikke bare ofret én gud, men mange guddommer, han hadde et utrolig sinne og dette var hans første oppgave etter at han ble født. Han jagde ikke bare bort søsknene, men torturerte og drepte de alle som en. Myten viser at Huitzilopochtli var ekstremt voldelig og blodtørstig. Hvert år under måneden Panquetzalitli ble hendelsene på Coatepetl gjenskapt på Templo Mayor. Huitzilopochtli's seier på Coatepetl er ikke bare et symbol på hans seier over søsknene hans, men også et symbol for aztekernes seier og herredømme over deres fiender.²³⁸

Både i denne myten og i myten om skapelsen av den femte verden i Teotihuacan er det ikke nok med ett offer. I begge mytene er det masseofring som må til for å få kosmos i balanse. For å skape stabilitet må alle som samlet seg på det hellige stedet dø i en rituell ofring.

²³⁵ Sahagún, *Historia general: Bok 3*, 1-5.

²³⁶ Det var funnet av denne steinen som førte til starten på utgravingene av Templo Mayor i Mexico by.

²³⁷ Smith, *The aztecs*, 200-201.

²³⁸ Carrasco, "Myth, cosmic terror, and the Templo Mayor", 136-137.

4.6.5 Menneskeofring og selvofring på Templo Mayor

Som vi så over i 4.6.1 ofret gudene sitt eget blod og legeme for å skape den femte solen og menneskene som lever der. Dermed stod menneskene i skyld til gudene. Aztekernes (og andre mesoamerikanske befolkningsgruppers) måte å betale denne blodgjelden kunne gjøres på to måter: enten ved menneskeofring eller ved selvofring. Denne ofringen til gudene var avgjørende for at solen skulle fortsette å stige opp om morgnen og for at verden ikke skulle gå under i kaos. Menneskeofring var også den fremste måten å forsone moralske overtredelser på.²³⁹

Selvofring

Den første til å utføre en selvofring var guden Quetzalcoatl som ofret sitt eget blod for å skape menneskene slik myten om skapelsen av menneskene forteller. Men andre guddommer har også blitt avbildet ved selvofring. Blod var sterkt knyttet til fruktbarhet, både fruktbarhet for joden, men også fruktbarhet hos mennesker, og blod var det mest dyrebare man kunne ofre til gudene. Den vanligste måten å utføre selvofring på var ved å bruke den spisse delen av en maguey plante til å stikke hull i øreflippene eller toppen av øret. Så godt som alle andre kroppsdelene kunne også brukes. De mest vanlige etter ørene var tungen, lårene, overarmene, bryst og kjønnsorganer. Prestskapet var de som var mest viet til selvofring og de gjorde dette nattlig. De stakk hull på kroppen og fylte hullene med hule strå eller siv.²⁴⁰

Sahagún skriver i *Historia general* at prestene utførte fire forskjellige selvofringer:

1. «The Drawing of Straws [Through Parts of the Body].»
2. «The Offerings of Thorns.»
3. «The Bloodying.»
4. «The Cutting of the Ears.»²⁴¹

²³⁹ Smith, *The aztecs*, 224.

²⁴⁰ Smith, *The aztecs*, 219-220.

²⁴¹ Sahagún, *Historia general: bok 2*, 184-185.

Selv om prestene utførte selvofring nattlig og de fleste mennesker var innom denne formen for ofring i løpet av livet var dette allikevel kun en slags erstatning for «the real deal» som var menneskeofring. Selvofringen var en symbolsk død.²⁴²

Menneskeofring

Menneskeofring var den sterkeste ofringen man kunne gjøre. Ikke bare hadde menneskeofring en viktig religiøs begrunnelse, men det kan også sies at den hadde en politisk begrunnelse også. I alle fall en begrunnelse til hvorfor ofringene var så store og offentlige, og hvorfor de ble avholdt så ofte. Siden religion og politikk var knyttet tett sammen, kan de verdslige lederne (*tlatoque*) og adelen, og de religiøse lederne/spesialistene ha brukt menneskeofringene for å vise makt. Både overfor side fiender, men også overfor egne innbyggere. For både å vise hvor store og mektige de var militært, som kunne ta mange fanger fra fiendene, men også for å vise hvor sterke og mektige gudene deres var som hele tiden gav aztekerne den makten de hadde som en takk for ofringene.²⁴³

Mange av europeerne som kom til Mesoamerika var vitne til, og har skrevet detaljert om, menneskeofring. Vi skal her se på sitater av både Sahagúns første verk *Primeros memoriales*, hans hovedverk *Historia general* og Duráns *Ritos y fiestas*.

Durán forteller først kort om hvordan de religiøse spesialistene utførte menneskeofre til Huitzilopochtli: «There the butchers, the ministers of Satan, stood prepared [...] They sacrificed the victims, opening their chests, taking out their hearts, and—still half alive—[the victims] were sent rolling down the steps of the temple, and the steps were bathed in blood.»²⁴⁴

²⁴² Smith, *The aztecs*, 219-220.

²⁴³ Smith, *The aztecs*, 225.

²⁴⁴ Durán, *Ritos y fiestas*, 80-81.

I neste kapittel, som omhandler menneskeofringer, skriver han mer utdypende om hvordan fangene ble fraktet opp på toppen av Templo Mayor og ofret:

The victims were forced to ascend to the long platform at the foot of the skull rack—all of them totally nude. [...] Then he [en hierark] went up to the place where the satanical priests were ready. They seized the victims one by one, one by one foot, another by the other, one priest by one hand, and another by the other hand. The victim was thrown on his back, upon the pointed stone, where the wretch was grabbed by the fifth priest, who placed the yoke upon his throat. The high priest then opened the chest and with amazing swiftness tore the heart, ripping it out with his own hands. Thus steaming, the heart was lifted towards the sun, and the fumes were offered to the sun. The priest then turned toward the idol and cast the heart in its face. After the heart had been extracted, the body was allowed to roll down the steps of the pyramid. [...] They were carried away, distributed, and eaten, in order to celebrate the feast. There were at least forty or fifty captives, depending upon the skill which the men had shown in seizing and capturing men in war.²⁴⁵

Durán beskriver det hele i detalj og på en grotesk måte, det kan virke som at Duráns intensjon var å gi leserne et dårlig inntrykk av denne kulturen og at det var best å ødelegge den.

I Sahagúns tidligste verk blir ikke selve menneskeofringen beskrevet like groteskt som det blir hos Durán og Sahagún bruker mer religiøst/kulturelt ladete ord slik at det virker som at Sahagún ikke beskriver en grusom opplevelse han selv har hatt, men at han beskriver en religiøs hendelse som nahua-informantene hans har fortalt han. I *Primeros memoriales* skriver han:

Human Sacrifice

In this manner they performed human sacrifice: When a captive or slave died, they called him *teomicqui* [one sacrificed to the gods]. Thus they led him up the temple steps before the devil: They just held him by hand, and one called a *placer* laid him on the sacrificial stone. And when he had laid him upon it, four men held his hands and feet taut. And in the hand of the fire priest lay the flint knife with which he would cut open the breast of the ceremonially bathed sacrificial victim. And then he cut open his breast [and] first took out his heart. And he was still alive when he cut open his chest. And after he took out the heart, he presented it as an offering to the sun.²⁴⁶

²⁴⁵ Durán, *Ritos y fiestas*, 92.

²⁴⁶ Sahagún, *Primeros memoriales*, 72.

Mer i Sahagúns *Primeros memoriales*:

Feeding [the Gods]

The feeding [of the gods] was done in this manner: When they cut open the breast of a slave or a captive, they then collected the blood in a bowl and perhaps cast a paper into the bowl, which absorbed the blood. Then they carried [the blood] in the bowl and on the lips of all the devils they smeared the blood, of the sacrificial victim.²⁴⁷

I begge sitatene over forklarer Sahagún mer nøkternt om ritualet med menneskeofring. I hovedverket *Historia general* bruker han mer ladede ord for å beskrive ritualet:

And when he had laid him upon it, four men stretched him out, [grasping] his arms and legs. And already in the hand of the fire priest lay the [sacrificial] knife, with which he was to slash open the breast of the ceremonially bathed [captive]. And then, when he had split open his breast, he at once seized the heart. And he whose breast he laid open was quite alive. And when [the priest] had seized his heart, he dedicated it to the sun.²⁴⁸

Her bruker han ord som at de strekte han ut, mot at han skrev at de bare holdt han i *Primeros memoriales*. Videre bruker han i *Primeros memoriales* ord som «cut open» brystet på fangen, mens han i *Historia general* bruker «slash open». Så selv om vi kan se at Sahagún beskriver ofringen mer grotesk i *Historia general*, så skriver han mer objektivt og konsist enn Durán gjør. Dette kan kanskje komme av at han fikk kritikk etter *Primeros memoriales* for å ikke legge nok vekt på hvor fæle aztekerne var, eller at han i starten av karrieren ønsker å skrive mer objektivt om aztekerne. Sahagún skriver mer sakprosa mens Durán skriver mer skjønnlitterært. Dette kan kanskje komme av at dominikanerne (som Durán var en del av) var strengere på de hedenske aztekerne og derfor ville fremheve mer tydelig for de andre europeerne hvor grusomme de var.

De aller fleste menneskene som ble ofret var fanget i krig mot andre befolkningsgrupper. Den som hadde fanget offeret sponset ofringen og festlighetene og fikk stor prestisje i det aztekiske samfunnet. Jo høyere status på fangen, jo høyere status fikk krigeren som fanget han. De gudommelige etterligningene ble valgt ut fra kriterier for den valgte guddommen. De fleste guddommene krevde krigere for sine guddommelige etterligninger, men noen guddommer var fornøyd med kjøpte slaver. Tlaloc for eksempel krevde barn til sine ofringer/

²⁴⁷ Sahagún, *Primeros memoriales*, 74.

²⁴⁸ Sahagún, *Historia general*: bok 2, 184.

guddommelige etterligninger. Dette kunne enten være kjøpte slaver eller det andrefødte barnet til aristokrater.²⁴⁹

4.6.6 Ny-ild seremonien og 52-års ritualet

Ny-ild seremonien ble som nevnt i 4.3.3 feiret på slutten av 52-års syklusen for å feire at solen fortsatte å lyse over jorden, og det tyder på at ny-ild seremonien er en gammel mesoamerikansk skikk.

Og som vi så i 2.2.3 flyttet tlatoani Motecuhzoma ny-ild seremonien fra *Ce Tochtli* (1 kanin, refererer her til år 1506) til *Ome Acatl* (2 siv, refererer her til år 1507). Seremonien som ble feiret i 1507 var den siste ny-ild seremonien.

Det er sannsynlig at seremonien ble feiret i løpet av de siste fem «uheldige dagene» (*nemontemi*) i den aztekiske 365-dagers solkalenderen. Seremonien skulle gjenskape skapelsen av solen og månen i Teotihuacan, men vi kan ikke se at seremonien ble feiret der. Altså var det kun en symbolsk gjenskapelse av hendelsene i Teotihuacan. Som i myten om skapelsen av den femte verden (se 4.6.1) gjorde man forberedelser i fire dager før seremonien. Ingen ild fikk brenne, skulle vise til at det i før solen og månen ble skapt kun var mørke. Altså, slukking av ilden overalt i imperiet var et symbolsk mørke.²⁵⁰

First they put out fires everywhere in the country round. And the statues, hewn in either wood or stone, kept in each man's home and regarded as gods, were all cast into the water. Also [were] these [cast away]-the pestles and the [three] hearth stones [upon which the cooking pots rested]; and everywhere there was much sweeping-there was sweeping very clean. Rubbish was thrown out; none lay in any of the houses.²⁵¹

Fra sitatet over leses vi at de ødelegger flere husholdnings-objekter fra den gamle kalenderen syklusen. Etter ny-ild seremonien blir det tatt i bruk nytt av dette.

²⁴⁹ Smith, *The aztecs*, 221-223.

²⁵⁰ Sahagún, *Historia general: Bok 4 og 5*, 143-144; Sahagún, *Historia general bok 7*, 25-32; Sasao, "New fire ceremony", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

²⁵¹ Sahagún, *Historia general bok 7*, 25.

Det var mange farer knyttet til overgangen mellom de to syklusene. Man var redd for at guddommen Tzitzimime skulle komme ned og ødelegge jorden. Spesielt gravide kvinner og barn var i fare. Barn måtte holdes våken hele natten for at de ikke skulle forvandles til mus.

Etter solnedgang den siste dagen i 52-års kalenderen gikk noen av de religiøse spesialistene til fjellet Huixachtlan øst for Tenochtitlan for å tenne den hellige ilden. Dette kunne sees fra store deler av Mexicodalen og alle fulgte med. Da konstellasjonen pleiadene (*tianquizli*) reiste over horisonten, ble en mann ofret på toppen av Huizachtlan, og en hellig ild ble plassert på brystet til den ofrede. Da de første gnistene kom, ble den nye kalenderrunden erklært begynt og et stort bål ble tent. Mennesker rundt omkring bedrev selvofring og botet slik de gjorde i Teotihuacan da solen og månen ble skapt. Fra dette bålet ble fakler tent og tatt med tilbake til Tenochtitlan. Først ble en ny ild startet på Templo Mayor, så på Huitzilopochtli's *calmecac*, så de mindre templene og *calmecac*'ene og til sist de private husholdningene. Videre fra bålet på Templo Mayor ble fakler sendt ut til hele imperiet for å gi nytt lys til alle templer og husholdninger rund om i imperiet. Dette skulle representere solstråler som strålte ut fra sentrum, Tempo Mayor i Tenochtitlan, og ut over hele riket de hadde kontroll over for å vise aztekernes politiske makt over undersåttene.²⁵²

Ny-ild seremonien er sannsynligvis en gammel mesoamerikansk rite. Dette ser vi blant annet fra Solpyramidens orientering:

The great stairway of the pyramid faces a westerly point on the horizon where the sun sets directly in front of it on the day of its first passage through the zenith. Pleiades [...] Made its first yearly appearance above the horizon before the sun rose on the day it passed the zenith.²⁵³

Da Solpyramidens orientering overlapper med orienteringen for denne riten kan vi anta at denne riten var et viktig symbol i Teotihuacan både under deres samtid og under aztekernes. Aztekerne var trolig klar over at ny-ild seremonien var en gammel skikk og at den passer med Solpyramidens plassering/orientering og at dette gav enda mer legitimitet for deres makt i Mesoamerika. Symbolsk gjenskapte aztekerne myten om skapelsen av solen i Teotihuacan gjennom ny-ild seremonien og «lyste over» imperiet sitt ved å legge den symbolske verdien

²⁵² Sahagún, *Historia general: Bok 4 og 5*, 143-144; Sahagún, *Historia general bok 7*, 25-32; Sasao, "New fire ceremony", i *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures*.

²⁵³ Carrasco, *Quetzalcoatl and the irony of empire*, 112.

på sitt eget tempel Templo Mayor, dette har sannsynligvis hatt en stor politisk og religiøs innflytelse for imperiet.

4.7 Oppsummering av kapittelet

I dette kapittelet har jeg gitt empiriske eksempler på det aztekiske imperiets politiske bruk av det religiøse systemet. Jeg har vist at aztekerne ofte brukte gamle guddommer og riter inn i sitt religiøse system for å gi sitt politiske styre legitimitet. Blant annet ble både Cholula og Teotihuacan gitt viktige religiøse betydninger i imperiet. Med disse gamle byene var også noen gamle guddommer viktige. Disse var Tlaloc og Quetzalcoatl som begge (blant annet) har med fruktbarhet å gjøre. Tlaloc er guddom for regn og torden, mens Quetzalcoatl er guddom for vind.

Jeg har gitt et eksempel på hvilke guddommer, ritualer og myter som er brukt i aztekernes politiske imperiebygging. Aztekerne tokk inspirasjon fra eldre kulturer og brukt deres myter og guddommer til å danne sin nye «religion». Vi har sett på tre av de større aztekiske guddommene: Quetzalcoatl, Tlaloc og Huitzilopochtli. Hva som karakteriserer dem og hvilken rolle de hadde i de tre forskjellige byene. Quetzalcoatl som skytsgud for Cholula og handelsmenn og som guddom for vind blant annet i Teotihuacan. Vi har sett på Tlaloc som en av de to hovedguddommene på Templo Mayor hvor han var viktig for fruktbarhet ved at han var guddom for regn og torden, men vi har også sett på han som en av de viktigste guddommene i Teotihuacan. Sist har vi sett på Huitzilopochtli som aztekernes egen skytsguddom og som hadde tempel oppe på Templo Mayor. Huitzilopochtli var en voldelig krigsguddom som hele tiden krevde menneskeofringer for å føre aztekerne til seier og rikdom i deres jakt på et imperium og vi så hvordan Durán og Sahagún skildret disse menneskeofringene. Aztekerne gav Huitzilopochtli legitimitet blant annet ved at de gjorde han til en av de opprinnelige skapelsesguddommene. Hovedstanden deres ble legitimert ved at Huitzilopochtli hadde kommet med guddommelige intervensjoner og ledet dem gjennom mange prøvelser. Da aztekerne endelig hadde fått grunnlagt Tenochtitlan ble gjenskapelsen av Huitzilopochtlis fødsel på Templo Mayor en viktig rite, blant annet i den årlige seremonien Panquetzaliztli.

Teotihuacan ble av aztekerne brukt som byen hvor gudene skapte solen og den femte verden. Denny myten gjenskapte aztekerne i sin egen hovedstad ved slutten av 52-års syklusen som ny-ild seremonien. Dermed rekonstruerte aztekerne selv skapelsen av verden med fokus på sin egen hovedstad.

5 Konklusjon

Hva betydde egentlig aztekernes bruk og inkorporering av de religiøse stedene for deres politiske og militaristiske imperiebygging?

Aztekerne tok inspirasjon fra/gjenbrukte eksisterende mesoamerikansk kultur og religion. Det fantes mange mesoamerikanske guddommer, hvor aztekerne har valgt å inkorporere noen av de mest sentrale i sitt religiøse system. To av de viktigste guddommene var regn- og stormguddommen Tlaloc og vindguddommen Quetzalcoatl. Disse guddommene var spesielt viktige i de to byene Teotihuacan og Cholula.

Under aztekernes reise fra Aztlan/Chicomoztoc blir de ledet av skytsguddommen Huitzilopochtli, det skildres flere myter hvor denne guddommen har oppfordret/ledet aztekerne til sentrale hendelser som for eksempel drapet på moderguddommen Toci og drapet på Huitzilopochtlis nevø Copil. Dette gir igjen grunnlaget for det guddommelige tegnet aztekerne skal se etter for å grunnlegge hovedstaden sin. Under aztekernes vei til imperium legitimerer de sine handlinger via religiøs intervensjon, hvor det er guddommer som har ønsket og påvirket dem til å utføre sine handlinger. Under disse handlingene er aztekerne ofte skildret som den gruppen med dårligste vilkår, hvor de for eksempel måtte bosette seg i øde områder hvor andre grupper er mektigere enn dem.

Mye av aztekernes historie har en vag skille mellom historie og myte. Historiske hendelser har også blitt konsekvent flyttet for at det skal passe bedre i den historien/bildet aztekerne vil vise frem. Aztekernes historie var en blanding av gamle og nye myter, for eksempel i Templo Mayor hvor de brukte både sin egen krigs- og skytsguddom Huitzilopochtli, men de gav også en viktig plass til den gamle regn- og tordenguddommen Tlaloc. Dermed hadde de både gammel og ny, fruktbarhet og krig.

Deriblant holdt aztekerne hvert 52 år en «ny-ild festival» som symboliserte gjenskapelse av verden. Aztekerne brukte denne seremonien til å etablere seg selv som en sentral aktør, utvalgt av gudene til å gjenskepe verden. Symbolsk gjenskapelse var også et viktig element av pyramidene da de kunne sees som symbolske hellige huler, menneskeskapte fjell og rekonstruksjoner av kosmos. Disse elementene gav pyramider stor religiøs legitimitet.

Det var kun religiøse spesialister som hadde direkte kontakt med guddommene, disse spesialistene hadde esoterisk kunnskap om guddommene og var de eneste som kunne tolke og videreformidle guddommenes ønsker. Dermed kontrollerte de i stor grad hva som ble videreformidlet til den vanlige azteker. Denne gruppen med religiøse spesialister kan til dels sammenlignes med adelige personer. Store deler av aztekernes seremonier, ritualer og myter er basert på informasjon fra guddommene. Krig var ofte startet fordi guddommene trengte flere menneskeofringer, aztekerne måtte gå til krig med andre befolkningsgrupper for å ta krigsfanger til menneskeofringer. Dette skjedde blant annet under Blomsterkrigene fra midten av 1400-tallet til europeeres ankomst.

Aztekerne baserte all forklaring på sin makt og rikdom på guddommelig intervensjon fra Huitzilopochtli. Aztekerne viste også denne makten for andre befolkningsgrupper ved å inkorporere mange elementer av gammel mesoamerikansk religion og kultur.

Jeg skal avslutte med et sitat som viser hvor viktig det aztekiske religiøse systemet var for den politiske veksten til det aztekiske imperiet:

The origins and growth of the Aztec state are strongly reflected in Aztec religion. As a means of legitimization, the Aztec aggressively adopted the beliefs and iconography of earlier peoples. [...] The Aztec also incorporated religious practices from contemporaries, [...] The conscious adoption of foreign customs both solidified conquest and offered cultural unification;²⁵⁴

²⁵⁴ Taube, *Aztec and maya myths*, 11.

Litteraturliste

- Adorno, Rolena. "Díaz del Castillo, Bernal." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 322-324. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Anawalt, Patricia Rieff. "Mendoza, Codex." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 205-208. Volum 2 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Andresen, Rosland, Ryymin, Skålevåg. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. Volum av Oslo: Samlaget, 2012.
- Armillas, Pedro. "Section og anthropology: The arid frontier of the mexican civilization." *Transactions of the New York Academy of Sciences series 2*, volum 31 (1969): 697-704.
- Austin, Alfredo López. "Aztec." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 68-72. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "The research method of fray Bernardino de Sahagún: The questionnaires." Kap. 5 I *Sixteenth-century Mexico: The work of Sagaún*, redigert av Munro S. Edmonson, 111-149. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1974.
- Bierhorst, John. "Chimalpopoca, codex." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 198-200. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . *History and mythology of the aztecs: The codex chimalpopoca*. Volum av Tucson: The University of Arizona Press, 1992. 1992. ca. 1558/1570.
- Boone, Elizabeth Hill. "Central mexican pictorials." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 155-158. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "Migration histories as ritual performance." Kap. 8 I *To change place: Aztec ceremonial landscapes*, redigert av David Carrasco, 121-151. Niwot: University Press of Colorado, 1991.
- . "Venerable place of beginnings: The aztec understanding of Teotihuacan." Kap. 12 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 371-395. Boulder: University Press of Colorado, 2000.
- Broda, Johanna. "Templo Mayor as ritual space." I *The great temple of Tenochtitlan: Center and periphery in the aztec world*, redigert av Johanna Broda, David Carrasco og Eduardo Matos Moctezuma, 61-123. Berkeley og Los Angeles: University of California Press, 1987.
- Carrasco, David. "Mesoamerica: An overview." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 212-216. Volum 2 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "Myth, cosmic terror, and the Templo Mayor." I *The great temple of Tenochtitlan: Center and periphery in the aztec world*, redigert av Johanna Broda, David Carrasco og Eduardo Matos Moctezuma, 124-162. Berkeley og Los Angeles: University of California Press, 1987.

- . "Preface." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, ix-xvii. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . *Quetzalcoatl and the irony of empire: Myths and prophecies in the aztec tradition*. Volum av Chicago: University of Chicago Press, 1982.
- Carrasco, David og Scott Sessions. *Daily life of the aztecs: People of the sun and earth*. Daily life through history. Volum av Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1998.
- Castillo, Bernal Díaz del. *The memoirs of the conquistador Bernal Diaz del Castillo, vol 1 (of 2) written by himself containing a true and full account of the discovery and conquest of Mexico and New Spain*. oversatt av John Ingram Lockhart. Volum av London: The Project Gutenberg EBook, 2010. 1568.
- The Codex Mendoza. Volume 3: A facsimile reproduction of Codex Mendoza*. Volum 3 av 4, Berkeley: University of California Press, 1992. ca. 1541.
- Cortés, Hernán. *Letters from Mexico*. oversatt av Anthony R. Pagden. Volum av New York: Grossman Publishers, 1971. ca. 1519-1526.
- Durán, Diego. *Book of the gods and rites and the ancient calendar*. oversatt av Doris Heyden og Fernando Horcasitas. The Civilization of the American indian Series. Volum av Norman: University of Oklahoma Press, 1971. ca. 1576/1579.
- . *The history of the indies of New Spain*. oversatt av Doris Heyden. The civilizations of the american indians series. Volum av Norman: University of Oklahoma Press, 1994. ca. 1581.
- Gómez, Angel Delgado. "Cortés, Fernando." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 265-267. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Heyden, Doris. "Caves." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 152-153. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "Durán, Diego." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 345-346. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "From Teotihuacan to Tenochtitlan: City planning, caves, and streams of red and blue waters." Kap. 5 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 165-184. Boulder: University Press of Colorado, 2000.
- Iggers, Georg G. *Historiography in the twentieth century: From scientific objectivity to the postmodern challenge*. Volum av Middletown: Wesleyan University Press, 2005. 1997.
- Justeson, John S og Terrence Kaufman. "Calendars and calendrical systems: Mesoamerican calendar." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 121-124. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Karttunen, Frances. *An analytical dictionary of nahuatl*. Volum av Norman: University of Oklahoma, 1992. 1983.
- Manzanilla, Linda. "The construction of the underworld in central Mexico: Transformations from the classic to the postclassic." Kap. 2 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 87-116. Boulder: University Press of Colorado, 2000.

- . "Teotihuacan." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 201-208. Volum 3 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- McCafferty, Geoffrey G. "Cholula." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 202-206. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "Tollan Cholollan and the legacy of legitimacy during the classic-postclassic transition." Kap. 11 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 341-367. Boulder: University Press of Colorado, 2000.
- Melvin, Karen. "Dominicans." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 331-333. Volum 1 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Miller, Mary Ellen og Karl A. Taube. *The gods and symbols of ancient Mexico and the maya: An illustrated dictionary of mesoamerican religion*. Volum av New York: Thames and Hudson, 1993.
- Moctezuma, Eduardo Matos. "From Teotihuacan to Tenochtitlan: Their great temples." Oversatt av Scott Sessions. Kap. 6 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 185-194. Boulder: University Press of Colorado, 2000.
- . "Templo Mayor." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 197-198. Volum 3 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . "The Templo Mayor of Tenochtitlan: History and interpretation." Oversatt av John G. Copeland. I *The great temple of Tenochtitlan: Center and periphery in the aztec world*, redigert av Johanna Broda, David Carrasco og Eduardo Matos Moctezuma, 15-60. Berkeley og Los Angeles: University of California Press, 1987.
- . "Tenochtitlan." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 198-200. Volum 3 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Myhre, Jan Eivind. *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*. Volum av Oslo: Pax, 2014.
- Nájera Nájera, Guillermo Antonio. "Franciscans." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 418-420. Volum 1 av 3. 2001.
- Nicholson, H. B. "Sahagún, Bernardino de." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 105-113. Volum 3 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Pharo, Lars Kirkhusmo. *Myter fra Meso-Amerika*. Verdens hellige skrifter. Volum av Oslo: Bokklubben, 2007.
- Sahagún, Bernardino de. *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 1: The gods*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 2 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1951. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 2: The ceremonies*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of

- American Research. Volum 3 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1951. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 3: The origin of the gods*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 4 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1952. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 4: The soothsayers, Book 5: The omens*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 5 og 6 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1957. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 6: Rhetoric and moral philosophy*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 7 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1969. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 7: The sun, moon, and stars, and the binding of the years*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 8 av 13, Santa Fe: School of American Research and The University of Utah, 1953. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 8: Kings and lords*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 9 av 13, Santa Fe: School of American Research and The University of Utah, 1954. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 9: The merchants*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 10 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1959. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 10: The people*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 11 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1961. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 11: Earthly things*. oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 12 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1963. ca. 1568.
- . *Florentine codex: General history of the things of New Spain: Book 12: The conquest of Mexico* oversatt av Arthur J.O. Anderson og Charles E. Dibble. Monographs of The School of American Research. Volum 13 av 13, Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah, 1955. ca. 1568.
- . *Primeros memoriales: Paleography of nahuatl text and english translation*. oversatt av Thelma D. Sullivan, H. B. Nicholson, Arthur J.O. Anderson, Charles E. Dibble, Eloise Quiñones Keber og Wayne Ruwet. The civilization of the american indians series. Volum av Norman: University of Oklahoma Press, 1997. ca. 1560.
- Sasao, Michioyo. "New fire ceremony." I *The Oxford encyclopedia of mesoamerican cultures: The civilizations of Mexico and central America*, redigert av David Carrasco, 366-368. Volum 2 av 3. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Smith, Michael Ernest. *The aztecs*. The People of America. 3. utg. Volum av: Wiley-Blackwell, 2012. 1953.

- . "The Aztlan migrations of the nahuatl chronicles: Myth or history?", *Ethnohistory* 31, no. 3 (1984): 153-186. <http://www.jstor.org/stable/482619>, 29.05.2010.
- Taube, Karl. *Aztec and maya myths*. The Legendary past. Volum av Austin: University of Texas Press, 1993.
- . "The turquoise hearth: Fire, self sacrifice, and the central mexican cult of war." Kap. 10 I *Mesoamerica's classic heritage: From Teotihuacan to the aztecs*, redigert av David Carrasco, Lindsay Jones og Scott Sessions, 269-340. Boulder: University Press of Colorado, 2000.
- Umberger, Emily. "The structure of aztec history." *Archaeoastronomy* 4, (1981): 10-18.

Tillegg

Aztekisk 260 dagers kalender: *Tonalpohualli*

Tall-syklus	Dagnavn-syklus	Nummer i dagnavn-syklus
<i>Ce (en)</i>	<i>Cipactli (alligator)</i>	1
<i>Ome (to)</i>	<i>Ehecatl (vind)</i>	2
<i>Yei (tre)</i>	<i>Calli (hus)</i>	3
<i>Nahui (fire)</i>	<i>Cuetzpalin (øgle)</i>	4
<i>Mahcuilli (fem)</i>	<i>Coatl (slange)</i>	5
<i>Chicuacen (seks)</i>	<i>Miquiztli (død)</i>	6
<i>Chicome (syv)</i>	<i>Mazatl (hjort)</i>	7
<i>Chicuei (åtte)</i>	<i>Tochtli (kanin)</i>	8
<i>Chicunahui (ni)</i>	<i>Atl (vann)</i>	9
<i>Mahtlactli (ti)</i>	<i>Itzcuintli (hund)</i>	10
<i>Mahtlactli-once (elleve)</i>	<i>Ozomahtli (ape)</i>	11
<i>Mahtlactli-omome (tolv)</i>	<i>Malinalli (gress)</i>	12
<i>Mahtlactli-omei (13)</i>	<i>Acatl (siv)</i>	13
	<i>Ocelotl (ozelot/jaguar)</i>	14
	<i>Cuauhtli (ørn)</i>	15

	<i>Cozcacuauhtli (gribb)</i>	16
	<i>Ollin (bevegelse)</i>	17
	<i>Tecpatl (flint)</i>	18
	<i>Quiahuitl (regn)</i>	19
	<i>Xochitl (blomst)</i>	20

Liste over aztekiske *tlaoque*

<i>Tlatoani</i>	Regjeringstid
Acamapichtli	1375 – 1395
Huitzilihutl	1396 – 1417
Chimalpopoca	1417 – 1426
Itzcoatl	1427 – 1440
Motecuhzoma I	1440 – 1469
Axayacatl	1469 – 1481
Tizoc	1481 – 1486
Ahuizotl	1486 – 1502
Motecuhzoma II	1502 – 1520
Cuitlahuac	1520
Cuauhtemoc	1520 – 1525 (?)